ERDÖS LÁSZLÓ • Sisif

Lei 4,65

ERDÖS LÁSZLÓ

Sisif

COLECȚIA MERIDIANE

Coperta de *Petre Vulcănescu*

Erdös László — Sziszifusz
KISREGÉNY ÉS ELBESZÉLÉSEK
Szepirodalmi Könyvkiadó
1959

ERDÖS LÁSZLÓ

SISIF

În romînește de
Vasile Micu

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

București • 1961

Cuvînt înainte

„...Apropierea morții îi despuia pe toți... nu te puteai ascunde după vorbe... în tine nu rămînea decît esențialul. Tot ce e de ordin secundar, suprapus, tot ce nivelează, îmblînzește și înfrumusețează trăsăturile fundamentale ale omului, se spulberă în viforul care precede moartea. Nu rămîne decît esențialul, trăsăturile cele mai pregnante: cel credincios rămîne credincios, trădătorul trădează, omul de rînd se lasă pradă deznădejdii, eroul luptă pînă la capăt. In orice om se află laolaltă putere și slăbiciune, curaj și lașitate, tărie și șovăială, curățenie și murdărie. Aici nu rămînea decît una din două. Ori-ori. Cine încerca să le amestece apărea tot atît de natural ca unul căruia i-ar veni să danseze la o înmormîntare purtînd pe cap o pălărie cu pene galbene".

Cu aceste cuvinte se adresează oamenilor, în zguduitorul său Reportaj cu ștreangul de gît, *trimis din închisoarea din Pancraț a Gestapo-ului, Iulius Fucik, unul dintre conducătorii comuniștilor din Cehoslovacia, erou și martir al omenirii progresiste care s-a ridicat la luptă împotriva monstrului fascist.*

Această idee, acest măreț imperativ al eroismului, al cinstei, străbate cele trei scrieri ale lui Erdös László, cunoscutul și talentatul scriitor maghiar, publicate în volumul de față.

Acțiunea micului roman Sisif *se petrece în acea epocă tragică în care politicienii fasciști vînduți hitleriștilor au tîrît Ungaria în războiul antisovietic. Încă de la terminarea primului război mondial, în Ungaria fusese instaurată dictatura de tip fascist a lui Horthy, reprezentant de frunte al intereselor burgheziei și moșierimii din această țară; apărînd interesele marii burghezii și ale marilor latifundiari, lăsînd intacte puternicele rămășițe feudale care se mențineau în viața socială și în organizarea statului, regimul horthyst s-a dedat la persecuții sălbatice îndreptate împotriva mișcării revoluționare a clasei muncitoare din Ungaria, care a fost astfel silită să-și desfășoare activitatea în adîncă ilegalitate.*

În anii celui de-al doilea război mondial, acest regim de cruntă asuprire a poporului ungar a înhămat țara la carul fascismului cotropitor.

În chip criminal clasele conducătoare maghiare au azvîrlit în războiul de jaf antisovietic cele mai bine înarmate trupe de care dispuneau, iar în ianuarie 1943 Armata a II-a de honvezi a fost nimicită pe frontul de la Voronej, unde primise misiunea de a acoperi, sacrificîndu-se, retragerea hoardelor hitleriste. Dar în perioada care a urmat victoriei de la Stalingrad, cînd trupele sovietice au început a-i alunga în ritm năvalnic pe cotropitorii hitleriști, clasele dominante din Ungaria au fost cuprinse de panică. Clasele conducătoare din Ungaria sperau că sub aripile protectoare ale imperialiștilor anglo-americani vor reuși să salveze regimul lor antipopular, putred pînă în măduva oaselor. Aceasta,

în timp ce-i slugăreau constant pe hitleriști, punîndu-le la dispoziție resursele economice ale țării.

În martie 1944, pentru a-și asigura spatele frontului, trupele Germaniei hitleriste au ocupat Ungaria. Cizmele trupelor SS răsunau pe străzile capitalei maghiare în timp ce clica horthystă nu se gîndea cîtuși de puțin să opună vreo rezistență. Dar în luna octombrie a anului 1944 Armata Sovietică eliberatoare a pășit pe pămîntul maghiar: ideea de a încheia pacea separat, numai cu Occidentul, s-a dovedit a fi o fantasmagorie. Delegații pe care guvernul maghiar s-a văzut nevoit să-i trimită în taină la Moscova pentru a duce tratative sînt oameni care nu vor nici în ruptul capului să înțeleagă transformările profunde petrecute în lume.

Merită să cităm din romanul Honfoglalás (Eliberarea) *al marelui scriitor maghiar Illés Béla caracterizarea a doi asemenea delegați:*

„Contele Teleky Géza... ar fi dorit să trăiască la curtea lui Ludovic cel Mare, însă cu condiția să poată muta acolo avionul și mașina din secolul al XX-lea, lumina electrică, imprimeria, camera de baie și săpunul, W.C.-ul și seringa de morfină... iubea foarte mult Ungaria, dar nu pe cea de astăzi și de mîine, ba nici măcar pe cea de ieri, ci pe cea de acum șase-șapte secole. Disprețuia și ura pe toți maghiarii, pentru că aceștia s-au resemnat cu ideea că lumea trebuie să se schimbe, ba mai mult, au și contribuit cu munca lor la schimbarea acesteia".

Maiorul Borhy Dénes, reprezentantul cabinetului personal al lui Horthy: „...avea concepții bine definite despre viitorul Ungariei. După război, Ungaria va deveni vecină cu Uniunea Sovietică și va fi scena tuturor intrigilor antisovietice... Toate țările care plănuiesc un război împotriva rușilor vor umple cu bani, decorații și

toate bunătățile cercurile maghiare influente, avînd grijă în același timp ca guvernul maghiar să dispună de un efectiv suficient de soldați și de jandarmi bine echipați pentru a putea ține în frîu țărănimea maghiară... În fruntea Ungariei va fi instalat un guvernator care... la nevoie va avea curajul de a da ordin să se tragă în țărănime... Muncitorii nu vor avea decît o singură organizație, ai cărei conducători vor fi plătiți de către stat și care vor jura credință guvernatorului. De altfel, Ungaria n-o să aibă mulți muncitori industriali, articolele industriale vor fi importate și nu vor rămîne decît morile, fabricile de spirt și cele de tutun..."

În momente cruciale ale istoriei poporului maghiar și pentru destinele întregii umanități, aceștia erau reprezentanții și acestea erau idealurile claselor exploatatoare maghiare. Istoria înainta însă. La 15 octombrie 1944, forțat de situația militară, regentul a proclamat prin radio desprinderea țării din tabăra hitleristă. Aceasta însă fără o prealabilă pregătire militară și fără a se folosi de sprijinul forțelor populare. În cursul aceleiași zile, soldați germani au pătruns în reședința lui Horthy, iar acesta a dat ordin corpului de gardă să nu opună rezistență, și a semnat o declarație prin care își dă demisia și cedează conducerea statului lui Szálasi Ferenc, „Führer"-ului organizației fasciste „Crucile cu săgeți".

În mod practic, din acel moment, partidul nylașist, partid ultrafascist, în rîndurile căruia activau mercenari însetați de jaf și sînge, a devenit unealta directă a hitlerismului și, în calitate de partid de guvernămînt, a transformat Ungaria într-o țară complet înrobită Germaniei hitleriste.

Această ultimă etapă a fost consecința fatală a întregii politici de pînă atunci a claselor dominante maghiare.

În timpul războiului s-a intensificat teroarea fioroasă împotriva muncitorilor, a patrioților antifasciști și mai ales a comuniștilor, aflați în fruntea rezistenței. În această perioadă întunecată din istoria Ungariei, forțele patriotice, desfășurînd numeroase acțiuni, au înscris pagini de minunat eroism. În martie 1944, din inițiativa Partidului Comunist Maghiar, a luat ființă un front larg antifascist care, sub conducerea comuniștilor, a făcut posibilă atragerea forțelor patriotice în lupta împotriva ocupației hitleriste și a „Crucilor cu săgeți". După ce la 15 octombrie nyilasiștii au preluat puterea, acțiunile antihitleriste au devenit din ce în ce mai energice. Detașamentele de partizani au intrat în acțiune, incendiind mașini germane, aruncînd în aer depozite de muniții. Teroarea nyilașistă s-a dezlănțuit cu o cruzime fără de margini. Au fost asasinate toate „elementele suspecte".

În toiul acestor lupte și-au dat viața numeroși comuniști ca Rózsa Ferenc, Schönherz Zoltán, Ságvári Endre și alții.

Aceasta este epoca pe care ne-o înfățișează romanul Sisif.

Autorul prezintă momentul cînd poporul ungar ajunsese la o răspîntie: atît pe front, cît și în lagărele de concentrare sau în timpul asediului Budapestei, viața devenise un iad, dar și purgatoriu în același timp: „cel cinstit ține piept, eroul luptă". În acele zile decisive, exemplul comuniștilor a ridicat la luptă numeroși oameni cinstiți și a contribuit la formarea și călirea multor luptători. În limitele unui volum restrîns de pagini, romanul lui Erdös László încearcă să dea o imagine a Ungariei sîngerînde din perioada dictaturii fasciste. Autorul înfățișează figuri caracteristice din această perioadă: ofițeri sadici, nyilasiști despuiați de orice aspect uman, oameni simpli speriați și dezorientați.

Deasupra acestei societăți care-și trăiește ultimele zvîrcoliri se înalță figura celor mai buni fii ai poporului maghiar, comuniștii, care găsesc în orice împrejurare metode și forme potrivite de rezistență și al căror exemplu radiază forța de neînvins a unei voințe nezdruncinate.

Autorul situează în centrul acțiunii doi intelectuali, un critic de artă și un sculptor care în mijlocul atîtor evenimente tragice își caută fiecare în felul său un drum în viață. Romanul pune problema răspunderii sociale a artistului, a creatorilor. Cultura maghiară se mîndrește cu numeroase figuri de creatori care în operele lor s-au făcut ecoul ideilor înaintate ale vremii. Operele marilor poeți revoluționari: Petöfi Sándor, Ady Endre, József Attila, oglindă a veacului lor, au însuflețit poporul maghiar în lupta pentru o viață mai bună. În același timp, însă, clasele dominante din trecut au atras în slujba lor figuri de intelectuali individualiști, cinici, rupți de popor, produse ale politicii de degradare pe care aceste clase exploatatoare au dus-o față de intelectuali. Dar adevăratul intelectual cinstit, înzestrat cu putere creatoare se alătură năzuințelor poporului său. Acest adevăr constituie ideea de bază a romanului lui Erdös László. Ba mai mult: povestea vieții sculptorului Gusztáv, ajuns militant al mișcării antifasciste, victimă a călăilor naziști, demonstrează că această contopire cu aspirațiile celor mulți pune în valoare forța creatoare a artistului, îl ajută să zămislească opere cu un puternic conținut realist și să găsească forme originale de expresie; numai în felul acesta el creează opere care vor avea întotdeauna un puternic ecou în sufletul oamenilor. În schimb, prietenul său, criticul estetizant Frank Béla, preocupat numai de propriile sale interese, spirit cinic și oscilant, sfîrșește într-o decădere totală: „trădătorul piere", cum spune Fucik.

Nu se poate totuși să nu remarcăm faptul că imaginea generală creată de romanul lui Erdös László omite cel puțin un aspect major al realității maghiare din acea vreme și anume prezența apăsătoare a ocupantului hitlerist, bestialitatea lui manifestată în toate împrejurările. De asemenea poate fi discutat și modul cum este realizată prezența doctorului Brammer în rîndul intelectualilor înfățișați de autor. Deși are legături cu mișcarea revoluționară, doctorul Brammer nu poate totuși suporta sîngeroasa asuprire fascistă și în loc să-și încordeze și mai mult forțele în lupta condusă de comuniști, în care este limpede că se află înregimentat, el cedează în fața monstruoasei mîrșăvii morale comise de profitori ai terorii fasciste, și-și ridică viața.

Sisif rămîne însă o puternică demascare a descompunerii societății burgheze maghiare din vremea războiului antihitlerist și o oglindă luminoasă a avîntului irezistibil cunoscut de mișcarea muncitorească din Ungaria sub influența înaintării vijelioase a armatelor sovietice eliberatoare.

A doua nuvelă publicată în acest volum: O carieră ratată este o povestire vie, palpitantă și plină de peripeții neașteptate. Împreună cu Omul în albastru, ea întregește această frescă a Ungariei din anii dictaturii fasciste, cu imaginea unei societăți angajate în luptă; prin fața cititorilor se perindă acum figuri de oameni cu o voință de fier: activiștii mișcării comuniste ilegale. Ideea de bază este de fapt aceeași: eroismul, perseverența comuniștilor, iscusința lor în a găsi metode de luptă chiar și în cele mai grele împrejurări, în beciurile siguranței sau în celulele închisorii.

Astăzi, cînd literatura maghiară se dezvoltă pe baza principiilor realismului socialist, alături de înfățișarea construcției socialiste, reflectarea artistică a tradițiilor de

luptă ale poporului ungar constituie o sarcină de frunte a acestei literaturi. Cele trei scrieri cuprinse în volumul de față, legate printr-o limpede unitate de idei, contribuie la realizarea acestei sarcini: ele evocă scenele dramatice ale luptelor care au pregătit făurirea Ungariei socialiste de astăzi.

Să lupți, să lupți neîncetat împotriva tuturor greutăților, a violenței și a perfidiei și să-ți dai viața dacă e nevoie, pentru libertatea și dreptatea visată de întregul popor — iată mesajul și ideea esențială a volumului de față. Este un mesaj răscolitor, plin de învățăminte înălțătoare pentru oricare cititor.

Kömüves Géza

Capitolul I

După tată se numește Franke, dar semnează Frank, fiindcă nu-i place să fie întru nimic o persoană aparte.

— Sînt un om capabil, și nimic mai mult, obișnuiește să spună prietenilor săi, accentuînd sfîrșitul propoziției.

Hotărît lucru, e mîndru de acest „nimic mai mult". Dimineața, cînd se îmbracă în fața oglinzii, răsucindu-și mustăcioara și pieptănîndu-și peste cap părul ondulat și blond, pe care-l unge adesea cu ulei de nucă pentru a-l face să pară mai închis, constată cu mulțumire că nu se deosebește prea mult de idealul său.

„N-am nimic aparte. Fruntea nu mi-e mai bombată decît se cuvine, nici genială și nici ieșită din comun. Ochii mei sînt mari și expresivi, fără să aibă însă acea strălucire pătrunzătoare, pe care minorele și femeile o admiră atît de mult la Gusztáv".

Își netezi părul cu o perie deasă, își făcu un nod strașnic la cravată și-și puse o batistă

în buzunarul de la piept; apoi își îndreaptă cutele hainei și, cînd totul fu în cea mai perfectă rînduială, luă din sertar un pieptene de damă, cu dinți lungi, își răvăși cu un aer plictisit cîteva șuvițe de păr, scoase mai în afară colțurile batistei și-și împinse nițeluș cravata într-o parte.

— Gata! spuse cu glas tare, și făcu ștrengărește cu ochiul spre chipul din oglindă. Apoi se așeză la masa de lucru.

„*20 mai 1941*. Unii își scriau jurnalul seara; eu mi-l scriu dimineața. Scriind seara, sub imediata impresie a celor întîmplate, ești mai clar în expunere, dar la ce bun? Un jurnal e făcut pentru a fi recitit, și este exclus ca dispoziția în care te-ai aflat în momentul redactării să se mai repete vreodată.

Simpla înșiruire searbădă a faptelor nu e îndeajuns de evocatoare. Or, nu atît faptele în sine sînt ceea ce caracterizează un om, cît ideile izvorîte din trăirea lor. Pe acestea vreau să le imortalizez, și găsesc că timpul cel mai prielnic pentru o treabă ca asta este dimineața.

Ca să fiu sincer, pentru deplina înțelegere și sintetizare a celor petrecute aseară, cele cîteva ore ce s-au scurs de-atunci nu sînt suficiente.

Nu înțeleg cum cearta mea cu Gusztáv a putut degenera într-atît, încît să depășească limitele obișnuite. N-am încotro! Trebuie să redau faptele așa cum s-au petrecut, apoi, studiind din nou materialul, să trag concluziile. Cea mai plauzibilă mi se pare o explicație — pe care n-ar trebui s-o anticipez — și anume,

faptul că Gusztáv a jignit simțul armoniei, la mine atît de dezvoltat, scoțîndu-mă din sărite.

Dacă s-ar fi nimerit să nu fie nimeni de față la cearta noastră, poate că aseară nu s-ar fi întîmplat nimic. Cunosc prea bine capriciile lui Gusztáv. Discuția a fost pornită greșit, și asta chiar de la început. De ce să ne ascundem? Bietul Gusztáv mă invidiază. Aș fi nedrept dacă mi-aș închipui că e gelos pe succesele mele. Nu. Nu-i în stare de așa ceva. Mă invidiază pentru puterea mea de muncă, pentru faptul că eu, cu talentul meu, mai puțin strălucit ca al său, produc totuși mai mult. Uneori are aerul să mă facă răspunzător de incapacitatea sa cronică. Dar ceea ce-i stîrnește și mai mult invidia e succesul «pirateriilor» mele, sau, cum obișnuiește el să spună, «profanările de cadavre». Ce ridicol!

Nu mai departe decît ieri, i-a spus lui Ili: «Știi că Béla trăiește literalmente din jefuirea cadavrelor?» Sărmana Ili nu șta ce să facă: să zîmbească, sau să se întristeze la auzul unor asemenea vorbe?

Pînă la urmă, Gusztáv a lămurit-o. La drept vorbind, în felul său, e încîntat de isprăvile mele.

— Știi, i-a spus, trebuie să recunosc că, la ora actuală, Béla e cel mai mare specialist în arte plastice din Ungaria. E de ajuns să ducă tabloul la nas și să-l miroasă, că-ți spune cui aparține, fără să mai recurgă la microscop sau la alte aparate folosite în asemenea împreju-

rări. Şi apoi, nimeni nu cunoaşte ca el biografiile marilor maeştri şi mai ales unele amănunte din viaţa lor, care, în aparenţă, nu prezintă interes. De exemplu: ştie cine a fost spălătoreasa lui Picasso[1] la începutul războiului mondial şi cine sînt descendenţii bărbierului lui Toulouse-Lautrec[2]. Dacă s-ar ocupa de aceste amănunte doar aşa, de amorul artei ar fi un caraghios fără pereche. Dar asta constituie unica sa resursă. Sau, mai bine zis, Béla e un mare descoperitor!

A descoperit că în viaţa mai tuturor pictorilor mari au existat perioade de mizerie, cînd se vedeau nevoiţi să-şi plătească pînă şi spălătoresele cu tablouri. Bineînţeles că spălătoresele n-au mai aflat niciodată ce s-a ales de tînărul căruia i-au spălat rufele.

Prin urmare, Béla cutreieră lumea în lung şi-n lat, pe urmele descendenţilor diverselor Tereze[3] şi diverşilor Figaro[4]. In casele lor modeste găseşte de cele mai multe ori adevărate comori de artă, aşezate la loc de cinste, sau mucezind prin poduri, şi le cumpără cu preţuri de nimic.

Cu un fler demn de invidia celui mai iscusit detectiv, descoperă numeroase tablouri celebre,

[1] *Pablo Ruiz Picasso* (n. 1881), cunoscut pictor progresist de origine spaniolă, fruntaş al luptei pentru pace, refugiat în Franţa după instaurarea sîngeroasei dictaturi fasciste a lui Franco.

[2] *Henry de Toulouse-Lautrec* (1864—1901), mare pictor şi grafician francez; impresionist.

[3] Echivalent cu femei din popor.

[4] Figaro, echivalent cu bărbier. Aluzie la cunoscutul personaj creat de Beaumarchais în *Bărbierul din Sevilla* (1775).

pe care le vinde colecţionarilor, lăsîndu-i pe antecesori cu buzele umflate.

Cred că nu mai trebuie să adaug cît de grosolan le escrochează pe bietele Tereze, alegîndu-se cu cîştiguri imense.

Puţin îmi pasă de ce spune Gusztáv! Dar pentru a evita orice confuzie, trebuie să arăt mai întîi de toate că sumele pe care le plătesc pentru tablouri sînt mult mai mari decît cele pe care le-ar oferi oricare altul şi, în al doilea rînd, că, din păcate, nu există prea multe tablouri care mă aşteaptă să le descopăr, aşa că afacerea nu poate constitui baza existenţei mele.

Am publicat cărţi şi articole, printre care şi un caiet subţire de versuri. Că sînt solicitat mereu ca expert în probleme de artă — atît de către particulari, cît şi de pinacoteci — asta o ştie şi Ili; unchiul ei după mamă, consilierul Gosztony, este unul dintre clienţii mei permanenţi.

Propriu-zis, de aici a pornit cearta.

— Vezi, ăsta-i Béla! Se laudă cu ceea ce produce de nevoie şi se ruşinează de ceea ce constituie adevărata sa valoare. Cărţile lui ar putea fi scrise de orice gogoman care l-a citit pe Vasari[1], Rilke[2] şi Taine[3] (sînt convins că

[1] *Giorgio Vasari* (1511—1574), pictor italian, arhitect şi istoric al artelor. Opera sa intitulată *Vieţile celor mai de seamă pictori, sculptori şi arhitecţi* reprezintă un izvor de informaţii pentru istoria artelor din perioada Renaşterii.

[2] *Rainer Maria Rilke* (1875—1926), poet simbolist austriac; cunoscut şi pentru studiile sale de artă plastică.

[3] *Hippolyte Adolphe Taine* (1828—1893), filozof idealist francez, istoric şi teoretician al artelor.

l-a omis internaţional pe maestrul meu, pe Ruskin[1]; de îndată ce evadează din bălţile noastre spre ape îndepărtate, devine hrăpăreţ ca un rechin.

Se întoarse brusc spre mine:

— Ia spune-mi, bătrîne, de mult voiam să te întreb: de ce la tine în casă ţii numai lucruri de mîna a doua şi nu păstrezi nici una dintre capodoperele descoperite de tine?

Am profitat de această întrebare pentru a dezvolta una din teoriile mele preferate cu privire la deosebirile dintre muzeu şi decoraţia interioară.

— După mine, tablourile marilor maeştri îşi au locul numai în muzee; sînt atît de aparte, atît de excentrice, agresive şi uluitoare, încît nu se pot integra armonios într-o locuinţă. Ele trebuie rezervate pentru ocazii festive. Cînd vrem să le vedem, n-avem decît să mergem în pelerinaj la muzeu. Un om care se respectă nu poate suporta prezenţa lor permanentă. Tablourile din casa mea sînt opere de mare subtilitate, ele aparţin unor maeştri de valoare; nu fac notă discordantă cu viaţa mea de fiecare zi, ci se identifică total cu dînsa, devenind părţi componente ale existenţei mele echilibrate!

La auzul acestor cuvinte, Gusztáv a hohotit, ca un dobitoc. L-am privit uimit; a început să ţipe ca un apucat:

[1] *John Ruskin* (1819—1900), estet, critic de artă şi publicist englez; a criticat civilizaţia burgheză, dar de pe poziţiile romantismului reacţionar.

— Tu, echilibrat? Tontule! şi potopul de sudălmi se abătu cu atîta vehemenţă asupra mea, încît am simţit că mă înăbuş.

N-am înţeles nici jumătate din vorbele lui repezite. L-am rugat să-mi spună ce are cu mine.

— Ili! a strigat el. Priveşte. Priveşte interiorul ăsta! Mobila — de mahon! Lumina — slabă, cafenie! Lucrările de pe pereţi sînt ale maeştrilor autohtoni, de la Derkovits[1] la Berány[2]. Şi uite cît de docil se integrează în blînda, istovita şi modesta armonie a lui Béla, contopindu-se cu paleta brun-violacee a maestrului M. singura care se potriveşte cu sufletul prietenului nostru. Iată-l pe Derkovits: pare pictat de maestrul M. In locuinţa asta totul contrastează între violaceu şi cafeniu, şi Béla mai are nas să susţină că e echilibrat!..

— Şi ce, nu sînt? l-am întrebat, enervîndu-mă de astă dată şi eu.

— Eşti îngust, prietene! Inconsistent ca o foaie de hîrtie! Echilibrare înseamnă ceva măreţ. Echilibrat este omul care ştie să stabilească armonia între sentimentele şi ideile contradictorii care-i zbuciumă sufletul, ca: iubire şi ură, dorinţe şi stăpînire de sine; om echilibrat este cel care ştie să aducă la acelaşi numitor diversitatea faptelor sale.

Altă dată la o ceartă asemănătoare, am ridicat şi eu tonul, aşa că totul s-a aplanat.

[1] *Derkovits Gyula* (1894—1934) unul dintre cei mai de seamă pictori realişti maghiari.

[2] *Berány Róbert* (n. 1887) pictor maghiar, talentat colorist.

Ieri, însă, nici eu nu știu de ce, m-a cuprins o furie atît de cumplită, încît mi-a pierit glasul.

— Despre ce fel de fapte vorbești, dragul meu ? Ce poți înfăptui astăzi ? Te referi poate la faptul că alergi pe la ministere să obții ajutoare pe seama colegilor tăi ? Sau la faptul că ademenești la tine vreo femeie și o seduci ? Așa procedez și eu, și încă la fel de des, dar știu să stabilesc un echilibru perfect între toate astea. Dar astăzi numai miliardarii și prim-miniștrii sînt în stare de fapte deosebite, despre care merită să vorbești. Mister Rockefeller [1] ar putea să salveze de cancer omenirea suferindă, iar mister Chamberlain [2] va reuși, poate, să cîștige războiul, dar ce poate înfăptui domnul «meșter cizmar» Gusztáv András ?

— Îi stă în putere să-și stîlcească iubita în bătăi, s-a amestecat Ili sfioasă, aruncîndu-i lui Gusztáv o privire plină de înțelesuri și — pe dumnezeul meu ! — cînd și-a întors capul, mi s-a părut că zăresc după urechea ei o vînătaie asemănătoare cu urma unui deget.

— Ai bătut-o pe Ili ? l-am întrebat, cu un ton care recunosc că era cît se poate de aspru.

Asta însă nu l-a îndreptățit să mă pună la punct, cerîndu-mi să nu mă amestec unde

[1] *Familia Rockefeller*, familie de magnați financiari din S.U.A.

[2] *Neville Chamberlain* (1869—1940), politician englez, conservator, prim-ministru al Angliei între 1937—1940. Unul dintre autorii principali, ai rușinosului tratat de la München, pe care l-a semnat din partea Angliei, în septembrie 1938 (vezi nota 1, pag. 7).

nu-mi fierbe oala. Cred că indignarea mea era cît se poate de justificată și mi-am exprimat-o în cuvinte usturătoare și, fără echivoc, spunîndu-i că eu cel puțin scriu din cînd în cînd cîte un studiu, sau descopăr un tablou socotit pierdut și, chiar dacă această activitate nu înseamnă prea mult, el este ultimul chemat să-mi ceară socoteală, el, care-și pierde timpul pingelind pantofi. Asta deși știam bine că pînă acum un an se ocupase intens de sculpturi.

Drept răspuns, mi-a vîrît sub nas pantofii făcuți de el și m-a întrebat insinuant ce părere am despre ei ca operă de artă.

— In orice caz, pantofii ăștia au mai mult suflet decît tine, — i-am replicat — și cred că în urma celor întîmplate mi se va ierta dacă, pentru a-l pune la punct de Gusztáv, am confundat intenționat sufletul lucrurilor cu sufletul omenesc.

Dar cum pantoful lui Gusztáv dansa amenințător sub nasul meu, am preferat să tac. Abia atunci am observat cît de palid e prietenul meu. Nerăbdător să ajungă la cuvînt, mi-a declarat pe un ton grav (dar parcă poți să știi dacă această voce nu ascunde cel mai prefăcut cinism ?) :

— Deci, dragă amice, din cele înșirate aici, cu logica ta neobișnuit de clară, rezultă că nici unul dintre noi nu e echilibrat — nici tu, nici eu. Cel mult, am putea să-i numim oameni echilibrați pe Rockefeller sau Chamberlain, cu toate că, dacă ținem seamă de urmă-

rile politicii de la München[1], cu greu mi-aş putea imagina asta despre Chamberlain. În politică excelenţa-sa pare a fi un căţel tot atît de pricăjit cum sîntem noi doi în artă.

Cred că în cele ce urmează eu am fost acela care a sărit peste cal.

— Ascultă, i-am spus, nu găsesc că e cinstit să arunci la gunoi un succes de-al altuia numai şi numai pentru faptul că ţie îţi merge totul de-a-ndoaselea. Eu n-am o minte strălucită ca a ta. Sînt talentat, şi nimic mai mult. Un talent echilibrat. Vreau să muncesc şi ştiu să muncesc. Sînt mulţumit cu soarta mea. Şi dacă tu nu suporţi să-mi vezi mutra satisfăcută, pe dumnezeul meu, nimeni nu te sileşte s-o faci !..

Credeam că o să-mi trîntească o grosolănie, şi cu asta basta. Dar Gusztáv s-a ridicat, şi-a luat pălăria şi a plecat. Ili, sărăcuţa, s-a precipitat după dînsul, speriată. De altfel, şi eu i-am trîntit uşa în nas. Fata mi-a şoptit repede să nu mă supăr, doar ştiu cît e de nervos în ultimul timp, şi a zbughit-o după el.

Nici eu nu prea sînt dus la biserică. M-am supărat pe Gusztáv chiar şi pentru neadevărurile pe care eu însumi i le-am spus. Dar azi dimineaţă am judecat totul la rece şi nu-mi

[1] Politică trădătoare a cercurilor conducătoare din Anglia şi Franţa, de cedare în faţa agresiunii hitleriste, în vederea canalizării acesteia împotriva Uniunii Sovietice. Urmarea directă a acestei politici a fost sacrificarea Cehoslovaciei în interesul Germaniei hitleriste; politica de la München a grăbit izbucnirea celui de al doilea război mondial.

pot închipui c-ar fi fost în stare să creadă că-l iau peste picior pentru că s-a apucat de cizmărie, în loc să modeleze păpuşi de zahăr pentru bombonerii. Gustáv ştie foarte bine că nimeni altul nu preţuieşte mai mult decît mine independenţa artei adevărate".

Lăsă foaia deoparte şi se uită la ceas. Era zece fără douăzeci şi cinci. Lucrase mai mult de o oră. „Păcat, îşi spuse el, ar fi fost cazul să trag concluziile. Dar nu mai am timp. Posteritatea nu va afla niciodată de ce m-am certat cu Gusztáv !"

Trecu pe lîngă măsuţa pe care dejunul pregătit cu grijă de proprietăreasă se răcise de-a binelea şi plecă repede, să nu întîrzie la întîlnire.

Cu toate că războiul începuse de doi ani, Budapesta, insula păcii şi fericirii, se răsfăţa leneşă sub razele soarelui de primăvară. În fiecare sîmbătă aveau loc exerciţii de apărare pasivă, dar vuietul sirenelor nu-i impresiona deocamdată decît pe cei mici. Oamenii zîmbeau compătimitor spre copiii care se ascundeau speriaţi în fustele mamei, şi adesea auzeai afirmaţii ca aceasta:

— Bucură-te cîtă vreme copilul nu-i obişnuit cu glasul sirenei !

Sau:

— Eu nu ţin cu guvernul, dar îl felicit că nu ne-a zvîrlit în război...

Vîlva pricinuită de sinuciderea lui Teleki[1] fusese de mult uitată, iar camuflajul, instituit din pricina războiului cu Iugoslavia[2] și abolit după cîteva zile, nu avu alt efect decît acela de a face ca reclamele luminoase ale Budapestei să apară și mai sclipitoare. Pîinea se vindea pe cartelă iar la combustibil se făcea coadă. În schimb, nu mureau oameni pe front, iar hitleriștii renunțaseră la extrădarea refugiaților polonezi. Față de toate acestea, budapestanii nu aveau de ce să se plîngă.

Micii meseriași, ca tîmplarii, fierarii, cizmarii și căldărarii umblau amărîți, deoarece războiul le măturase materia primă din ateliere. Printre nemulțumiți se număra și Belá, a cărui față se întuneca ori de cîte ori dădea cu ochii de statuia din fața casei sale. Un lucru de nimic te face să-ți dai seama de schimbarea lumii. Pe vremuri, cînd zărea mîna stîngă, întinsă înainte, a statuii, Béla se bucura și spunea adesea prietenilor săi:

— Statuia e de vină că de zece ani n-am mai schimbat locuința. Ce-i drept, ca realizare artistică mă agasează, dar, de altfel, trebuie să recunosc că sculptorul a fost foarte inspirat cînd i-a pus în mînă blocnotesul. Unii discipoli destoinici ai vieții își scriu deasupra patului lozinca după care se călăuzesc. Eu n-am nevoie de așa ceva, deoarece monumentul durat prin bunăvoința capitalei noastre mă avertizează în fiecare dimineață: „Privește-ți notesul!“

Seara, cînd, în cercul său obișnuit, scotea micul său blocnotes legat în piele roșie, se făcea liniște. Însemnările misterioase cuprinse în carnet stîrneau fantezia băieților; nu voiau, în ruptul capului, să-l creadă cînd le spunea că timpul său e planificat pe ore și îl acuzau că inventează în mod spontan însemnările pe care le citează din carnet, pentru a-i convinge. De pildă:

„4 oct., ora 3 după-masă. Studiu Márffy[1]“.

„5 oct. Soția lui Gajzágó Ferenc, născută Szücs Rozália, Timișoara“.

„6 oct. Studiu Márffy“.

— Aiurea! ripostă un pictor cunoscut. Asta s-o creadă el!

— Recunoaște, interveni altcineva, că astea-s întîlniri galante!

El, însă, pleda cu încăpățînare, pentru a-și dovedi nevinovăția și, fiindcă nu-i plăcea să se repete, alegea întotdeauna un argument nou.

De pildă, cu o seară înainte spusese:

---

[1] *Contele Teleki Pál* (1879—1941), politician maghiar, unul dintre șefii contrarevoluției din Ungaria din 1919. Ministru în repetate rînduri în perioada dictaturii fasciste a lui Horthy și prim-ministru între 1920—1921 și 1939—1941. A semnat adeziunea Ungariei la pactul anticomintern, în februarie 1939, transformînd Ungaria într-o anexă agrară a Germaniei hitleriste și într-un cap de pod al agresiunii germane împotriva Uniunii Sovietice.

[2] La 6 aprilie 1941, trupele Germaniei hitleriste, ale Italiei fasciste și Ungariei hortyste au invadat Iugoslavia, fără nici o declarație de război.

[1] *Márffy Ödön* (1878—1960), cunoscut pictor maghiar.

— Un om mare e un pedant insuportabil, iar dacă nu e, atunci își alege o nevastă cicălitoare, care-l închide în casă și nu-i dă de mîncare pînă nu-și îndeplinește norma zilnică de lucru. Putem s-o desconsiderăm pe Xantipa [1], dar, dacă n-ar fi fost ea, nici Socrate [2] n-ar fi fost Socrate. Aruncă o privire spre soția pictorului, care trona în capul mesei, slabă și cu ochelari pe nas, și adaugă zîmbind ușor: Intre un blocnotes frumos și o femeie cicălitoare, ei, bine, prefer blocnotesul!

— Cu alte cuvinte, te ocupi și cu scrisul? îl întrebară ceilalți nedumeriți.

— Da, scriu, și aș putea chiar să mă laud că o fac cu oarecare succes!

Béla scoase din buzunar o fotografie și o așeză în fața soției pictorului.

— Cum vă place această fotografie, doamnă?

Doamna duse fotografia la ochi și o respinse cu indignare.

— Oh! Curată pornografie! Desenul unui erotoman.

După această prezentare, fotografia începu să circule din mînă în mînă, și fiecare își dădu părerea.

Béla zîmbi din nou.

— Vă anunț că fotografia nu reprezintă opera unui artist erotoman, ci o foaie de varză creață, mărită de douăzeci și cinci de ori.

[1] *Xantipa*, soția lui Socrate, celebră pentru firea ei artăgoasă.

[2] *Socrate* (469—399 î. e. n.), vestit filozof idealist din Grecia antică.

— Imposibil! exclamă uimită femeia.

— Totuși, așa e! Și tocmai asta vreau să vă dovedesc: faptul că imaginile pe care le aștern pe pînză suprarealiștii sînt produse ale realității, cu singura deosebire că nu se încadrează în dimensiunile obișnuite...

Béla nu obișnuia să încredințeze nimănui blocnotesul său. Glumele care se făceau pe seama lui nu-l tulburau, în schimb nu-i plăcea să se creadă despre dînsul că ar fi un lăudăros. Jurnalul zilnic părea a fi „o culme" a vieții sale. Cu ajutorul acestui jurnal puteai calcula viața lui Frank Béla în pengö [1], sau — ceea ce e mai important — în ore-muncă, prestate în mod oneros. Uneori i se întîmpla să-și facă, în glumă, socoteala acestor ore, dar nu se simțea ispitit să comunice nimănui rezultatul.

In ultimii ani însemnările privitoare la activitatea sa publicistică au scăzut simțitor. La început au fost pierdute periodicele germane de avangardă [2], apoi războiul i-a închis și drumul spre Paris. Periodicele maghiare nu-i puteau furniza suficient debușeu, iar din proprie inițiativă — exceptînd jurnalul de zi — Béla nu scrie niciodată. Iată de ce acum se uită chiorîș la statuie ori de cîte ori o zărește. Are ciudata impresie că o dată cu reducerea colaborărilor scade și valoarea sa personală.

[1] Unitatea monetară în Ungaria între anii 1927 și 1946.

[2] Calificativ pe care și-l autoacordau publicațiile formaliste burgheze.

„Dacă aş sta la închisoare, aş valora oare mai puţin ca acum? se întreabă el. Un estet socialist ca mine se poate aştepta oricînd la una ca asta".

Statuia, însă, nu-i dă nici un răspuns; continuă să stea inertă, cu blocnotesul în mînă, în timp ce Béla se uită resemnat la al său.

Pentru astăzi sînt notaţi consilierul Gósztonyi şi Gusztáv. După numele celui din urmă, urmează două semne de întrebare.

„De ce l-oi fi trecut?" se necăjeşte Béla.

În schimb, ştie aproape sigur de ce-l cheamă domnul consilier şi mai ales ştie că va avea cu dînsul o discuţie neplăcută.

„Sărmanul, cît poate suferi"...

Cu patru ani în urmă, Gósztonyi fusese cel mai bun client al său. În calitatea sa de colecţionar de opere de artă, specialist rafinat, şi jurisconsult al uneia dintre cele mai mari bănci, el şi-a putut permite să sacrifice sume importante pentru pasiunea sa, fără să fie propriu-zis un om avut. Prefera să lucreze cu Béla, deoarece gusturile şi principiile lor de colecţionari se asemănau foarte mult; în faţa lui Béla avea curajul să-şi formuleze comenzile chiar şi într-o manieră mai lapidară.

— Aici mi-ar trebui ceva... cum să-ţi spun?.. o nuanţă verde. Ce credeţi: Ferenczy [1]?

— Nu, răspundea Béla. Cu Ferenczy n-am nimerit-o bine. O să caut altceva, domnule consilier. Am înţeles perfect.

[1] *Ferenczy Károly* (1862—1917), pictor maghiar de orientare clasică; cunoscut peisagist.

Şi, într-adevăr, ştia prea bine că acel „verde" anumit, pe care bătrînul îl caută de dragul armoniei coloristice a colecţiei sale, trebuie să fie perfect; noua achiziţie nu poate ajunge lîngă celelalte tablouri pînă nu trece proba, pe balcon, singură şi în plină lumină. Dar dacă tabloul îi era pe plac, consilierul îl cumpăra, şi abia pe urmă întreba de preţ.

— O cutie cu bijuterii! spuneau prietenii despre locuinţa lui, iar despre el: Straşnic bătrîn! E mai tînăr decît noi toţi!

Acum patru ani, cînd îşi ceruse pe neaşteptate pensionarea, faptul a stîrnit stupoarea generală. Atotputernicul director general, în persoană, încercă să-l înduplece să-şi schimbe hotărîrea, folosind un argument deosebit de măgulitor:

— Dragă prietene, eu conduc în prezent două instituţii, una e banca, cealaltă eşti tu. Nu-i frumos din partea ta să mă despoi de jumătate de glorie.

Dar toate insistenţele rămaseră fără rezultat şi prietenii se împăcară cu situaţia.

— Vrea să savureze în tihnă rodul muncii sale, spuneau unii.

Béla era singurul care cunoştea adevărul, şi era nespus de încîntat de faptul că bătrînul îi făcuse anumite confidenţe:

— E mai frumos să plec de bună voie decît să fiu dat afară. Mama, săraca, a fost evreică.

— Imposibil! ripostă Béla. Eu mă aşteptam să vă văd consilier la curte...

Consilierul zîmbi cu amărăciune.

— Iartă-mă, te rog, dar de data asta deţin cele mai autentice informaţii...

Béla nu găsise la repezeală cuvintele potrivite pentru o asemenea situaţie. Consilierul era prea demn pentru a accepta compătimirea cuiva; dar mai tîrziu, după ce luară o mică gustare, Béla îi spuse, nu atît cu intenţia de a-l consola, cît împins de o convingere sinceră, izvorîtă dintr-o pornire lăuntrică:

— Nene Károly, eu cred că dumneata nu te-ai retras din slujbă de teama discriminărilor rasiale, ci mai mult ca să te foloseşti de acest prilej. Ce-i drept, legea împotriva evreilor este un lucru odios, dar, vorba ceea: Ciorba nu se mănîncă fierbinte... Cînd li s-o isprăvi ăstora luna de miere, or să caute tot felul de portiţe de ieşire, derogări şi scutiri; rigorile acestei legi nesăbuite nu vor fi suportate decît de acei nenorociţi care trag de obicei ponoasele tuturor legiuirilor. Pe mine, ca socialist convins, cruzimea acestui fenomen mă revoltă, dar ca prieten — dacă-mi permiteţi să mă consider ca atare — mă consolez cu gîndul că, în ceea ce vă priveşte, dracul nu-i chiar atît de negru cum pare.

Consilierul înfăşură şervetul băgîndu-l în inel, apoi, tolănindu-se în jilţ cu aerul unui om care tratează o problemă importantă de pe poziţiile celei mai pure obiectivităţi, improviză un mic discurs:

— Dragul meu, poate ai observat că la masa mea supa se serveşte fierbinte foc, iar eu o consum fără a sufla într-însa. Supa cea

mai gustoasă e supa fierbinte, şi îţi mărturisesc că îi compătimesc pe cei care n-o suportă astfel. Baba Marta întrebuinţează mirodenii speciale, izmă creaţă şi tarhon, în cantităţi atît de mici, încît aroma lor se simte numai atunci cînd din supă ies aburi; pe măsură ce se răceşte, pierzi savoarea celei mai grozave specialităţi a bucătăriei mele.

Iată, deci, că ţi-am găsit între oameni unul căruia îi place supa fierbinte. In ceea ce priveşte istoria, nici ei nu i se potriveşte întotdeauna filozofia vulgară invocată de tine. O dată cu apropierea zilelor lor de sărbătoare, lucrurile iau cu totul alt aspect. La început vor striga: „Jos cu el!", apoi: „Dă-i, nu te lăsa!", iar în cele din urmă: „Jupuiţi-l de viu!"

Consilierul se opri şi continuă cu blîndeţe:

— Nu ştiu dacă ai observat că m-am folosit de cîteva vorbe de duh, fapt neobişnuit la mine. Asta înseamnă că subiectul e cam penibil pentru amîndoi şi deci încercăm prin mijloace ieftine să creăm impresia că ne-am situa deasupra unor asemenea slăbiciuni...

Béla, pe care problema îl interesa foarte mult, riscă o mică impoliteţe:

— Găsesc mai degrabă că v-aţi exprimat greşit numind ceea ce începe acum „sărbătoare". In legătură cu legea împotriva evreilor, orice alt epitet mi s-ar părea mai potrivit.

Venerabilul domn primi gluma musafirului său cu un zîmbet îngăduitor şi, fără a formula vreo obiecţie, continuă:

— Mă refeream la sărbătorile istoriei, nu ale oamenilor. E adevărat că fac o antropomorfoză[1], dar procedeul e foarte corect. Aş personifica istoria printr-un director de bancă — rece, sec, impasibil, şi nicideeum influenţat, în acţiunile sale, de părerea semenilor. Praznicele bancherului sînt menţionate în analele bursei, cele ale istoriei în cărţi de ştiinţă şi lexicoane. De altfel, sînt de părere că numai zilele trecute şi în manualele şcolare pot fi numite în mod propriu zile de sărbătoare ale istoriei: războaiele, revoluţiile, migraţia popoarelor, molimele. Fireşte, n-aş putea afirma că importanţa zilelor de sărbătoare depinde întotdeauna de numărul victimelor. Ciuma pătrunde în istorie numai cînd seceră cel puţin o jumătate de milion de oameni, dar revoluţia poate intra în istorie chiar şi cu o singură victimă, dacă întîmplarea face ca victima să fie o înaltă faţă încoronată, însă acest caz e deosebit de rar.

Eu am mai trecut printr-un război şi-mi dau seama de ororile lui cînd îl văd, de pildă, pe băcanul din colţ, care acasă la el nu-i în stare să taie nici gîtul unui pui de găină, dar la război îşi înfige cu sete baioneta în burta unor veterani îmbătrîniţi în cinste; acasă nu îndrăzneşte să se strecoare într-un bordel decît în mare taină, dar ca soldat siluieşte în plină stradă copile nevinovate, strigînd: „Victorie!" Speram că nu voi mai apuca să văd

[1] Reprezentare sub formă umană.

cu ochii mei asemenea scene, dar azi îmi dau seama că m-am înşelat.

Incontestabil, ne aflăm în faţa unor timpuri apocaliptice, iar eu şi familia mea purtăm pe hainele noastre un semn la vederea căruia armele se descarcă singure. Omul e o fiinţă încăpăţînată şi trăieşte pentru a încerca să-şi învingă soarta. Se spune că pînă şi după noaptea Sfîntului Bartolomeu[1] hughenoţii rămaşi în viaţă au fost mai numeroşi decît s-ar fi putut crede. Vezi deci că omul încearcă să se ferească din calea furtunii, şi cînd am renunţat la slujbă n-am făcut altceva decît să urmez preceptele unei laşităţi bine gîndite. Un prieten de-al meu, care a supravieţuit celui mai mare uragan al secolului, în insulele Indiilor Apusene, povestea că au pierit aproape toţi cei care, sperînd să-şi poată salva viaţa, s-au legat de copaci cu trunchiuri groase. Au fost ucişi tocmai de acei copaci care, într-o urgie de proporţii mai mici, le-ar fi salvat viaţa. E bine să te legi de arbori numai cînd ştii că rezistă urgiei, căci altfel, o dată cu dezrădăcinarea lor, moartea-i sigură. In schimb, cei care s-au ascuns în desişul de bambus din apropiere au scăpat cu viaţă, sau cel puţin au scăpat de furtună, deoarece şi dintre ei au pierit destui, răpuşi de şerpii veninoşi şi miriapozii tropicali.

[1] Noaptea Sfîntului Bartolomeu — măcelărirea hughenoţilor de către catolici la Paris, în noaptea de 23 spre 24 august 1572 (în această zi se sărbătorea sfîntul Bartolomeu). In sens figurat, prin noaptea Sfîntului Bartolomeu se înţelege o exterminare sălbatică, în masă.

Ei, bine, eu, unul, cred că furtuna care vine va smulge stîlpii ce par acum de neclintit şi, ca măsură de prevedere, mă retrag din timp în desişul anonimatului. E drept că s-ar putea ca şerpii şi miriapozii să mă dea gata, dar asta numai cel-de-sus o poate şti...

Înşelat de facilitatea cu care consilierul îşi găsea argumentele, şi mai ales de calmul cu care acesta vorbea, Béla nu-şi dădu seama cît de obositoare fusese discuţia pentru venerabilul domn. De aceea, după ce-şi învinse deprimarea pricinuită de evocarea viziunilor apocaliptice şi de teoria fatalistă a prietenului său, răspunse tăios:

— Desigur, poate că eu nu am destulă experienţă de viaţă ca să-mi pot forma o părere asupra celor ce vor urma. Dar dacă vedeţi lucrurile în felul acesta, ei bine, vă admir înţelepciunea. Cred că e nevoie de mai multă putere pentru a şti să te retragi la timp decît pentru a te crampona pe loc, şi vă asigur că eu nu consider gestul dumneavoastră drept „laşitate inteligentă", ci drept „curaj inteligent".

— Nici nu ştii cîtă dreptate ai, spuse consilierul, puţin cam necăjit. Pentru a te retrage ai nevoie de o forţă uriaşă şi de un noroc atît de mare, cum rar îi e dat omului să aibă. Soarta nu se lasă înşelată.

Iţi aminteşti de Verres[1]? E vorba de acel Verres care, în timpul pretoratului său din

[1] *Caius Verres* (119—43 î. e. n.), politician roman, pretor al Siciliei între 73—71 î. e. n., unde a guvernat în mod abuziv prin furturi şi condamnări ilegale

Sicilia, a răstignit pe cruce un cetăţean roman şi împotriva căruia Cicero[1] avea să repurteze mai tîrziu primul său succes oratoric. Atunci, de teama sentinţei, Verres s-a exilat de bunăvoie, şi bine a procedat, deoarece şi-a salvat averea, iar mai tîrziu, revenind la Roma, a putut să se bucure de ea pînă la adînci bătrîneţe. Totuşi, cînd Antoniu[2], şi Octavian[3], avînd nevoie de bani, au instituit proscripţia[4]. Verres nu a putut fi salvat nici de vîrsta sa înaintată, şi nici de viaţa retrasă pe care o ducea; a fost trecut pe listă şi ucis în aceaşi zi cu Cicero.

Exilîndu-se de bunăvoie, Verres şi-a prelungit viaţa cu mai multe primăveri decît ai tu în total, dragă Béla. Şi astfel, e normal să te gîndeşti că exemplul meu nu-mi serveşte ca argument şi mai degrabă confirmă putinţa de a evita soarta. Eu însă ştiu că ideea morţii violente nu e cu nimic mai plăcută la o vîrstă înaintată decît în tinereţe, aşa că nu văd o deosebire atît de mare între faptul că furtuna l-a doborît pe Verres cu treizeci de ani mai

[1] *Marcus Tullius Cicero* (106—43 î. e. n.) cunoscut orator, avocat, scriitor şi politician din Roma antică.

[2,3] *Marc Antoniu* (83—30 î. e. n.) şi *Octavian August* (63 î. e. n. — 14 e. n.), generali romani, au alcătuit împreună cu Lepidus cel de al doilea triumvirat, îndreptat împotriva partidului republican al senatorilor.

[4] De la *proscriptio*, în limba latină; la vechii romani; afişarea listelor conţinînd numele celor condamnaţi la moarte pentru complot împotriva siguranţei statului, pedeapsă însoţită de confiscarea averii. Urmînd exemplul lui Sylla (136—78 î. e. n.), dictator roman care a instituit proscripţia în masă, triumvirii au reluat acest procedeu în anul 43 î. e. n.).

devreme sau mai tîrziu. In schimb, nu găsesc de loc lipsită de sens lupta lui Verres împotriva soartei, numai că nu văd raţiunea ei, raţiune pe care tu, ca tînăr, în mod normal, trebuie s-o vezi.

Fără a avea o experienţă personală în această privinţă, este imposibil de stabilit ce anume e mai greu de suportat: moartea sau infamia. Un lucru e însă sigur: că o moarte nedemnă e cel mai rău lucru pe care soarta îl poate aduce unui om. Deci, dacă Verres ar fi fost condamnat la moarte de la bun început, moartea lui ar fi fost publică, scandaloasă şi infamantă. In timp ce, la bătrîneţe, şi-a întîlnit ucigaşul fără martori, într-un loc ascuns, şi n-a trebuit să se ruşineze în faţa lui.

Fără voia ta m-ai silit să-ţi spun despre mine mai multe decît aş fi vrut, şi nici măcar nu-ţi pot spune care-i motivul sincerităţii mele lipsite de tact. Dar să nu-ţi faci mustrări de conştiinţă, s-ar putea ca pentru micile neplăceri pe care mi le-ai cauzat acum să fii silit să-mi plăteşti asumîndu-ţi sarcini mult mai grele.

Omul nu obişnuieşte să se ruşineze pentru ceea ce trebuie, ci pentru ceea ce societatea consideră că e ruşinos. L-aş invidia mult pe Cato[1] dacă aş crede despre dînsul că a reuşit să se obişnuiască şi cu oprobriul public numai prin faptul că a plecat de cîteva ori de acasă în tunică, dar asta n-o cred. In ceea ce mă priveşte, dacă aş ajunge vreodată în situaţia de a alege între moarte şi obligaţia de a alerga pe străzi despuiat ca Don Juan[1], aş alege fără şovăire prima alternativă.

Dar să spunem lucrurilor pe nume. Eu am iubit-o pe mama mai mult ca pe oricine; acum mi se cere s-o reneg. Ideea în sine e greu de suportat, dar cînd mă gîndesc că mă vor batjocori atîrnîndu-mi o cocardă galbenă, sau alte stigmate de soiul ăsta, s-ar putea întîmpla ca şi eu să mă ruşinez de dînsa... Cu alte cuvinte, cerîndu-mi pensionarea, am vrut să evit o asemenea situaţie. Şi dacă nu merge nici aşa, atunci mai degrabă îmi asum rolul de ucigaş şi de victimă, contopite în aceeaşi persoană, preferînd o moarte anonimă unei ţintuiri la stîlpul infamiei. Şi dacă acest lucru va deveni inevitabil, atunci, dragă Béla, am să-ţi atribui şi ţie un rol în legătură cu moartea mea.

Nu te speria, nu m-am gîndit să-mi deschid arterele, în baie, iar tu să-mi alini chinurile morţii citindu-mi ultimele tale lucrări. Chiar atît de „roman" nu sînt. Deocamdată nu-ţi pot destăinui mai mult, de aceea aş vrea să schimbăm subiectul; ştiu că asta ar fi de datoria amfitrionului, dar fiindcă sînt grozav

[1] *Marcus Porcius Caton* sau *Caton cel Bătrîn* (232 î. e. n. — 147 î. e. n) tribun roman; a dus o luptă susţinută împotriva luxului.

[1] Personaj legendar de origine spaniolă, datînd din epoca Renaşterii; sursă de inspiraţie a numeroase opere artistice; simbolizează goana după aventuri amoroase şi lipsa totală a oricăror norme de morală.

de istovit, te rog, în mod excepţional, îndreaptă tu conversaţia noastră pe alte făgaşuri.

Béla ridică privirea spre faţa chinuită a consilierului şi spuse :

— Aţi văzut expoziţia artiştilor socialişti ?

De atunci, această discuţie nu-i mai ieşea din minte — nu atît pentru conţinutul, cît pentru tonul ei. În faţa comportării pline de demnitate a venerabilului domn, Béla se simţise de-a dreptul mic. Înainte simţea acest complex numai în societatea lui Gusztáv, şi asta destul de rar. Pînă la urmă, îşi exprimă starea sufletească scriind un studiu intitulat *Grecii şi socialismul*, prin care realiza o veche idee a sa despre concordanţa stoicismului [1] cu principiile eticii socialiste. Prietenii lui primiră lucrarea cu mult entuziasm. Numai Gusztáv îl dezaprobă, plin de dispreţ.

— Nu face să scrii asemenea prostii decît dacă ţi se plăteşte foarte bine !

Anii care s-au scurs de atunci au dezminţit temerile bătrînului. Detaşamentele de muncă s-au dovedit a fi ceva trecător, şi spiritele s-au liniştit. Domnul consilier n-a renunţat la

[1] Stoicismul : curent filozofic care a luat naştere în Grecia antică prin secolul al III-lea î. e. n. Doctrină eterogenă ; reflectă perioada descompunerii orînduirii sclavagiste ; a elaborat o etică care predică supunerea faţă de soartă, apatie, renunţarea la bucuriile vieţii. Etica stoicilor slujeşte ideologia claselor exploatatoare.

zilele sale de primire şi, evident, nu mai era preocupat de gîndul sinuciderii.

Dar nu aceasta era pricina pentru care Béla simţea acum o strîngere de inimă de cîte ori se ducea la dînsul, ci pentru că situaţia materială a bătrînului se înrăutăţise atît de mult, încît azi-mîine va fi silit să-şi scoată colecţia la mezat.

„Adevărată crimă", gîndi Béla întristat.

Însă bătrînul îl primi cu obişnuita-i amabilitate.

— Un păhărel de „tărişor", Béla ? O să ai o zi grea... Rîse fără să vrea.

— Eu ? Sînt gata să preiau bucuros jumătate din greutăţile dumneavoastră.

— Oh, m-am obişnuit cu necazurile, zîmbi consilierul.

— Credeţi-mă, se scuză Béla, nici mie nu mi-e uşor. N-aveţi idee ce rău îmi pare, şi cel puţin dacă v-aş putea asigura că vînzarea va merge repede... Dar valorificarea e neaşteptat de grea ; poate să dureze ani întregi.

Consilierul dădu din cap.

— Aş prefera să facem un act formal şi să trecem dreptul de proprietate pe numele tău ; deocamdată n-am începe vînzarea. Dacă nu se întîmplă nimic — ceea ce n-aş crede — îmi primesc tablourile înapoi. Dacă se întîmplă, atunci vei începe valorificarea chiar la locuinţa ta. Dar, în acest caz, va trebui să-ţi asumi anumite obligaţii.

— Ţi-e frică poate că au să-ţi confişte colecţia ?

— Cred că da. Dar acum nu-i vorba de tablouri, ci de fiul meu.

— De Géza? strigă Béla, nu înțeleg nimic. În casa acestui bărbat de șaizeci și trei de ani, Géza, băiețașul de treisprezece ani, părea el însuși o operă de artă deosebită. Trăsăturile lui fine și făptura-i armonios proporționată îl făcuseră nu arareori pe Béla să exclame plin de admirație:

— E o adevărată frumusețe clasică!

În jurul copilului plutea un anumit mister. Se născuse în străinătate. Poate că doamna Gósztonyi, jenîndu-se de fructul întîrziat al căsătoriei lor, voise să scape de ochii lumii și plecase în Italia înainte ca sarcina să fi fost vizibilă. Cînd se apropie sorocul, consilierul zbură la dînsa, dar la întoarcere veni singur. Femeia murise în durerile nașterii. Géza a fost crescut printre străini pînă la vîrsta de cinci ani, cînd tatăl l-a luat la dînsul. Dar despre împrejurările tragice ale nașterii nu vorbise niciodată, poate fiindcă amintirile îl mai dureau încă.

— Da, spuse consilierul încet, după ce-i povesti despre copil, așa se știe. În realitate Maria a murit de cancer; Géza e fiul meu nelegitim. Mama lui a fost servitoare la noi. Făcu o mică pauză, pentru ca Béla să înțeleagă de ce îi spune toate acestea, apoi adăugă: Maria a fost o sfîntă. Înainte de a muri, am adoptat amîndoi copilul.

De surprindere, Béla simți că i se taie respirația.

— Dar... cum să spun... e un lucru minunat, îngăimă încurcat, apoi zîmbi ușurat.

Consilierul rîse, dar puțin cam amar.

— Așa s-ar zice. Numai că am săvîrșit greșeala de a-l recunoaște pe Géza și în mod oficial. În felul acesta, bunica lui e evreică. Acum trebuie să îndreptăm lucrurile.

— Dar cum? întrebă Béla surprins.

— Așa că tu vei contesta legitimitatea copilului, declarînd că Géza e fiul tău. Totul e pregătit. Maică-sa va aduce mărturii în favoarea celor declarate de tine. E o fată deșteaptă.

Pentru prima dată în decursul îndelungatei sale prietenii cu bătrînul, Béla își pierdu stăpînirea de sine. Sări cît colo și începu să țipe:

— Nebunie! E rușinos, umilitor, și afară de asta e un lucru de necrezut. Să-ncep să mă judec cu dumneavoastră pentru un copil?

Consilierul își păstră calmul.

— Nu e nimic extraordinar. Cîți bătrîni muieratici n-au fost duși de nas, vîrîndu-li-se pe gît copiii altora! Rolul ingrat îmi revine mie; pentru tine nu-i nimic umilitor în toată povestea. Pe vremea aceea tu aveai optsprezece ani; nu puteai să-ți asumi răspunderea. Apoi ai pierdut-o din ochi pe fată. Cînd ai aflat că Géza e fiul tău, s-a deșteptat în tine sentimentul patern, și acum îl revendici de bunăvoie. După mine, e o faptă demnă de admirație, un lucru care se întîmplă foarte rar la tinerii din ziua de astăzi.

Béla gîfîia.

— Şi el? întrebă cu seriozitate. Adică el poate să se ruşineze de mama lui, în timp ce dumneata nu poţi s-o renegi pe a dumitale?

Consilierul ţinea mult la Béla. Aprecia dragostea sa de frumos şi gîndirea sa nobilă; pînă acum tînărul nu-i dăduse niciodată ocazia să-şi schimbe părerea. Dar brutalitatea aceasta neaşteptată cu care-şi expuse părerea fu pentru el egală cu o palmă, şi cu inima strînsă bătrînul se gîndi că poate s-a înşelat în privinţa lui Béla. Pînă la urmă, se linişti însă, spunîndu-şi că surpriza a fost prea puternică pentru un copilandru ca Béla, care avea nevoie de timp ca să se reculeagă. Căută deci să se stăpînească, mulţumindu-se să-i riposteze doar atît:

— N-ar fi trebuit să-mi vorbeşti astfel. Géza nu ştie deocamdată nimic şi, dacă lucrurile iau o altă întorsătură, o să-i spunem adevărul. E un copil inteligent, o să înţeleagă. Apoi, sub impresia ofensei de adineauri, se ridică şi conchise: — Dar dacă nu vrei să iei copilul...

— Ce idee! îl întrerupse Béla. Géza e un puşti delicios şi mă socot onorat că mi-l încredinţaţi. Mă gîndeam numai dacă nu s-ar putea să-l iau la mine fără nici o formalitate...

— Nu, spuse bătrînul, răsuflînd uşurat. Asta-i lucrul cel mai important.

Şi strînse mîna lui Béla.

„*21 mai 1941.* Poate că Széchenyi[1] are dreptate cînd în ziua unor evenimente atît de importante notează în jurnalul său următoarele: «Am jucat cărţi cu Crescencia[2]. M-a vizitat M. P.»

Jurnalul intim este un fel de gen literar cu caracter particular, o culegere de însemnări de uz personal; singura contradicţie a celor de mai sus constă în aceea că, mai devreme sau mai tîrziu, va fi dat în vileag, fie datorită faptului că autorul s-a hotărît să-l publice el însuşi, fie datorită faptului că, nevrînd să-şi recunoască pe faţă teama de opinia publică, nu-l va arde înaintea morţii. Omul deştept îşi scrie jurnalul folosind un cifru oarecare, fără a-l face, totuşi, de neînţeles. Cel mai bun procedeu este acela de a insera în locul întîmplărilor importante numai faptele secundare. In cazul de faţă, aş putea nota ziua de azi, plină de întîmplări şi emoţii neaşteptate, în două propoziţiuni simple şi semnificative: «Gusztáv a lustruit pantofi. Am întîlnit-o pe Ili la Gósztonyi». Şi de ce nu? Oricum, ora petrecută cu Ili în doi n-am s-o uit, după cum n-am să uit cum Gósztonyi mi-a pus în cîrcă un copil pe care mai bucuros îl luam de bunăvoie.

Ceea ce m-a uluit însă cel mai mult a fost descoperirea că aceşti doi oameni, pe care

---

[1] *Széchenyi István* (1791—1860), scriitor şi om politic maghiar, figură proeminentă a epocii premergătoare revoluţiei din 1848, ministru în primul guvern revoluţionar din Ungaria.

[2] Soţia lui Széchenyi.

i-am considerat nişte şuetişti extrem de inteligenţi şi simpatici — deşi, ce-i drept, cam lungi la vorbă — nu sînt, de fapt, decît nişte scamatori de circ, ale căror tirade strălucitoare nu-s altceva decît monologuri sterpe, studiate, menite să abată atenţia spectatorilor de la dexteritatea cu care scot din pălăria fermecată iepuri sau panglicuţe.

Minunat spectacol. Aş fi aplaudat cu plăcere dacă n-aş fi fost chiar eu interpretul unui rol atît de ingrat şi umilitor.

Dac-aş fi avut obrazul mai gros, l-aş fi întrebat pe Gósztonyi :

«Spuneţi, domnule consilier, v-aţi amuzat copios pe socoteala mea ? Frumoasele fraze despre viaţă şi demnitatea omenească, cu ajutorul cărora mi-aţi cîştigat respectul, ba poate chiar şi invidia — căci eu nu mint, domnule consilier — adică acele cuvinte alese cu atîta măiestrie au fost menite să pregătească lovitura atît de neaşteptată cu înfierea copilului ?

Il înfiez, domnule consilier, şi n-am să-l fac niciodată să simtă decepţia pe care mi-a pricinuit-o tatăl său. Socot că educarea copiilor e cea mai constructivă activitate omenească... şi voi încerca să-l înarmez din timp pe copil împotriva celor de seama dumneavoastră. Mereu am să-i spun : „Uite, omul ăsta e o icoană ; îţi vine să te închini în faţa lui. Te-ai uitat îndeajuns la el ? Ei bine, dacă te-ai uitat, hai să-l desfacem şi să-l studiem pe dinăuntru..."

Recunosc, domnule consilier, că v-aţi atins scopul. Trebuia să vă văd în adevărata lumină şi, totuşi, cînd mi-aţi strîns mîna, îmbrăţişîndu-mă, era cît pe ce să-mi dea lacrimile. Abia cînd ne-am despărţit şi, pentru a pune capăt chestiunilor mai delicate, aţi schimbat vorba, spunîndu-mi (cum procedau şi anticii, nu-i aşa ?) : „Ştii că prietenul tău Gusztáv face nişte lucruri extraordinare..." Abia atunci mi-am dat seama că am fost tras pe sfoară.

Dumneavoastră ştiţi prea bine cît ţin la Gusztáv, dar bufoneriile lui mă enervează cu atît mai mult. Mi-aţi iscodit privirea şi, citind în ea îngrijorarea, aţi schimbat brusc tonul, adăugînd cu o veselie bine jucată :

— Există poate unii care se umilesc numai atunci cînd au un scop pentru care merită să te umileşti...

Asta-i curată vivisecţie, domnule consilier ! Dumneavoastră aţi ştiut prea bine că după toate astea mă pot aştepta la orice nebunie din partea lui Gusztáv. Lui însă trebuie să i se ierte totul cu zîmbetul pe buze, oricît de amar ar fi acest zîmbet. Ştiaţi prea bine că dacă voi auzi despre Gusztáv că a îngenuncheat în faţa ilustrului domn Szentkuthy şi i-a şters praful de pe pantofi, o să mă simt cuprins de dezgust.

Szentkuthy e un omuleţ caraghios şi prea mic pentru înaltul său titlu; trebuie să fi fost foarte ridicol stînd aşa, în mijlocul curioşilor,

şi ferindu-şi piciorul în faţa zelosului Gusztáv, neştiind dacă trebuie să ia în serios cuvintele acestuia sau să se simtă ofuscat.

— N-aveţi teamă, ilustre domn. Nu mă preocupă decît pantofii dumneavoastră, pe care i-am lucrat dintr-un material lucios, şi nu suport să văd cum i-aţi murdărit cu noroi. Dar dacă doriţi, pot să vă confecţionez o pereche care să se armonizeze cu noroiul şi care, dimpotrivă, trebuie mînjiţi înainte de purtare. Sînteţi un om fericit, excelenţă, aveţi în picioare o adevărată operă de artă...

Asta-i curată fanfaronadă, domnule consilier. Mult mai meschină decît povestea cu tunica lui Cato. De altfel, dumneavoastră sînteţi nedrept faţă de Cato. Acest bărbat celebru făcea parte din Forum[1]-ul roman şi plecînd de acasă fără togă a lezat cea mai importantă calitate a sa: omul de stat. În schimb, Gusztáv nu e mare pe stradă, ci în atelier, în faţa statuilor sale şi — treacă de la mine — chiar şi în faţa calapoadelor, cînd croieşte feţele pentru pantofi. Pe stradă, Gusztáv e neînsemnat. Bufoneria sa rămîne bufonerie, fără a avea vreun substrat măreţ, şi faptul că de data aceasta a ajuns s-o facă pe cinicul e explicabil dacă ne gîndim că şomajul îndelungat l-a zdrobit mai mult decît credeam.

Dumneavoastră aţi ştiut, domnule consilier, că prin cuvintele dumneavoastră îmi pricinuiţi

[1] Locul unde se desfăşura viaţa civică a poporului roman, întrebuinţat şi ca sinonim pentru viaţa publică, politică.

mult rău şi că durerea mea se va revărsa asupra aceluia la care ţin atît de mult.

Să fim echitabili. N-aţi ştiut asta? V-aţi aşteptat ca eu să mă port respectuos, să spun cîteva cuvinte fără importanţă şi apoi să plec cu pumnalul în inimă, lăsîndu-vă satisfăcut. Dar pentru că s-a întîmplat altfel, aţi ştiut să folosiţi situaţia în mod magistral. Niciodată n-am să vă uit seninătatea, calmul, vocea mieroasă şi prefăcută cu care m-aţi întrebat:

— Nu cumva eşti gelos pe Gusztáv?

Asta se cheamă răzbunare, domnule consilier! Acum, după ce v-aţi arătat adevărata faţă, nu trebuie să vă jenaţi!".

Aruncă o privire spre ceas. Era două după miezul nopţii. Timp de o clipă se gîndi că ar trebui să vorbească şi despre faptul că nu mai scrie dimineaţa, dar ridică din umeri: ei şi?

Continuă cu o voită incoerenţă:

„În asemenea nopţi, ca asta, începe nebunia. Ar fi destul ca mintea mea să fie puţin extenuată, şi nimeni nu mi-ar mai putea scoate vreodată din cap faptul că Ili n-a sosit întîmplător la unchiul ei, ci tocmai cînd am încheiat noi discuţiile. De aici şi pînă la ideea fixă că eu sînt reîncarnarea lui Ruskin[1]

[1] Autorul face aluzie la un studiu al lui John Ruskin (vezi şi nota 4, pag. 4) asupra picturii, în care acesta apără poziţia progresistă faţă de orientarea conservatoare în pictură.

şi că Hóman Bálint[1] vrea să mă distrugă nu e decît un pas.

Întotdeauna mi-a plăcut să mă joc cu focul. O dată, în tinereţe, am înghiţit o cantitate mare de somnifer, numai pentru ca să văd cum e întoarcerea la viaţă a sinucigaşilor descoperiţi la timp, şi puţin a lipsit să mă curăţ. La Cairo am gustat haşiş, dar fără urmări deosebite. Acum aş fi curios să-mi dau seama cum apare nebunia. De exemplu, cum aş putea să-mi explic de unde a inventat bătrînul că eu, care pînă acum n-am învrednicit-o pe Ili nici măcar cu o privire, m-am îndrăgostit pe neaşteptate de dînsa. Cînd a intrat la Gósztonyi, am găsit-o de-a dreptul antipatică. Avea sprîncenele smulse. Mie femeile cu sprîncene false îmi amintesc de un ou de struţ încondeiat.

Ea, în schimb, cînd m-a văzut s-a luminat la faţă.

— Bine că te găsesc aici!

— M-ai căutat? am întrebat-o în glumă.

— Nu ştiu, mi-a spus ea ezitînd. Poate.

M-am bucurat cînd a sosit vremea plecării, şi, făcîndu-i cîteva complimente, am invitat-o la plimbare. După ce bătrînul a pretextat o migrenă, ne-am grăbit să plecăm. În stradă m-a luat de braţ.

— Acum du-mă undeva, într-o speluncă murdară, cu bărbaţi nebărbieriţi şi pahare

[1] *Hóman Bálint* (1885—1945), istoric şi politician reacţionar, ministru horthyst şi criminal de război din Ungaria, fost director al Muzeului naţional din Budapesta, reprezintă orientarea conservatoare în pictură.

nespălate. Vreau să beau rachiu cu miros de sicriu.

Mi-am pierdut brusc buna dispoziţie.

— Ilişor, ăsta-i un epitet de-al lui Krúdy[1]. Cel puţin pune-l în ghilimele.

A dat din umeri.

— La ce bun? Nici eu nu sînt decît un epitet.

În modul acesta deosebit începea o noapte de nebunie, după o zi de nebunie. Prînzul la consilier fusese cam gras, aşa că n-am avut nimic împotrivă să-mi spăl gîtul cu o băutură mai tare, şi am dus-o pe Ili la «Şaptele de ghindă». La început am vrut să merg la «Femeiuşca», dar între timp m-am gîndit că pentru Ili e şi cealaltă destul de prăpădită. Tot nu ştie să deosebească un birjar beat de un spărgător. Dar cînd am văzut-o cu cîtă îndemînare dă peste cap băutura ucigătoare, am întrebat-o:

— Ai mai fost prin asemenea locuri?

— Desigur, mi-a spus, cu Gusztáv. În ultima vreme pe astea le desenează. Nici măcar n-aş putea spune care-i pricina, de vreme ce nu-i plac speluncile. Şi-a pus mîna pe braţul meu. De ce nu-l ajuţi? Dumneata eşti singurul om de care ascultă.

— Aş! i-am răspuns eu cu ciudă. Mă ascultă, în sensul că mă aude, şi nimic mai mult. E adevărat că te-a bătut? am adăugat apoi curios.

[1] *Krúdy Gyula* (1878—1933), scriitor maghiar.

— N-are a face, mi-a răspuns cu nepăsare.
— Dar de ce? am strigat.
— Nu ştiu. Poate fiindcă am vrut să-l împiedic să sfarme o statuie pe care abia o terminase. I-am spus că e drăguţă.
In ciuda necazului de care eram cuprins, am pufnit în rîs.
— Iartă-mă, dar cred că e singurul lucru pentru care ţi-aş fi dat şi eu, poate, peste gură.
M-a privit lung.
— Nici măcar nu era drăguţă. Şi, de altfel, ce vreţi de la mine? Eu nu mă pricep la artă; iubesc bărbatul, nu sculptorul.
— De ce minţi? am întrebat-o iritat. Te-am auzit adesea vorbind despre tablouri.
— Da, desigur, mi-a răspuns Ili cu o uimitoare stăpînire de sine. Dumitale ţi-e totuna, căci nu faci altceva decît să vorbeşti despre ele. Bătrînul Liptak, el, da, se pricepe la tablouri. Dacă vrei să ştii, el i-a spus lui Gusztáv să mă bată.
— Şi te-a bătut? întrebai eu revoltat la auzul unei asemenea fapte dezgustătoare. Acolo? In faţa lui?
— Da de unde! Seara ne-am certat din nou, nici nu mai ştiu de ce.
De data asta eu am fost cel care a comandat o cinzeacă.
«Ei, drăcie! Am în faţă o femeie leneşă şi nepăsătoare. E extrem de inteligentă şi cultă, dar nu are nici un dram de voinţă pentru a-şi folosi cît de cît calităţile. In schimb, are nemaiauzitul tupeu de a pune semnul egalităţii între ea şi mine, anulîndu-mi astfel cu un singur gest activitatea mea de un deceniu. Aşa... m-am gîndit eu. Dacă nu iubeşte sculptorul din Gusztáv, ei bine, ca bărbat nu sînt nici eu mai prejos!»
Apoi i-am spus cu glas tare:
— Gusztáv ăsta e un om cu noroc. Şi ca bărbat trebuie să fie grozav, căci numai la el te gîndeşti.
— Da, mi-a răspuns ea tristă, e adevărat.
Am hotărît s-o joc puţin.
— Haidem acasă, i-am spus pe neaşteptate.
— Unde? La tine?
— Fiecare la casa lui. Afară de cazul că mă inviţi la o cafea.
Am surprins-o zîmbind ironic. Am izbucnit într-un rîs zgomotos.
Ştiu foarte bine că în jurul meu circulă diverse zvonuri, de a căror răspîndire e vinovat, în parte, şi Gusztáv. Se spune, de exemplu, că mă furişez în graţiile femeilor, ca un călător clandestin, şi că principalul meu farmec constă în faptul că mă las alintat. Cred că şi Ili a aflat ceva şi, gîndindu-se la asta, se distra cu anticipaţie pe seama mea. In realitate, îmi făcusem un plan extrem de simplu, neted ca-n palmă şi cu atît mai neaşteptat pentru ea. M-am gîndit că dacă mă invită să urc la dînsa, de îndată ce închide uşa, fără să mai aştept măcar să-mi ofere un scaun, am s-o tîrăsc în pat şi am s-o siluiesc. Eram convins

că asta e singurul procedeu cu care aş putea să-i trezesc pasiunea.

— Şi, cînd colo, ce s-a întîmplat?

S-a întîmplat că Ili mi-a opus rezistenţă doar cîteva clipe, apoi s-a lăsat moale în braţele mele. Bineînţeles că asta a făcut să-mi piară dintr-o dată tot cheful.

— Cum ai ghicit că mă poţi dezarma în felul acesta? am întrebat-o răstit.

Nu mi-a răspuns. Işi încheia bluza. Dar deşi nu mi-a dat nici un răspuns, eu totuşi mă simţeam în vervă.

— Detest calea de mijloc. Nu pot îmbrăţişa o fată decît dacă mă iubeşte sau dacă mă urăşte cu foc.

— Te urăsc suficient, mi-a spus Ili şi s-a ridicat. Aduc cafeaua.

O uram şi eu destul şi mi-am pus la contribuţie toate farmecele ca să-i frîng voinţa. Deasupra patului atîrna o ghitară — cine ştie, poate darul unui fost amant al ei. Am scos-o din cui şi i-am atins corzile. Am o voce plăcută şi ştiu ce să fac cu ea. Am cîntat nişte madrigale vechi, bănuind că asta o va enerva.

Aduse cafeaua şi o sticlă de coniac. Am dat cafeaua la o parte şi-am turnat din sticlă, apoi am cîntat mai departe, dar de data asta nişte cîntece arabe, pe care le-am învăţat în Egipt. Aceste melodii străvechi, tînguitoare au darul să biciuiască nervii atunci cînd sînt executate cu pricepere. Am observat că se înfioară; am zvîrlit ghitara şi-am pus patefonul.

Instinctele mele funcţionau grozav. Am pus *După-amiază unui faun*[1], şi în scurtă vreme muzica aceasta de un puternic erotism umplu camera.

Mi-am dat seama că de data asta nu i-ar mai păsa dacă aş începe din nou atacul, dar nu mă mai lăsam aşa uşor. După Debussy, am prins la radio muzică de jaz. Cu cît o melodie e mai străveche, mai primitivă, cu atît are un efect mai mare asupra unor femei în genul lui Ili. Apoi am dansat.

Trebuie să recunosc că are un uimitor simţ al ritmului şi că se adaptează minunat partenerului. In scurtă vreme am simţit şi eu zvîcnindu-mi sîngele la tîmple. Numai că eu ştiu să mă stăpînesc în orice împrejurare. Cu o mişcare bruscă, am închis aparatul de radio şi m-am întors spre Ili cu mîna întinsă.

— Ce? Ai de gînd să pleci? m-a întrebat cu un aer deprimat.

«Aşa, vezi! mi-am spus eu. Asta-i altceva!»

De data asta mi-am dat frîu liber pasiunii. Abia acum mi-a fost dat să simt ce trup minunat are.

— Ei?! m-am lăudat în glumă, care din noi e mai grozav ca bărbat?

S-a ridicat în coate pe pernă.

— El! mi-a şoptit. Tu m-ai sedus, pe cînd el m-a alungat.

---

[1] Preludiu orchestral de *Claude Debussy* (1862—1918), compozitor francez.

Ochii ei verzi, de pisică, străluceau în semiobscuritate cu o răutate feroce. N-am avut tărie s-o bat".

Se trezi obosit, dar își făcu toaleta obișnuită, adăugînd doar o frecție cu alcool la tîmple, și înainte de a se așeza la masa de lucru bău o cafea. Abia atunci își aminti că toată noaptea scrisese la jurnalul intim, dîndu-și astfel peste cap întregul program; pe deasupra, mai apăru și un gol de o oră în orar. Scoase blocnotesul să vadă dacă n-are vreo treabă cu care acest gol s-ar putea recupera. Nu găsi nimic. Privind pagina următoare, se liniști: era plină de însemnări. Cîteva întîlniri erau trecute la oră fixă.

Deodată, ridică sprîncenele, zîmbind aproape imperceptibil. In mod cu totul neintenționat, transcrise însemnarea privitoare la Gusztáv, precum și cele două semne de întrebare, și din nou îi trecu prin minte întrebarea ce aștepta să fie rezolvată.

— Doamne sfinte! mormăi. Nu se poate, ar fi o glumă prea deocheată!

In ultimii ani, într-o revistă săptămînală, apăreau din cînd în cînd niște articole tratînd diferite probleme de artă, semnate (b!g!). Multă lume bănuia că autorul e un tînăr cu părul creț și privirea visătoare, deoarece tonul articolelor, de o autentică vulgaritate, nu se potrivea cu stilul ales al lui Frank Béla. Dar cînd sculptorul Sz. l-a pălmuit pe respectivul tînăr, iar la procesul intentat pentru calomnie redactorul a depus sub jurămînt că altul este autorul articolelor, bănuielile au ajuns la un punct mort, deoarece redactorul Dusek era un spadasin mult prea renumit să-l poți trata ca pe un băiețandru.

„Ticălosul!" vociferau intimii, de cîte ori apărea un nou articol semnat (b! g!), ceea ce însă nu-i împiedica să cumpere fițuica. Autorul îi lovea drept în inimă pe cei vizați, știind să-i biciuiască usturător cu o dibăcie uimitoare prin istorioarele sale aparent nevinovate.

De fapt, Béla făcea totul în glumă, de dragul divertismentului, și se amuza copios înjurîndu-l, alături de prietenii săi revoltați, pe necunoscutul franctiror[1]. Ideea de a-l lua și pe Gusztáv în „vîrful peniței" i se părea grozavă.

„In definitiv, se gîndi el, aș împlini dorința lui Ili. Ceea ce nu pot obține de la Gusztáv prin discuții prietenești voi reuși, poate, să obțin printr-o înțepătură aparent dușmănoasă. Glume de felul acesta nu se prea înghit. Chiar așa: de ce n-aș face-o?"

Pînă la urmă, puse hîrtia în mașina de scris și bătu în colțul de sus inițialele buclucașe: (b!g!). Sub ele scrise titlul: *De ce nu mai e Gusztáv Andras în stare să lucreze.*

Apoi începu să scrie, preocupat numai de gîndul ca frazele lui (b!g!) să nu semene cumva cu ale lui Frank Béla.

---

[1] Soldat care, fără să facă parte din armata regulată, primește însărcinări în timpul unui război. In timpul celui de al doilea război mondial: partizan în luptele de rezistență din Franța.

„— Chelner! Un capuţiner pe cinste! spuse criticul nostru, cu o mutră gravă (şi dacă nu l-aţi recunoscut încă, vă pot spune că poartă şi două sticle de nas), şi, în aşteptarea cafelei, începu să dezvolte subiectul care-l preocupa: Capitalismul distruge arta. Afirmaţie verificată. Iată, de exemplu, Gusztáv. A ajuns să lucreze pantofi. Şi ce talent a fost cîndva!

S-ar putea ca după consumarea celui de al şaptelea capuţiner ăsta să fie adevărul, dar întrucît eu n-o să am bani nici pentru două, decît dacă îmi primesc onorariul, am să-mi spun urgent părerea personală. Bineînţeles aici, în coloanele ziarului, de pe urma căruia primesc bani, şi nu aiurea, unde singura plată ar fi doar aplauzele proştilor.

Timpurile de azi par a fi făcute anume pentru a amărî viaţa artiştilor. Aşa este. Dar pentru ca amărăciunea să existe, e nevoie de doi oameni: unul care s-o producă şi altul care s-o înghită. Inactivitatea este şi ea o boală, ca pojarul, numai că e mai periculoasă. Cel ce tace în faţa decepţiei e singur vinovat... şi merită să-şi poarte crucea. Aşa-i trebuie! De ce n-a ştiut mai dinainte că lumea e rea?

Iată-l de exemplu pe Gusztáv.

Nu precupeţiţi osteneala, luaţi de pe jos un bilet de corespondenţă folosit pe jumătate şi faceţi un drum pînă la cimitirul Pestszenterzsébet[1]. Veţi găsi acolo, în parcela nr. 12, un monument funerar mic şi bizar. N-are mai

[1] *Pestszenterzsébet,* suburbie a Budapestei.

mult ca 70 cm înălţime, iar deasupra o statuie de 30 cm, care, în felul ei, este o capodoperă.

In orice cimitir puteţi vedea morminte cu statui alegorice reprezentînd bărbaţi tineri cu trupuri splendide, aplecaţi, plini de supunere, în faţa morţii. Monumentul amintit se deosebeşte însă de toate celelalte. Tînărul nu e de loc atrăgător. Tot trupul său, numai piele şi os, poartă amprenta nimicitoare a morţii. Numai tendoanele vînjoase de pe braţu-i drept arată că a fost pe vremuri un bărbat voinic. Dar uscăciunea asta, slăbătura asta n-a murit încă. Trăieşte. Cu o încordare extraordinară, se ridică pe braţu-i slăbănog şi, cu faţa schimonosită, urlă spre cele patru colţuri ale zării:

— Vreau să trăiesc!

Va muri abia în clipa următoare, şi atunci va fi un mort la fel de liniştit şi de împăcat cu sine ca şi ceilalţi confraţi ce împodobesc mormintele, dar mult mai hidos.

Statuia asta a modelat-o acel Gusztáv despre care vorbeam. Dar nu e monument funerar, ci propria lui situaţie. E un protest.

Gusztáv e adeptul lui Nietzsche[1]. Cu uimitoarea sa lipsă de logică, a desprins din învă-

[1] *Friedrich Nietzsche* (1844—1900), filozof idealist german, reacţionar extremist, apologet al exploatării burgheze şi al agresiunii, precursor direct al fascismului. Preaslăveşte individualismul nestăvilit, cultul „supraomului" şi „voinţa spre putere", în care vede forţa motrice din natură şi societate. Filozofia sa exprimă reacţia ideologiei burgheze împotriva ascuţirii contradicţiilor de clasă şi a răspîndirii ideilor socialiste.

ţătura maestrului său că oamenii nu trebuie să moară, deoarece nu se ştie care din cei sacrificaţi ar fi fost sortiţi să ajungă om mare. Pacifist înverşunat şi suflet nobil pînă la absurd.

Dar în acelaşi timp — ce ironie a soartei! — Gusztáv e un bun soldat. Glumele despre rezervişti nu-s făcute pentru el. Din cinci focuri atinge la o distanţă de cincizeci de metri patruzeci şi cinci de cercuri. Face stînga-mprejur cum scrie la carte, şi cînd stă în poziţie de drepţi e atît de încordat, încît îi trosnesc muşchii.

— Urăsc tot ce-i amorf, obişnuieşte el să spună.

Majurul său nu bănuia însă că acest excelent soldat se schimonoseşte de groază cînd se gîndeşte uneori la cîmpul de luptă. Oricare altul îşi imaginează cîmpul de luptă ca o întindere de pămînt străin, presărat cu leşuri. El nu. În închipuirea sa, pe cîmpul de bătaie miile de oameni se ridică într-un ultim protest, urlînd: «Vrem să trăim!»

Cîmp de luptă, cu morţi care urlă... Ar fi un tablou îngrozitor, nu?

De altfel, Gusztáv nu-i pifan. Gusztáv are tun. Tun şi mitralieră. E tanchist.

Şi, nu demult, pe acest bărbat de treabă l-au smuls din atelier, l-au vîrît în pîntecele tancului şi l-au trimis în Serbia.

Soarta i-a dăruit un comandant cu adevărat nietzschean. O bestie blondă. Un bărbat cu

trup sculptural, care-şi trăia viaţa din plin şi căruia îi plăcea să împartă şi altora din plăcerile lui, în special femeilor. În Serbia s-a ocupat exclusiv cu asta, bineînţeles numai după orele de serviciu.

Într-o seară Gusztáv şi comandantul său poposiră la o vilă ce nu fusese părăsită de locatari. Locotenentul îşi curăţa unghiile, filozofînd:

— De nenţeles! Codana asta tremură tocmai de ceea ce constituie cea mai mare plăcere pe lume. Îi fac un serviciu dacă o scap de teama ei...

— Îngrozitor! exclamă Gusztáv.

— Ce spui, teteristule! sări ca fript domnul locotenent.

— Am onoarea să vă raportez că am spus: «Îngrozitor!» Simt că înnebunesc!

— Dumneata? De ce?

— Să trăiţi, nu ştiu! Dar am început să am obsesii. Mi-e teamă că pe primul om care intră pe uşă îl omor.

Locotenentul se întoarse spre Gusztáv, şi, fiindcă nu era un bărbat lipsit de spirit, răspunse:

— Interesant. Şi eu am obsesii. Am presimţirea că în termen de cinci zile dumneata vei muri. Uneori te văd strivit de tanc, alteori te văd trimis la atac fără armă. Nu ştiu nici eu de ce.

A doua zi, însoţit de un alt tanc, fură trimişi să facă ordine într-un sat. Mergeau cu

turela deschisă, cînd deodată zăriră în piaţa din mijlocul satului un grup suspect. Locotenentul îi ordonă lui Gusztáv să sară din maşină şi să împrăştie grupul. Gusztáv înţelese că i-a sunat ceasul. Salută şi ieşi din tanc, pornind să execute ordinul. N-apucă să facă decît vreo cîţiva paşi, cînd cineva din grup zvîrli o grenadă de mînă în turela deschisă a tancului. Instinctiv, Gusztáv se trînti la pămînt. In aceeaşi clipă tancul din spate seceră, cu o singură rafală, întregul grup. Nici unul nu rămase în viaţă. N-au avut nici măcar timpul să se mai ridice o dată în semn de protest împotriva morţii. Zăceau împăcaţi pe pămînt, iar doi dintre ei îşi acoperiseră feţele.

Comandantul celui de al doilea tanc porunci să i se dea lui Gusztáv un pahar de coniac, şi, pentru că în primul tanc nu găsiră nici un piept nesfîrtecat, prinseră decoraţia la pieptul lui. După demobilizare, cînd povesti pentru prima dată această întîmplare prietenilor săi, la cafeneaua artiştilor, adăugă mirat:

— Habar n-am ce să spun de toate acestea...

Ei, domnule critic pe care cel de al şaptelea caputiner te-a făcut atît de îngăduitor faţă de slăbiciunile omeneşti, capitalismul reduce la tăcere numai pe acel artist care habar n-are ce să spună de toate acestea...

Iar pentru faptul că a schimbat dalta cu calapodul, Gusztáv nu merită admiraţie, ci milă. Cel mult milă..."

Capitolul II

„*7 aprilie 1942.* A fost la mine Prehm. Voia să cumpere un tablou din colecţia Gosztónyi. Ce neobrăzare! A oferit un preţ de nimic."

„*9 aprilie 1942.* A fost la mine Prehm".

„*10 aprilie 1942.* A fost la mine Peleskei".

„*11 aprilie 1942.* Ei, drăcie! Omul obişnuit cu vechile concepţii nu observă că lumea se schimbă. Altădată m-ar fi ucis dacă în loc de Peleskei i-aş fi spus Prehm, dar acum rînjeşte fericit. «Mă-ndatoraţi, domnule Franke! Răspîndiţi, vă rog, în cercuri cît mai largi vestea că înainte mă numeam altfel. Un nume german e un noroc, un nume regermanizat — un merit».

Aştia cunosc un singur fel de conduită morală: de ce să facă ei ceva devreme ce fac alţii? N-au pic de ruşine. In lupta pentru existenţă, ăsta-i un avantaj enorm".

„*12 aprilie 1942.* Deci am ajuns să văd şi asta. Mă ameninţă în faţă, şi eu n-am puterea să-l dau pe uşă afară. Puţin îmi pasă de ameninţări, dar curajul lui este îngrozitor! Anul trecut era fericit să-i întind mîna... Să fi devenit el mai tare? Aş! Eu sînt cel care am ajuns mai slab.

Dar de cînd? Poţi lega începutul unei asemenea situaţii de o dată? Şi, în definitiv, ce rost are?"

„*13 aprilie 1942.* Zi nenorocită. A fost la mine Ili. E alarmată. A auzit că se pregăteşte un atac murdar împotriva lui Gusztáv. Desi-

gur, Prehm. A primit ceva material de la Dusek, încă acum un an. Dusek susţine că pe atunci n-avea de unde şti ce urmări va avea. Are perfectă dreptate, dar e îngrozitor, totuşi!

— Ilişor, am întrebat, ce pot face eu? Am devenit un punct atît de neînsemnat, încît abia mă văd.

Să-l previn pe Gusztáv. Bine. Dar de ce n-o face ea?

— Am încercat, spuse, şi izbucni în plîns.

— Te-a dat afară?

Nu, n-a dat-o afară. A fost foarte politicos cu dînsa. Îi ardea de şagă. S-au apucat să danseze vals în atelier. Dar despre lucruri serioase nu s-a arătat dispus să vorbească.

Deci Ili tot îl mai iubeşte pe Gusztáv! Am acceptat propunerea ei.

N-ar fi trebuit să-i predau materialul lui Dusek. Dar nici eu n-aveam de unde să ştiu".

„15 aprilie 1942. Retroactivul nu are nici o importanţă. Bine ar fi ca omul să ştie ce-l aşteaptă cînd porneşte la o acţiune oarecare. De obicei, se întîmplă altfel. Toate relele încep de la fleacuri, şi, pînă să-ţi dai seama, nu mai poţi face nimic, ci te mulţumeşti să spui: «Asta e!»

Eu, de exemplu, trebuie să renunţ la vechile mele principii, sau să spun că nu mai sînt Frank Béla, ci (b!g!). Ei bine, dar dacă omul are exact valoarea pe care i-o atribuie societatea... şi dacă nu valorează atît? Atunci nu mai ştiu.

Un lucru e clar, şi anume, că necazurile au început cînd Dusek mi-a înapoiat manuscrisul. E pentru prima oară după zece ani că mi se întîmplă aşa ceva. Şi nici măcar n-am considerat necesar să menţionez în jurnal. Articolul nu era mai slab decît cele anterioare, ba din contra. Dusek şi-a pus monoclul şi a zîmbit mieros:

— Glumeşti, dragul meu. La tribunalul civil îmi pun oricînd obrazul pentru tine, dar la cel militar nu.

— Crezi? l-am întrebat surprins, dar am adăugat pe loc: Sigur, sigur. E război. Se vede că sînt puţin cam uituc.

Ne-am despărţit ca vechi prieteni, adică eu considerîndu-l pe el la fel de găinar ca pînă acum, iar el pe mine drept criticul cel mai bine informat. Puteam conta unul pe altul. Şi tocmai pentru că schimbarea nu s-a petrecut în mine, ci în lumea din jurul meu, n-am atribuit nici o semnificaţie acestei întîmplări.

Înspăimîntătoare miopie!

Ţinînd seama de urmări, e perfect egal dacă te schimbi tu sau lumea, ba ultima variantă e chiar mai rea. Dacă se schimbă lumea, schimbă-te şi tu. Cu ea sau împotriva ei, indiferent. Totul e să nu rămîi cum ai fost, căci altfel s-a terminat cu tine.

A doua zi, un om m-a salutat, spunîndu-mi:

— Bună ziua, domnule «Franke».

Credea că-mi face plăcere, dar n-a făcut decît să mă înfurie. Omuleţul îmi era însă atît

de indiferent, încît n-am ținut să-l lămuresc. Greșeală gravă. Nu-mi rămînea altceva de făcut decît să mă bucur că, spunîndu-mi «Franke», recunoștea originea mea germană, sau să-i reped un picior în fund. Dar fiindcă n-am schițat nici un gest, și-a spus, desigur: «Nu știe să se orienteze»...

Ei bine, prefer să se creadă orice, numai asta nu. O asemenea impresie e ucigătoare. Din păcate, toate acestea le-am înțeles abia din numărul de Crăciun al lui *Pesti Hirlap*, cînd articolul lui Frank Béla a fost omis. Și știți de ce? Din pricina articolașului lui (b! g!). Nemaipomenit!

«Mîine am să-l previn pe Gusztáv»".

Bătrînul Liptak ședea ghemuit pe masa de frămîntat lut din atelierul lui Gusztáv, cu picioarele muiate într-un lighean hîrbuit de tinichea, sporovăind într-una.

— Am să-mi spăl și obielele, fiule. Da, le spăl. La soare se usucă într-o jumătate de oră. La ghete noi se cuvin și ciorapi noi!

Gusztáv asculta discursul zîmbind ușor, dar cu gîndul în altă parte. Noua lui statuie era gata de trei săptămîni; o pusese după perdeaua din colțul atelierului. Voia să i-o arate bătrînului. Il chemase sub pretext că-i repară pantofii scîlciați, de care i s-a plîns azi-dimineață. Ii era teamă că se va supăra aflînd adevăratul scop al invitației. Greu puteai pătrunde gîndurile bătrînului corb!

Își cîștiga o pîine vînzînd chibrituri, cu alte cuvinte, cerșea și se bucura dacă vreunul dintre „colegi" îi plătea o cinzeacă. Dar cînd un pictor care își pregătea vernisajul îl invită la masă, se sborși ca un apucat:

— Dumneata să n-o faci pe filantropul cu mine! Pe mine nu mă poți cumpăra!

Amintindu-și întîmplarea, Gusztáv zîmbi: „In definitiv, are dreptate"...

In momentul cînd bătrînul corb intra la un vernisaj, artiștii își făceau cu ochiul și-i șopteau zîmbind expozantului: «Acum vom afla cîte parale faci!» dar în realitate zîmbetul lor conținea mai mult teamă decît veselie. In sinea lor, tremurau așteptînd verdictul bătrînului. Știa să spună lucruri uimitoare. O dată, de pildă, îl întrebase pe un portretist la modă:

— Astea le mai finisezi și acasă, nu?

La vernisaj vine întotdeauna în ținută de gală, peste cămașa ruptă poartă costumul lui albastru, decolorat, model Franz-Iosif[1], și-și pune o pălărie tare, pe care o scoate la ușă; apoi, ținînd-o strîns la piept, trece descoperit prin dreptul tablourilor. Cel interesat îl urmărește emoționat, în ciuda glumelor răutăcioase pe care le face. Dacă la jumătatea drumului își pune pălăria pe cap, e o adevărată tragedie, și cercurile de specialiști comentează pe larg acest gest. Iar cînd un pictor mai impulsiv îi cere socoteală pentru o asemenea purtare ne-

[1] *Franz Iosif I* (1830—1916), împărat al Austriei.

cuviincioasă, bătrînul îl întreabă cu aerul cel mai nevinovat:

— De ce? Privite cu capul descoperit sînt mai frumoase?

Ştie să-şi exprime dispreţul în sute de feluri; tăcerea lui înseamnă aprobare, dar lauda şi-o exprimă într-un singur fel: înainte de plecare se duce la expozant, îl priveşte lung şi i se adresează plin de compătimire:

— Eşti şi tu bun de dus la balamuc, băiete!

Se spune că fusese un pictor talentat, dar decăzuse. In ce fel nu se ştie. Béla văzuse o dată o suită pornografică de-a lui şi fusese atît de surprins de expresia delicată a temelor obscene, încît dăduse fuga la Gusztáv şi sărind trei trepte deodată, năvăli pe uşă cu cuvintele:

— Gusztáv, băiete, m-am îmbogăţit!

Dar zadarnic căută să descopere picturile din tinereţe ale lui Lipták, pentru a da gata piaţa, căci nu izbuti să le găsească. Nu reuşi decît să afle că în preajma războiului mondial Lipták se însurase cu unul din modelele lui şi se mutase la Szombathely ca profesor de desen. Foştii lui colegi nu-şi mai aminteau decît de beţiile lui, dar de tablouri — nimic. O bătrînă profesoară de pian ştia că, după ce a descoperit infidelitatea neveste-si, Lipták şi-a ars toate tablourile şi a plecat în străinătate. Bătrînul însă era oricînd gata să jure că n-a călcat niciodată dincolo de graniţele ţării:

— Eu sînt corb, nu pasăre călătoare!

„Tare-aş vrea să ştiu ce-i în capul lui!" gîndi Gusztáv.

Bătrînul îşi puse ciorapii la uscat, lăsînd urme de picioare ude pe podeaua atelierului. Intre timp, turuia.

— Nu face nimic că-s găuriţi, spuse, ca şi cum Gusztáv ar fi obiectat ceva. Se pot lipi cu o cîrpă. Pe strada Rákoczi se vinde o pastă ce face să dispară orice gaură. Şi nu-i scumpă. Din contra. E de-a dreptul ieftină... Se uită la Gusztáv. Dă-mi un *pengö*, fiule...

— Găseşti rom în dulap, răspunse Gusztáv răutăcios. Bea şi n-o face pe vicleanul!

Ochii bătrînului se umplură de lacrimi.

— Aşa te porţi cu mine, fiule? Smulse în grabă ciorapii uzi şi-şi întinse mîna după ghete. Dă-mi-le. Is bune şi-aşa!..

Gusztáv îi împinse nervos mîna de-oparte.

— Stai liniştit! spuse tulburat, apoi adăugă: Iartă-mă, sînt nervos.

— Drace, bombăni bătrînul. Ai fi vrînd tu s-o faci pe deşteptul, dar crezi că nu ştiu pentru ce m-ai chemat? Mi-am spus: „Las', să-mi facă ghetele şi nu-l întreb unde e statuia".

Gusztáv roşi, apoi pufni în rîs.

— Ai cîştigat. Dar pînă nu te faci criţă, nu-ţi arăt nimic.

— Aşa da! triumfă bătrînul, şi se linişti îndată. Dacă ai impresia că bînd îţi fac un serviciu, ei bine, beau!

„Crezi într-adevăr că am să înnebunesc?" îl întrebase o dată Gusztáv pe bătrîn. Dar

asta s-a întîmplat demult, în vremurile fericite ale tinereții, atunci cînd, întors de la Paris, își făcuse intrarea cu mare vîlvă în sălile liniștite ale Muzeului Ernszt[1]. Statuile sale masive, fără soclu, despre care unul dintre critici scria: „Nu-s statui, ci stînci cioplite" erau rodul celor mai moderne concepții și apăruse cu ele la expoziție într-un moment cît se poate de propice. Specialiștii discutaseră cu aprindere și, pînă la sfîrșit, succesul său fu încoronat de un scandal fără pereche. Criticul oficial al lui *Pester Lloyd*[2], profitînd de învălmășeala de la vernisaj, răsturnase una dintre statui și, cu un zîmbet diabolic pe buze, asistase mai departe la discuții. Nimeni nu-și dădu seama că statuia stătea cu capul în jos. Dar cînd — cu riscul de a fi exclus din Muzeul Ernszt — își dădu farsa în vileag, admiratorii statuii amuțiră rușinați. Gusztáv, care între timp coborîse la bufet, se întoarse tocmai în momentul cînd atmosfera îi devenise potrivnică. Stătea alb ca varul în cercul detractorilor săi și nu știa ce să facă. Atunci apăru Béla în viața lui. Cu un singur gest înlătură toată adunătura de gură-cască și cuprinse cu amîndouă mîinile umerii lui Gusztáv.

— Măi, Gusztáv! izbucni el cu o voce puternică. Asta-i tîmpit! Nu știe că actuala

1 *Muzeul Ernszt*, muzeu de artă, purtînd numele colecționarului Ernszt Lajos.

2 *Pester Lloyd*, cotidian din Budapesta; a apărut în limba germană din 1854 pînă la sfîrșitul celui de al doilea război mondial.

orientare cere statui pe care să le poți rostogoli în iarbă, și, pe orice parte ar cădea, tot statui să rămînă. Farsa de adineauri nu face decît să confirme că ai reușit din plin.

— Nu chiar în întregime! obiectă K., vestitul critic modernist, care sosi în acel moment. Deocamdată statuia e mai bună în poziția sa inițială. Apoi, întorcîndu-se către cei din jur: Trebuie să recunoașteți că această statuie reprezintă în mod excelent trăsăturile unei societăți fără clase, în care nu mai există noțiunile „sus" și „jos".

— Hai să-i lăsăm aici pe dobitocii ăștia! spuse Béla, de data asta mai încet; apoi, cînd îl văzu pe Gusztáv meditînd asupra cuvintelor lui K., adăugă: Am știut întotdeauna că marii artiști nu înțeleg niciodată conținutul ideologic al propriilor lor opere, „Balzacule"!

Cum la ora aceea Gusztáv nu cunoștea încă pe nimeni și habar n-avea că Lipták îl învrednicise cu cea mai înaltă apreciere, îl întrebase cam ofensat, dar nu fără o nuanță ironică:

— Crezi, într-adevăr, că am să înnebunesc?

Dar răspunsul bătrînului corp îl lăsă perplex:

— Nu-ți pot da asigurări, fiule. Pentru asta nu ajunge talentul, trebuie și cinste. Cînd te vei realiza ca artist, fără să fi ajuns însă „cineva", vei înțelege vorbele mele.

Această remarcă plină de tîlc tot Béla i-a scos-o din cap lui Gustáv.

— Dacă asculţi de toţi nebunii, păţeşti ca ţăranul din poveste cu fiul său şi cu măgarul...

Datorită lui Béla, Gusztáv cîştigă la acest vernisaj un prieten: pe micul doctor Brammer. Béla şi Brammer fuseseră colegi de şcoală şi, în ciuda faptului că timp de opt ani îşi disputaseră întîietatea, pe care doctorul o obţinea întotdeauna, invidia nu le stricase prietenia. Micul Brammer se scuza în faţa prietenului său cu o fermecătoare modestie:

— Drumul tău e de preferat, deoarece tu înveţi de plăcere, iar eu de nevoie!

Tatăl lui Brammer fusese contabil la „Wertheimer şi Frank" şi-şi dăduse fiul la şcoală numai cu condiţia să fie întotdeauna premiantul întîi, ca astfel să poată spera să fie primit la facultate, în pofida lui „numerus clausus" [1]. Dorinţa i se împlini. Dar o dată cu începerea studiilor universitare cei doi prieteni se despărţiră. Brammer îşi făcu studiile la Pecs apoi ajunse medic secund la spitalul din Kaposvár, astfel că se vedeau foarte rar. La expoziţie se întîlniseră cu totul întîmplător. Doctorul venise să-şi petreacă trei zile de concediu la Budapesta.

Béla i-l prezentă lui Gusztáv cu mult tam-tam:

[1] Denumirea sistemului prin care, în vremea persecuţiilor rasiale, numărul studenţilor evrei admişi în instituţiile de învăţămînt superior era strict limitat. Intr-o traducere literală expresia aceasta latină ar însemna „număr închis".

— Iată vizitatorul de rînd! El o să spună cum sînt sculpturile. Nu-i aşa că sînt splendide?

Micul doctor roşi.

— Nu sînt cunoscător în materie de artă. Ştiu doar dacă ceva îmi place sau nu.

— Şi statuile vă plac? zîmbi Gusztáv.

Doctorul schiţă un gest stîngaci.

— Nu, spuse apoi cinstit. Nu-mi plac. Nu le înţeleg.

— Totuşi, pe vremuri aveai un simţ excelent, bombăni Béla posac. Te-a stricat Kaposvárul.

In schimb, lui Gusztáv — cine ştie de ce — răspunsul liniştit şi rezervat al doctorului îi plăcu la fel de mult ca şi zgomotoasa aprobare a lui Béla. Il luă pe doctor de braţ şi încercă să-i explice statuile, ceea ce nu mai făcuse niciodată.

— Aşa ceva nu-i permis! obiectă Frank. E o greşeală să explici înţelesul unei statui. Esenţa unei sculpturi rezidă în formă şi armonie.

Din clipa aceea, Gusztáv îi ceru lui Béla să-l aducă cu el pe micul doctor ori de cîte ori vine la Budapesta.

— Aş vrea să creez odată o statuie care să-ţi placă şi dumitale, spunea adesea, zîmbind, dar văd că nu izbutesc.

Brammer se străduia cu toată sinceritatea să se apropie de statuile lui Gusztáv, dar nu reuşea decît parţial.

— Fantastic! se enervă o dată Béla. Dacă specialiştii nu-ţi apreciază sculpturile, eşti fericit, fiindcă-ţi închipui că i-ai dat gata, dar lipsa de înţelegere a micului doctor te întristează...

— Se poate să fii mai prost decît te-am crezut, Béla? îi reteză vorba Gusztáv, întorcînd spatele prietenului său.

Intre prieteni, asemenea incidente sînt trecătoare. Gusztáv se apropia tot mai mult de realizarea visurilor sale şi avea tot mai mult nevoie de Béla. Iar după ce găsi tema cea mare, cu care putea rezolva totul, aproape că nu era seară pe care să n-o petreacă împreună în atelier.

Tema cea mare era o pisică în stare de odihnă. Animalul zăcea covrig, cu labele ghemuite şi cu capul culcat pe pîntece. Asemenea unui basorelief, toate proeminenţele sculpturii cădeau într-un singur plan, suprafaţa netedă nepurtînd nici o crestătură.

Aducea cu un bolovan de rîu aruncat la mal înainte ca apa să-l fi şlefuit îndeajuns şi care, întîmplător, semăna cu o pisică. Dar în timp ce la piatra de rîu numai imaginaţia omului descoperă silueta pisicii, „bolovanul" lui Gusztáv era, fără nici un dubiu, o pisică, şi încă una aproape clasică.

Modelul de lut nu cîştigase nici măcar aprecierea lui Béla.

— Vax! spuse. Curat vax! parcă-i un dovleac stropşit. Dar cînd văzu ivindu-se din marmură liniile viguroase, începu să-l îndemne

pe Gusztáv: O capodoperă! Termin-o cît mai repede.

Micul animal creştea tot mai frumos din învelişul de piatră şi-ţi făcea impresia că prinde viaţă şi o va lua din loc.

Intr-o seară tăbărî peste el micul doctor. Cu sufletul la gură, aduse vestea:

— Copii! Barabula s-a copt!

Săriră în sus de bucurie.

Cu un an în urmă, Brammer reuşise, în fine, să se stabilească la Budapesta, unde, avînd la dispoziţie condiţii optime, reuşise să-şi termine elaborarea noului său procedeu menit să aline suferinţele reumaticilor. Dar procedeul nu putea fi pus în aplicare, deoarece medicul-şef, profesorul Burbolya, se opuse din principiu răspîndirii acestui tratament.

Brammer era dezgustat de viaţă şi dădea din cap a disperare de cîte ori Béla se interesa:

— Şi Barabula[1]? se ţine tare?

Era normal ca vestea bună adusă de micul doctor să fie primită cu o bucurie zgomotoasă şi să i se ceară cu nerăbdare amănunte.

— Amănunte? rîse doctorul. Nu sînt. Totul s-a întîmplat pe neaşteptate, ca în basme. Vindecarea primilor cincizeci de bolnavi n-a convins „cartoafele", dar cea de a cincizeci şi una a atins scopul dorit.

— De ce tocmai a cincizeci şi una?

---

[1] Asemănare fonetică între Burbolya — numele profesorului — şi *burgonya* (lb. maghiară) cartof, barabulă, de unde jocul de cuvinte intraductibil.

— Pentru că era mama ministrului cultelor. Rîdea, ca şi cum le-ar fi spus o glumă foarte reuşită. Béla se înveseli.

— Dumnezeu să le ţină pe mămicile miniştrilor! Apoi adăugă ceva mai ponderat: O să vedeţi, o să răzbim toţi trei deodată. Gusztáv cu noua lui sculptură, eu cu studiul meu, iar tu cu mămicuţa.

Dar Gusztáv se simţi brusc indispus de farsa pe care hazardul i-o jucase doctorului.

— Şi dacă întîmplător ministrul venea pe lume într-o tufă de trandafiri, ce se întîmpla? Nu mai izbuteai? întrebă el artăgos.

— Atunci, îi răspunse Brammer amărît, reumaticii ar fi continuat să urle de durere.

Béla fu singurul care-şi păstră buna dispoziţie.

— Sînteţi nişte proşti! ţipă el. Tocmai aici e frumuseţea. Toţi miniştri au mame, toţi directorii de ziare au redactori, toţi redactorii îşi au cititorii lor. Viaţa e plină de oameni; totul e să ştii să profiţi de ei.

Din păcate, aceste cuvinte de „îmbărbătare" avură darul să-l mîhnească şi mai mult pe doctor.

— La asta nu mă pricep! Mama obişnuia să spună: „La Purim[1] e îngăduit orice, cu toate acestea, se cunoaşte cine e cu adevărat *azespon*[2]..."

— Hai să bem! bombăni Gusztáv în cele din urmă. Dracu s-o ia de viaţă!

[1] Sărbătoare evreiască asemănătoare carnavalului.
[2] Obraznic.

Abia după a doua sticlă îşi recîştigară buna dispoziţie. Gusztáv modelă din miez de pîine statuia mamei ministrului cu nas de vrăjitoare, dar cu aripi de înger. Béla salută statuia cu o cronică rimată, în timp ce doctorul cînta cu glas subţire marşuri soldăţeşti. În zori, ameţiţi de băutură, făcură o plimbare în Piaţa Szena, unde aşteptară ziarele de dimineaţă, în care trebuia să apară „rubrica sanitară". Tremurînd de emoţie, Brammer deschise *Magyar Hirlap*[1] şi-l apropie de ochii săi miopi; deodată răcni:

— Nu-i adevărat!

Pe pagina a treia, un articol pe patru coloane, purta următorul titlu: *S-a terminat cu reumatismul! Senzaţionala descoperire a profesorului Burbolya.*

Ziarul căzu din mîinile doctorului. Béla îl ridică, aruncă o privire peste rînduri şi, ca un vechi reporter, găsi imediat ceea ce căuta. Dedesubtul ultimei coloane scria cu litere mărunte: *La elaborarea noului procedeu terapeutic a adus o însemnată contribuţie şi doctorul Brammer Paul, tînărul şi talentatul medic al spitalului.*

— De aici, spuse Béla, orice om cu judecată va şti că doctorul Brammer este inventatorul şi Burbolya *azespon*-ul.

Doctorul dădu din umeri, apoi sări în primul tramvai şi dispăru. Se uitară înmărmuriţi în urma lui.

[1] Ziar cu orientare conservatoare, reacţionară în Ungaria.

Dacă s-ar fi luat după el, poate ar fi putut evita catastrofa. Brammer dădu buzna direct la profesorul său, cu care se încăieră, pare-se, rău de tot. Ce şi-au spus unul altuia nu se ştie; cert este că după schimbul de cuvinte Brammer se duse la el în cameră şi se otrăvi. În scrisoarea de adio scria doar atît:

„Barabulele n-au nici un amestec în noua terapie".

Béla şi Gusztáv se duseră împreună la profesor să-i ceară explicaţii.

— Regret nespus de mult, domnilor! spuse rece bătrînul. E la mijloc o gravă eroare. Gazetarilor le place senzaţionalul; aleargă după nume, înţelegeţi...

— În sensul celor spuse, veţi da o dezminţire oficială, nu? întrebară cei doi.

— Negreşit. E o datorie morală. Numele sărmanului nostru coleg va figura la loc de cinste în toate publicaţiile de specialitate...

— Şi presa cotidiană?

Profesorul îşi desfăcu braţele în semn de neputinţă:

— Vă rog să mă înţelegeţi, domnilor! Aici e vorba de renumele întregului institut. Sărmanul Brammer nu s-a gîndit la urmările faptei sale...

Singurul ziar care se arătă dispus să facă rectificarea fu *Magyar Hirlap,* dar fu oprit de sus. Redactorul-şef strîmbă din nas.

— Frank ăsta e evreu?

— Nu. De fapt îl cheamă Franke.

— Aşa? Atunci ce se agită?

Zilele următoare Gusztáv lucră ca un apucat la sculptura lui. Îşi petrecea tot timpul în faţa stativului. Munca îl făcea să mai uite de Brammer. Intr-o dimineaţă, visă că cineva şi-a vîrît mîna pe fereastră şi i-a furat pisica. Se trezi lac de sudoare şi desculţ, în cămaşă de noapte, dădu buzna în atelier. Îl chinuiau presimţiri rele. Micul animal zăcea inert pe stativul său, strălucind indiferent în razele soarelui, ca o minge mică.

„Şi cînd o să fie gata, ce-o să fac cu ea? se întrebă agitat. O dau de-a dura prin iarbă?"

Se îmbrăcă şi plecă grăbit de acasă. Se duse la „Şaptele de ghindă", unde bău în societatea unor birjari necunoscuţi, pînă se îmbătă.

Cînd află cele întîmplate, Béla se făcu foc.

— Nu te-nţeleg, domnule, se răsti el. Tocmai acum, cînd lumea are nevoie de oameni sobri, ca să nu se destrame în bucăţi, tocmai acum te-ai apucat să faci pocinoage din astea?!

„Şi ăsta-i tîmpit", îşi spuse Gusztáv cînd se văzu singur.

„Pisica" rămase neterminată pentru totdeauna. In locul ei trimise la expoziţie o cariatidă mare şi greoaie, pe care juriul o acceptă pentru a-i face un rău.

— Fiule, îi reproşă Lipták, aşa ceva să nu mai faci! Nu e voie! Apoi, în mare taină, îi şopti la ureche: Dacă ţi-e dat să înnebuneşti, fă-o cel puţin frumos.

În schimb, Béla continua să-şi facă apariţia în fiecare seară, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, şi se întindeau la taifas pînă-n zori. Gusztáv încerca adeseori să-l dea afară, dar fără succes.

— Nu se poate, băiete! glumea Béla în asemenea împrejurări. Eu mi-am mizat toţi banii pe succesul tău şi nu vreau să-i pierd. O să ajungi celebru... chiar de-ar fi să crăpi!

Dar, în ciuda zîmbetului pe care-l arbora în timpul acestor tirade, Béla vorbea foarte serios, lucru pe care-l simţea şi Gusztáv. Iar după ce Béla binevoia, în sfîrşit, să plece, îşi punea din ce în ce mai des întrebarea:

„Băiete, ăsta vrea din nou să te încalţe?"

Avea însă şi el nevoie de Frank. Se „asasinau" reciproc cu discuţii aprinse.

— Zici că tu ai dreptate? ţipa Béla. Atunci de ce nu lucrezi? De ce nu-ţi faci cel puţin nişte proiecte?

— Fiindcă n-am! răspundea Gusztáv întunecat.

În cele din urmă, Gusztáv îşi găsi refugiul la Ili. Fata îi oferea braţele şi coapsele şi nu-l contrazicea niciodată. Avea nevoie de prezenţa ei. Lui Ili îi putea vorbi chiar şi despre proiectele sale.

Căci în realitate avea proiecte. Îl obseda ideea monumentului funerar al lui Brammer; iată ce ar fi vrut să lucreze. Nu ştia însă cum să conceapă statura pipernicită a doctorului.

— N-are trup sculptural! se necăjea el. Ce mă fac?

— Stoarce-ţi creierii, iubitule, gîngurea Ili.

Pînă la urmă se gîndi să înlocuiască moartea doctorului cu cea a unui personaj mitologic. Cu muşchii încordaţi, uriaşul stă între stîncile ce se prăbuşesc şi încearcă zadarnic să stăvilească forţele naturii dezlănţuite asupra lui; picioarele l-au părăsit; Gusztáv voia să redea cunoscuta senzaţie pe care o încercăm în vis atunci cînd ne zbatem inutil pentru a ne îndepărta de o primejdie care se apropie.

— Minunat! se entuziasmă Ili.

Îşi încreţi fruntea.

— Ştii... echilibrul static... explică el. Stînci enorme şi un uriaş în mic... Poate reuşi aşa ceva?

— Nu ştiu, se fîstîci Ili. Dar ai s-o rezolvi sînt sigură.

Gusztáv se înfurie.

— N-am cum s-o rezolv! Nu înţelegi?

Ili lăsă privirile în pămînt, speriată.

— Da... desigur... nu poţi s-o rezolvi...

Gusztáv începu să ţipe:

— Ce eşti tu? Ecou? Flaşnetă? Dumnezeul tău!

Pînă la urmă, renunţă la statuie, căci se ivi un client deosebit. Un medic, prieten cu Brammer, pe care îl cunoscuse şi el în treacăt. Urcă în atelier, fără să se anunţe.

— Ţi-am văzut cariatida, Gusztáv. Propriuzis, dumneata eşti cu noi. Poliţia a asasinat

un tovarăş de-al nostru, un băiat tînăr. Vrem să-i ridicăm un monument funerar. Posibilităţi de plată, bineînţeles, nu avem...

Fără să se gîndească, Gusztáv respinse propunerea.

— Plata n-ar conta. Trăiesc din pantofi, dar politică nu fac.

— Ba faci, interveni doctorul. Dar proastă. De altfel, nu-i vorba de asta. Te rog, priveşte această fotografie.

Îi arătă fotografia unui tînăr schior. Un băiat cam de vreo şaptesprezece ani, bine făcut, cobora pîrtia, uşor aplecat înainte.

— Ei, da! spuse Gusztáv. Dar în prezent nu caut astfel de modele.

— Poate modelul ăsta? întrebă doctorul, arătîndu-i o altă fotografie, care se vedea cît de colo că provenea din arhivele poliţiei; ea îl înfăţişa tot pe băiatul de adineauri. Zăcea pe marginea trotuarului, cu capul şi unul din braţe pe caldarîm. Faţa îi era împietrită de mirare. Sub umăr, pe caldarîm, o pată neagră.

Cînd văzu fotografia, Gusztáv înţelese că pentru ideea pe care voia s-o exprime n-avea nevoie nici de stînci în plină prăvălire, nici de uriaşi. Aşa luă naştere statuia descrisă de Béla în articolul său. O montară în taină. La baza statuii turnară o bară de fier a cărei ramificaţie în formă de cruce o prinseră în postamentul de beton. Ca să îndepărtezi statuia, trebuia să desfaci tot mormîntul.

La expoziţie, copia statuii repurtă un succes răsunător. Dar nici acest succes nu-i dădu imbold la lucru. Bătea drumurile fără rost împreună cu Ili, desena oameni beţi, şi, dacă întîmplător se apuca să modeleze ceva, nu ducea niciodată lucrul pînă la capăt.

„*14 aprilie 1942.* Am ajuns tîrziu la Gusztáv. Articolul apăruse. Nemaipomenit! «Propagandă comunistă! Profanare de morminte! Trebuie scos dintre mormintele creştine!»

Bine că n-au pretenţia să sfinţească din nou cimitirul! Dar ceea ce-i mai nostim e faptul că pînă la urmă am vorbit cu Gusztáv despre tot ce vrei numai despre ceea ce mă adusese la dînsul nu. Ca de obicei, m-a întîmpinat şi de astă dată cu cele mai teribile surprize, dîndu-mi peste cap toate planurile.

A terminat o lucrare! Cine ar fi crezut? Şi ce statuie! Mi s-a tăiat respiraţia cînd am zărit-o şi, zău, n-am ştiut ce să spun. Deşi în fiecare trăsătură poartă amprenta unui geniu procedeul învechit în care a fost concepută te face în mod inevitabil să caşti. E trist să vezi cum un spirit altădată independent se pleacă în faţa gustului academic. Cîndva, spuneam în glumă: «Principiile de bază ale esteticii nu le elaborez pentru public, ci pentru Gusztáv», dar soarta a făcut din gluma mea un adevăr. Gusztáv a uitat dintr-odată tot ce a învăţat.

— Ce spui de muşchii lui Sisif [1] ! Grozavi, nu ? mă întrebă cu naivitate şi plin de sine, în timp ce mie-mi venea să rîd.

Nu zic, muşchii sînt într-adevăr reuşiţi. Toţi sînt la locul lor. Dar ce idee obscură, a secolului trecut ! Să brăzdezi suprafaţa statuii cu tendoane, ca să arăţi că sursa încordării sînt muşchii, cînd pentru conturarea armoniei spaţiului determinat de trup nu era nevoie de asta ! După ce în «Pisica tolănită» ajunsese la o culme a îmbinării formelor, acum, de dragul unor amănunte banale, se întorsese la vechile tradiţii, dar, pe dumnezeul meu, nu sînt sigur că n-a făcut-o de dragul juriului galeriei de artă ! Însă nu vreau să fiu nedrept. Uitîndu-mă cu coada ochiului la Gusztáv, am observat că omul ăsta e în stare să creadă că de dragul unui fleac de statuie îmi schimb concepţiile estetice pe care le-am elaborat în urma unor studii serioase şi analizînd nenumărate capodopere. Amuzant !

Repet că atunci cînd l-am zărit prima oară pe Sisif nu mi-am dat prea bine seama de toate acestea. M-a impresionat avîntul minunat al trupului gol cu care împinge stînca spre culme. Şi, îndeosebi, am găsit că e interesantă precizia cu care artistul a izbutit să reprezinte în sculptură o complicată înlănţuire de idei. Des-

[1] În mitologia greacă, regele Corintului : legenda relatează că i-a înşelat pe zei, punînd în lanţuri moartea şi reîntorcîndu-se pe pămînt, drept pedeapsă, zeii l-au condamnat să care veşnic în vîrful muntelui o stîncă, ce se prăvăleşte din nou în vale cînd Sisif ajunge sus cu povara. Munca lui Sisif simbolizează o muncă istovitoare, inutilă şi fără sfîrşit.

pre asta nu mai încape nici o îndoială. Sisiful lui Gustáv simte un extaz trupesc cînd reuşeşte să învingă povara inumană chiar şi pentru a mia oară. Ştie că efortul său este inutil, dar deocamdată asta nu-l supără nicidecum. Aceasta este clipa ce-i aduce bucuria victoriei, pentru care e gata să înceapă totul de la început.

Cîtăva vreme n-am reuşit să-i recunosc clar procedeele, şi de aceea m-am cufundat în studiul statuii. Gusztáv, evident, a înţeles greşit tăcerea mea, deoarece stătea mulţumit lîngă mine. Mi-a venit greu să-i spulber iluziile. M-am abţinut poate mai mult decît ar fi trebuit, pînă ce, în sfîrşit, Lipták mi-o luă înainte

— Băiete, eu plec ! spuse deodată. Mulţumesc pentru pantofi. Cînd o să am bani, am să ţi-i plătesc.

Gusztáv îşi dădu capul pe spate, cu o mirare bruscă, de parcă ar fi primit o lovitură în nas.

— Ce este ? întrebă mirat. Ce-ai păţit ?

Încă puţin, şi aş fi izbucnit în rîs.

Situaţia era amuzantă. De fapt, Gusztáv voise să-mi ascundă statuia, ceea ce acum nu mă mai miră. Dar tocmai de la Lipták aşteaptă el aprecieri ?.. sau poate nici asta nu ar trebui să mă mire. În orice caz, antecedentele dezvelirii statuii au fost deosebit de umilitoare pentru mine. Cînd am dat peste dînşii, Gusztáv era pe punctul de a da la o parte perdeaua de brocart — e curios ca un bărbat să aibă asemenea obiceiuri femeieşti — perdeaua în dosul

căreia ascundea de privirile musafirilor statuile în lucru. Mi-am dat seama pe loc că am picat într-un moment nepotrivit. Eu! La Gusztáv! Cine ar fi crezut asta, acum o jumătate de an? Spun aşa, deoarece Gusztáv dădu drumul draperiei şi mă privi încurcat, în timp ce bătrînul corb strigă ofensat:

— Atunci pot pleca, fiule!

Gusztáv rîse teatral.

— De ce să pleci? Doar n-am să mă jenez de Béla?!

— Staţi aşa! i-am spus numaidecît. Dacă prezenţa mea nu-ţi face plăcere, am întins-o!

Gusztáv însă continuă să mă jignească.

— Lasă, Béla, nu-i nimic deosebit, o statuie, şi atîta tot. De ce să n-o vezi şi tu?

«O statuie şi atîta tot!» Păcat că intonaţiile nu pot fi scrise pe portativ! Sclavul de altădată putea să spună, în versurile lui Spitteler[1]: «Doar un rege!» Deodată, mi-a sărit ţandăra.

— Sigur, am spus, poate ţi-e frică de verdictul meu...

— Nu, răspunse Gusztáv pe acelaşi ton, dar mă simt puţin cam stînjenit. Apoi se întoarse spre Lipták. Reprezentaţia începe imediat. Solicit doar cîteva minute pentru ca Béla să-şi poată trage răsuflarea. Altfel, o să gîfîie din pricină că a urcat scările şi am să cred că afectează!

Umplu trei pahare. Băurăm...

[1] *Karl Spitteler* (1845—1924), poet elveţian.

— De cînd te-ai apucat să corespondezi cu mine? întrebă apoi.

— O, reflectai, de aici ţi se trage supărarea? Cînd Dusek îmi refuzase articolul, într-un moment de slăbiciune, l-am pus la poştă şi i l-am trimis acasă.

— Te-ai supărat? Mă găseşti nedrept?

— Nu, răspunse, stupid!

Părerea lui nu mă interesa în mod special şi, astfel, încheiarăm discuţia. Se apropie de perdea şi o dădu la o parte.

— Uite, asta e.

Il pofti în faţă pe Lipták, dar observai că mă priveşte pe mine cu coada ochiului. Pesemne că de aprecierea favorabilă a bătrînului era sigur. Dar bătrînul corb îşi trase capul între umeri şi spuse cu obrăznicie:

— Acu, dacă m-ai păcălit, m-ai păcălit. Nu face nimic. Să nu-ţi pese, fiule.

Iar Gusztáv, în loc să-i tragă un pumn în burtă, îl întrebă intimidat:

— Cum te-am păcălit, bătrîne?

— N-ai să «înnebuneşti», fiule! Ai să ajungi regele expoziţiei.

Se întoarse şi, porni spre uşă.

— Spune-mi cel puţin, ce nu-ţi place? îl opri Gusztáv.

— Forma! mă amestecai eu neîntrebat. Naturalismul tău depăşit.

Dar ce credeţi că s-a întîmplat? Lipták se întoarse spre mine, cu un aer de superioritate.

— Dumneata să nu te amesteci în treburile noastre, domnule Franke! spuse cu răceală.

Dacă am vreo nelămurire, mă consult cu mine însumi. Iar în ceea ce priveşte forma, nu-i găsesc nici un cusur. E chiar foarte izbutită. Dar dacă Gusztáv continuă să creadă că a fi rob e o fericire, mă... pe judecata lui.

Am rămas uimit auzind cît de cursiv şi cît de limpede vorbea bătrînul corb. Gusztáv, în schimb, nu păru surprins: poate că mai avusese ocazia să-l vadă cum arată cînd e în vervă.

— Nu m-ai înţeles, bătrîne, spuse Gusztáv aprins. Eu sînt adeptul acelei credinţe cu care omul îl păcăleşte pe Dumnezeu. Căci pînă soarta loveşte şi nimiceşte creaţia omului, acesta şi-a găsit fericirea. Plata creaţiei e însăşi creaţia.

Auzind acestea, Lipták se mai înveseli.

— S-ar putea să nu fii decît prost, fiule. Îşi ridică arătătorul. Zeii, spuse foarte apăsat, sînt mai deştepţi decît îţi închipui tu. Ei ştiu foarte bine că făcînd uz de forţă nu obţin de la noi nimic. De asta l-au blestemat pe Sisif cu bucuria muncii îndeplinite, şi ceea ce n-ar fi făcut înainte, nici măcar dacă i s-ar fi poruncit, face acum de bunăvoie. Oftă. Ca un om să poată înnebuni de-a binelea, trebuie mai întîi să devină deştept...

Plecă fără să salute. Dar se mai întoarse o dată din prag.

— Să-mi dai de veste, fiule, cînd ţi-o veni mintea la cap.

Pe dumnezeul meu, faţa bătrînului corb exprima o durere atît de sinceră, încît mi se făcu

milă de el. Şi totuşi, era atît de caraghios, că fără să vreau mă pufni rîsul.

— Nu te sinchisi! îi spusei lui Gusztáv. Ideea ta este de-a dreptul minunată. Ai rezolvat esenţa strădaniei omeneşti... Doar cu forma e bucluc!

Mă privi obosit. Ca să-l menajez, mă exprimai mult mai cumpătat ca de obicei:

— Şi Munkácsy[1] a fost un geniu, dar n-a avut simţul noului. De aceea a mucegăit încă din viaţă, iar astăzi, cu excepţia cîtorva naturi moarte, e aproape de nesuportat. Cazul tău e şi mai tragic, căci tu ai cunoscut noul şi te-ai întors de bunăvoie la vechi.

Pot mărturisi că am fost cam nedrept, căci Sisif vădeşte totuşi influenţa şcolii pe care sculptorul a urmat-o. Expresia sa are ceva evoluat. Asta-i însă prea puţin pentru studiul pe care-l atinsese. Nu puteam fi îngăduitor cu Gusztáv. Dar n-a fost chip să-l clintesc din încăpăţînarea sa.

— Să lăsăm fleacurile spuse Gusztáv. Mă prind că nu pentru asta ai venit la mine.

I-am spus că fusese atacat în *Új Magyarság*.

— Cine semnează? întrebă. Prehm? Atunci nu mă interesează. Un individ fără însemnătate.

Eu, însă, ştiam că se înşală. Dar ce putea să facă împotriva articolului? Evident, nimic. Nu forţai, deci, afacerea Prehm şi mă îndepărtai în grabă.

---

[1] *Munkácsy Mihály* (1844—1900), celebru pictor clasic maghiar.

— O să ai mare succes cu statuia, îi spusei drept rămas bun. Cît valorează un astfel de succes, asta o s-o confirme istoria".

„Ăstora nu le place Sisif, gîndi Gusztáv cînd rămase singur. Cine-i tîmpit, eu sau ei ?"

Se învîrti din nou în jurul statuii, dar nu găsi nimic de obiectat. Ridică totuşi indispus din umeri.

„Dar de ce eşti atît de şocat ? Pînă acum te lăudai că tocmai ceea ce nu place criticilor e bun", îşi spuse.

Propriu-zis, nu era îngrijorat decît de părerea lui Lipták. La Béla renunţase de cînd cu povestea cu articolul. De necaz, se făcu singur cu ou şi cu oţet.

„Aştia ţi-au fost sfătuitorii, Gusztáv ? Nu pricep nici cînd le dai mură-n gură. Doar nu-şi închipuie cumva că am vrut într-adevăr să fac moarte de om ?"

De fapt, întîmplarea de la Tóhát nu putea fi explicată altfel. Pînă la urmă, încercă să se consoleze cu ideea că Lipták şi Béla nu aveau un Tóhát al lor, aşa că, din lipsă de experienţă, n-aveau cum să ajungă pînă la înţelegerea dreptăţii lui Sisif.

Cînd în preajma invadării Jugoslaviei primi din nou ordin de chemare, nu-şi făcu cine ştie ce griji. Ca orice spirit progresist, nutrea un dispreţ total faţă de armată şi instrucţia cazonă. Dar în acelaşi timp era puternic şi descurcăreţ ; dacă cineva a încercat vreodată să ridice o statuie în mărime naturală, ştie că sculptorul nu poate fi un om slab, iar Gusztáv considera o datorie de onoare să arate că nu desconsideră armata pentru că nu ar fi în stare să facă faţă obligaţiilor militare. La instrucţie, nici cel mai chiţibuşar majur nu putea să-i găsească vreun cusur. Era socotit un ostaş model. Cu toate acestea, întreaga lui ţinută spunea că spiritul militar îi este străin, şi astfel rămase numai plutonier T.R.[1]. Gusztáv nu considera această rămînere în urmă pe scara ierarhiei militare ca o degradare, ci ca un merit, de aceea primi ordinul de chemare cu destulă indiferenţă ; îmbrăcă uniforma de plutonier şi se prezentă la unitate.

Comandantul companiei, locotenentul Thegze-Gerber Lóránt, un om bine legat, îi cîştigă simpatia de la prima vedere. Primi cu bunăvoinţă de militar raportul subalternilor săi şi chiar din prima zi ordonă ca subofiţerii T.R. să ia masa la popotă. A treia zi, cu o oră înainte de marş, îl întrebă pe Gusztáv :

— Joci biliard, plutoniere ?

Da, Gusztáv juca biliard, dar nu atît de bine încît să poată sta faţă în faţă cu măiestria lui Thegze-Gerber. Locotenentul, care se afla într-o vervă deosebită, îi luă trei partide, apoi, ţinîndu-şi calul de dîrlogi, îi spuse lui Gusztáv :

— Dă-i zor, plutoniere ! In zece minute trebuie să ajungem la cîmpul de instrucţie.

[1] Prescurtare de la „termen redus" (în vechea organizare a armatei). Soldat în termen care, în baza absolvirii unei şcoli civile prevăzute de lege, beneficia de reducerea serviciului militar.

Mergînd călare, locotenentului nu-i fu greu să ajungă la timp, dar Gusztáv întîrzie un sfert de ceas. Locotenentul îi trase o săpuneală în fața tuturor și îl consemnă pe două săptămîni. Pe atunci, întîmplarea semăna mai degrabă a glumă decît a batjocură. După ce-i trecu prima supărare, Gusztáv se distră grozav. Buna dispoziție nu-i dispăru decît mai tîrziu, atunci cînd văzu că în unitatea lui Thegze-Gerber oricine putea fi pedepsit fără să știe de ce. Un timp mai crezu că domnul locotenent este pur și simplu zăpăcit. Însă o anumită întîmplare îi dădu a înțelege că purtarea lui consecvent nemiloasă e o atitudine conștientă. In fiecare pluton avea cîte unul sau doi oameni pe care îi persecuta fără milă, atît direct, cît și prin alții. N-avea ochi să-i vadă pe acești oropsiți. Cu puțin înainte de sosirea lui Gusztáv în unitate, unul dintre aceștia încercă să se sinucidă, dar fu salvat la timp și apoi trimis în fața tribunalului militar pentru automutilare. Primi patru ani de pușcărie.

Pe un altul dintre acești nenorociți Gusztáv îl cunoștea de mult. Tatăl acestuia fusese om de serviciu la biroul tatălui său.

Apelă în taină la Gusztáv, implorîndu-l să-l ajute, căci altfel se sinucide și el. Gusztáv fu pus într-o încurcătură teribilă. Se vedea cît de colo că locotenentul îl urăște pe băiat, și era de temut că orice intervenție nu putea avea alt rezultat decît acela de a-i spori furia. După ce se convinse că nenorocitul nu avea ce pierde, prinse un moment cînd locotenentul era

mai prietenos și-i spuse că tatăl băiatului l-a ținut cîndva pe genunchi.

Thegze-Gerber îl privi cu indignare:

— Și abia acum mi-o spui? Nu te înțeleg, plutoniere.

Gusztáv se scuză încurcat, declarînd că avea impresia că domnul locotenent e supărat pe băiat...

— Cine? Eu? întrebă Thegze-Gerber trufaș. Lasă apucăturile astea de civil, plutoniere! Ce se întîmplă cu autoritatea subofițerilor dacă nu știu să creeze condiții privilegiate cunoscuților lor?

Rămas singur, Gusztáv își spuse: „Măi, ăsta nu-i om, e instituție!“

Pentru Thegze era cea mai potrivită definiție. Înțelegînd că trupa nu putea fi ținută în frîu decît printr-o continuă teroare și supunere oarbă, făcu totul ca în compania sa capriciul ofițerilor să fie lege supremă. De aceea neglijențele erau întotdeauna pedepsite, dar nici îndeplinirea datoriei nu te scăpa de pedeapsă. Controla personal ca oamenii săi să-și primească rația de carne pînă la ultimul gram și apoi tot el răsturna din mîinile soldaților gamelele pline cu gulaș pentru cîte o tunică prost încheiată. Nu puteai prevedea ce hotărîre va lua în diverse împrejurări. Știa să bată zîmbind și să ierte înjurînd. De fapt, nu-i ura pe nenorociții pe care îi persecuta. Trebuia să aibă în companie cîțiva oameni a căror soartă să-i înfricoșeze pe ceilalți. „Eu, obișnuia el să spună în ședințele ofițerilor, am nevoie de

soldați care să se simtă ușurați cînd scapă de instrucție și se avîntă în luptă". În companie se afla un soldat pe nume Gergely, care în viața civilă era frizer; în toată armata nu exista, poate, un lingău mai mare ca acest Gergely. Prin lingușiri reuși să se vîre în sufletul ofițerilor. Dar în fața locotenentului, toată abilitatea lui dădu greș.

Lui Thegze-Gerber îi plăcea să pună întrebări sucite. O dată, înainte de a-l pedepsi, îl chemă pe bărbier în fața frontului, vorbindu-i pe un ton prevestitor de rele:

— Știi tu, mă, cine sînt eu?

Frizerul scoase pieptul de-i trosniră oasele și strigă cît îl ținu gura:

— Știu, să trăiți! Domnul locotenent este dumnezeul ostașilor!

— Vită-ncălțată! urlă locotenentul. Dumnezeul oștașilor e domnul plutonier, mă! Se întoarse către gradatul de serviciu. Convinge-l dumneata, plutoniere, pe nemernicul ăsta!

La instrucția din acea zi, soldatul Gergely căzu de două ori în nesimțire. În felul acesta, ierarhia militară fu precizată definitiv.

În ziua cu pricina, tot dintr-un capriciu al locotenentului, Gusztáv fu chemat la locuința acestuia. Se așeză într-un colț, să-și odihnească picioarele trudite. Thegze-Gerber cina. Domnișoara Ilka, fata proprietăresei, ședea pe laviță, plecîndu-și sfioasă genele vopsite și aranjîndu-și din cînd în cînd fustița în așa fel, ca de fiecare dată să se ridice ceva mai sus. Mare curvă trebuie să fi fost mititica!

Thegze arunca din cînd în cînd cîte o privire plictisită spre pulpele dezgolite, apoi continua să mănînce. Gusztáv bănuia de mult că și în afacerile lui cu femeile locotenentul se lasă călăuzit nu atît de pasiune, cît de rațiunea că un locotenent trebuie să fie totodată și un cuceritor de inimi.

În general, observa lucruri din ce în ce mai ciudate. După militarii de carieră se părea că războiul ar fi rînduiala obișnuită a vieții, iar pacea un interludiu neplăcut, în timpul căruia trebuie să suporți toate prostiile civililor. Apoi, cînd începuse războiul, au pretins nu numai supunere oarbă în fața logicii lor militare, ci și recunoașterea faptului că aceasta e singura cale salutară, lucru pe care Gusztáv nu-l putea înghiți.

Privea jocul dintre domnișoara Ilka și Thegze-Gerber cu o enervare din ce în ce mai chinuitoare. Avea convingerea că în clipa cînd locotenentul va păși în camera fetei îi va înjunghia cu cea mai mare bucurie. Nu pentru a apăra onoarea fetei, despre așa ceva nu putea fi vorba, ci pe a sa. Privea cu groază spre fată, rugîndu-se în sinea sa să rămînă acolo cît mai mult.

Pînă la urmă, trebui să plece. Cu un ultim surîs, domnișoara își luă rămas bun de la cei doi bărbați. Thegze-Gerber pocni din călcîie, fără a se scula de pe scaun, în timp ce Gusztáv se ridică și făcu o plecăciune cuviincioasă.

„Acum urmează tragedia! gîndi Gusztáv. Imediat ce isprăvește cina".

Hotărît lucru, Gusztáv nu s-a învrednicit niciodată să înţeleagă mentalitatea ofiţerilor. N-a înţeles că ei despart cuvîntul dumnezeu în două: — domn şi zeu — numai din politeţe, dar că în sinea lor identifică domnul cu zeul. Intre ei, ofiţerii se simt obligaţi să adopte o ţinută cu totul alta decît cea pe care o adoptă faţă de oamenii de rînd. Dacă în camera lui s-ar fi aflat ordonanţa sau sergentul de zi, locotenentul ar fi urmat-o pe Ilka fără nici o ezitare, deoarece faţă de ţărani discreţia nu este obligatorie nici în materie de femei. Dar Gusztáv era „teterist“, adică, potenţial, un domn, pe care un simplu ordin de lăsare la vatră putea să-l transforme din nimic în cineva. In timpul serviciului îl trata mai aspru decît pe subofiţerii de carieră, dar, cînd i se adresa în afara serviciului, îl trata cu toată politeţea cu care un domn adevărat se stimează de fapt pe sine însuşi. In sensul acesta, i se adresă lui Gusztáv cu o fineţe deplină:

— Mititica de ea! Ce urît trebuie să-i fie singură...

O clipă, Gusztáv răsuflă uşurat. Domnul locotenent îi oferea o soluţie pentru a scăpa din camera de tortură. Thegze ar fi vrut ca Gusztáv să găsească acum o formulă evazivă, ceva între „permiteţi-mi să mă retrag“ şi „vă rog să mă scuzaţi, dar am treabă“. Şi dacă ar fi ştiut să profite de prilejul care i se oferea, n-ar mai fi fost nevoit să vadă ceea ce avea să se întîmple în clipa următoare.

Gusztáv simţi cum i se urcă sîngele în cap. Pasămi-te, nu din cauza lui Ilka voia să-l omoare pe locotenent...

Da, trebuia să omoare cu orice chip. De aceea repeta cuvintele citate şi de Béla. Il urmărea ideea fixă de a-l omorî pe primul om care va trece pragul iatacului fetei. Codurile nescrise ale onoarei ofiţereşti prevedeau că un ofiţer nu poate da înapoi în faţa hotărîrii luate; deci Thegze va trebui acum să treacă în odaia Ilkăi. Dar locotenentul cunoştea mai bine onoarea ofiţerilor, care este mult mai puţin exigentă în lipsa martorilor decît în prezenţa lor, şi zîmbi rece.

— Sînt obsedat de ideea că dumneata vei muri în scurtă vreme, Gusztáv! i-o trînti scurt locotenentul.

Abia după ce isprăvi în tihnă cina, se ridică de la locul său.

— Plutoniere! caută-l pe ofiţerul de serviciu şi spune-i că aştept rapoartele mîine dimineaţă la ora 6. Am isprăvit!

„Mă dă afară! se dezmetici Gusztáv. Ca pe-un mucos“...

Noaptea era neagră ca smoala. Nici Thegze nu credea, într-adevăr, că pe o asemenea beznă Gusztáv l-ar putea găsi pe ofiţerul de serviciu. Voia pur şi simplu să scape de dînsul. De aceea Gusztáv hotărî să meargă pînă la poartă şi apoi să se furişeze înapoi la fereastră, pentru a-l pîndi pe locotenent. Dar Thegze îl conduse liniştit, privind lung în urma lui. Nu avea pic

de ruşine. Lui Gusztáv îi trecu prin minte că s-ar putea ca în noaptea aceea Thegze să nu intre la Ilka. Din moment ce nu există martori, faptul nu mai contează. Locotenentul se mulţumea să-l ştie pe Gusztáv chinuit de bănuieli la gîndul că el, Thegze, îşi petrece noaptea în patul fetei; iar în ceea ce-l privea, putea renunţa la plăcerile sexuale.

Gusztáv nu făcu nici cel mai mic efort pentru a-l găsi pe plutonier. Rătăci pe uliţele satului, cuprins de o furie neputincioasă. Şi cînd se mai linişti puţin, se trînti într-o claie de paie şi încercă să doarmă. Bineînţeles, nu reuşi.

„Va să zică vrea să mă omoare! gîndi. Şi fiindcă nu simţi nici o teamă, adăugă: Propriu-zis, de ce m-aş crampona de viaţă?"

Ili? Aş! Omul poate renunţa la ecoul său... De fapt, îi fusese mai greu să se despartă de Béla decît de iubită. Béla era mai greu de convins, pe cîtă vreme Ili se declara de acord cu tot ce spunea, pe trei ani înainte. În general, nu găsi nici un motiv pentru ca viaţa să merite a fi trăită.

„Ce-o fi, o fi", gîndi. Să decidă întîmplarea. Nu avea nici o îndoială că Thegze va încerca să-l nimicească, dar totodată ştia că în timp de război oricînd poate surveni cîte ceva. Deci întîmplă-se ce trebuie să se întîmple. Gîndul acesta îi prilejui o uşoară bună dispoziţie şi a doua zi, cînd dădu cu ochii de Thegze, îi înfruntă privirea cu seninătate. Locotenentul clătină din cap nemulţumit.

A treia zi se năpustiră cu tancurile asupra cătunului Tóhát, pentru a face ordine. Se opriră în piaţa din mijlocul cătunului şi îndreptară ţeava tunului spre oamenii care se aflau acolo. Thegze nu lăsă să se închidă turela tancului. Prin deschizătura ei, cercetă cu atenţie mulţimea ostilă şi dădu ordinul:

— Plutonier! coboară din tanc şi trimite oamenii la casele lor.

Gusztáv înţelese că ordinul acesta înseamnă un prim atentat la viaţa lui. Salută reglementar, ceea ce în momentul respectiv era un lucru cu totul neobişnuit, dar locotenentul nu păru surprins de acest gest şi zîmbi satisfăcut.

Gusztáv mai aruncă o privire în jurul său şi simţi că i se taie răsuflarea. Ca sculptor, putu să-şi dea seama imediat, dintr-un simplu amănunt al poziţiei unui corp omenesc, de mişcarea ce avea să urmeze. Văzu cu certitudine că în ultimul rînd al mulţimii cineva se pregătea să arunce ceva. Nu putea fi decît o grenadă antitanc. Trebuia să se decidă într-o zecime de secundă; dar mintea lui acţiona atît de fulgerător, încît chiar şi timpul care-i rămînea la dispoziţie i se păru prea lung. Avea de ales între a închide la iuţeală turela de oţel şi a salva viaţa tuturor şi a sări din tanc, a se trînti pe burtă şi a-i lăsa pe ceilalţi să moară. Pentru el ambele soluţii însemnau salvarea, întrucît, scăpîndu-l pe locotenent, avea

să capete cel puțin un concediu, în timpul căruia se puteau întîmpla multe. Îi mai trecu prin minte gîndul că, închizînd brusc turela, are ocazia să-i tragă lui Thegze o lovitură zdravănă cu capacul în cap. In schimb, dacă părăsea tancul, nu murea numai locotenentul, ci o dată cu dînsul mureau doi oameni nevinovați.

Sări din tanc și se trînti la pămînt.

„Cum de nu mă mustră conștiința? se nelinişti mai tîrziu. Doar moartea lui Thegze nu schimbă cu nimic situația. Dacă nu-i el, o să se găsească altul care să ne vină de hac!"

„Tot un drac, reflectă apoi. Eu mi-am făcut datoria, și asta ajunge. N-am să schimb eu lumea, și nici nu-i de datoria mea s-o fac".

Acestea erau antecedentele care duseseră la conceperea statuii *Sisif*. Încă din vremea cînd își spusese pentru prima oară: „Ideea asta trebuie modelată", știa că va realiza o capodoperă...

— Nu, rosti el vrînd să-și alunge gîndurile rele. Și Lipták se poate înșela. Ceva mai adevărat și mai etic n-am să spun niciodată în viața mea.

„*12 mai 1942.* Totul s-a prăbușit. Monumentul funerar a fost distrus, iar Gusztáv trimis într-un detașament de pedepsire. Prehm mă amenință că mă trimite și pe mine. Mi-e egal. Nu mă tem de o lichea. Din păcate nu pot acționa împotriva lui. Dusek l-a prins cu o chichiță și l-a provocat la duel, dar Prehm a refuzat să se bată.

N-am să mai fiu niciodată atît de nechibzuit. Mi-e milă de sărmanul (b! g!). El plătește păcatele lui Frank Béla. N-am să mai pot semna niciodată cu acest pseudonim".

Capitolul III

In dreapta șoselei perspectiva era închisă de un deal masiv. Țăranul arătă spre culme.

— De acolo îi puteți vedea...

Femeile schimbară priviri bănuitoare. De la început, omul acesta nu le inspirase încredere, căci nu făcuse nici un pas pînă nu-i puseseră banii în mînă. Se sfătuiră pe șoptite, iar Ili se tîngui.

— Ne poate lăsa oricînd în drum!

Dar oricît încercă femeile să-l convingă, țăranul nu cedă.

— Ehei, azi nu mai e ca altădată!

Da, asta o experimentaseră și ele, pe propria lor piele. De săptămîni de zile nu li se dăduse voie să-și vadă bărbații. Jandarmii le luaseră în primire chiar de la gară, iar drumul spre munți fusese închis. Dar pînă la urmă reușiseră să ajungă în tabără, ocolind orașul; locotenentul le înjură în modul cel mai grosolan.

— Am să vă arestez, să vă vină mintea la cap!

Cele mai insistente fură pur și simplu îmbrîncite pe poartă. Nevestei lui Hajos îi smul-

seră paltonul, iar nevestei lui Gross îi răsturnară coşul în şanţ. Ameninţau cu un oarecare Mursy, care, dacă află de îndrăzneala lor, le înroşeşte fundul în bătăi.

Dar şi mai greu de înţeles a fost faptul că ţăranul n-avea încredere în ele, deşi atitudinea lui era lipsită de orice temei. Doar el era cel puternic; ar fi putut chiar să le jefuiască, pe cîtă vreme ele rămîneau lipsite de apărare...

Pînă la urmă, îi dădură banii. Ţăranul vorbi despre un plutonier care, pentru un pol, le putea lua pachetele, iar pentru un sutar putea înlesni chiar şi o întrevedere. Porniră după el pe sub grădini, cătînd speriate în dreapta şi în stînga, temîndu-se să nu cadă în mîinile jandarmilor. Ţăranul îşi înfigea bîta în nisip, mergînd atît de repede, că abia puteau ţine pasul cu el. Nu vorbi decît atunci cînd ajunseră la poalele unei coline de pe culme căreia — spunea el — puteau să-şi zărească bărbaţii.

— Puteţi zăbovi printre tufe pînă seara...

Munţii se zăreau acum mai departe decît ca la plecare, şi Ili întrebă sfioasă:

— Cum? Nu mai sînt acolo?

Omul se holbă spre munţi.

— Fac dinamitări. Pe ei i-au adus aci, la gară.

In momentul acela, ca o confirmare a vorbelor sale, din coasta muntelui se ridică brusc un nor de fum, şi imediat după aceea se auzi o detunătură.

Cu forţe reînnoite, se grăbiră să urce colina. Ţăranul deveni dintr-o dată foarte vorbăreţ.

— Mă rog, urîtă treabă a fost acolo. Ii puneau să care pietre pe munte şi-i băteau cu ciomagul la tălpi. Aici e mult mai uşor.

Mama Balla — al cărei fiu, în vîrstă de 19 ani, făcea parte din detaşament — scoase un ţipăt uşor, ducîndu-şi mîna la gură.

Cîmpia se termina la poalele colinei pe care urcaseră femeile. Dincolo, terenul cobora unduind spre calea ferată, ce se ivea de sub un povîrniş, doar la cîteva sute de metri distanţă de ele. In vîlcea se vedeau două semafoare şi o jumătate din clădirea gării.

Şoseaua se întindea paralel cu linia ferată. Se vedea trecînd o căruţă, în urma căreia se ridica un nor gros de praf. Regiunea părea pustie; doar un impiegat somnoros se bălăbănea printre linii, iar ceva mai departe cîţiva ofiţeri stăteau la umbra pădurii de salcîmi.

— Ăla de colo este domnul comandant! arătă ţăranul spre ofiţerul cel mai apropiat.

— Şi unde-i băiatul meu? şopti nerăbdătoare mama Balla.

— Ai să-l vezi numaidecît. O să vină pe acolo, pe după plopi.

Şi de fapt, nu peste mult timp, bărbaţii apărură la poalele colinei. Cărau buşteni. De aici, de sus, munca lor nu părea grea. Duceau cîte doi un buştean, mergînd încet pe drumul prăfuit. Ajungînd în faţa ofiţerilor, lepădară lemnele şi le stivuiră în grabă la marginea drumului. Care cum isprăvea îşi ştergea fruntea,

așezîndu-se deoparte. Erau buşteni pentru cinci stive. Pînă rînduiră ultima stivă, oamenii rămaseră în drum, cu umerii lăsaţi în jos şi privirea în pămînt. Unul îngenunche în praf, aranjîndu-şi ceva la gheată. Un bărbat înalt, cu barbă, îşi înfăşură mîna în batistă.

— Uite-l pe băiatul meu, strigă mama Balla.

Cu greu îl recunoscu Ili pe Gusztáv. Sosi în penultimul cuplu, de partea cealaltă a buşteanului, în aşa fel, încît capul nu i se vedea decît pe jumătate. Mersul i se schimbase cu totul. Se tîra ca un moşneag şi, dintre toţi, el stîrnea cel mai mult praf.

— Dumnezeule! murmură Ili.

Dar nu avu timp să se lamenteze prea mult, deoarece acolo, jos, ultimul buştean ajunse în vîrful stivei. Ultima pereche de oameni îşi ştergea sudoarea de pe frunte cînd cineva strigă un ordin; oamenii se aşezară din nou doi cîte doi, desfăcură stivele, luară buştenii pe umăr şi porniră înapoi pe acelaşi drum.

— Asta ce-o mai fi? se întrebară femeile privindu-se nedumerite.

După o jumătate de oră, oamenii sosiră din nou cu buştenii. Ridicară stivele, apoi, desfăcîndu-le, luară buştenii pe umăr şi porniră în direcţia din care veniseră. Asta se repeta cu regularitate din jumătate în jumătate de oră. După a treia trecere, domnii ofiţeri se îndreptară brusc spre gară, sau poate spre restaurant, iar detaşamentul rămase să care mai departe buştenii, fără oprire, de colo-colo.

E posibil ca jos, pe drum, unde fără îndoială ploua cu porunci aspre, iar oamenii liberi glumeau, poate, pe socoteala robilor ce mărşăluiau încoace şi încolo, priveliştea să fi fost şi mai amară; totuşi, tabloul din vale era mai explicabil, mai acceptabil. Sus, pe colină, femeile n-auzeau decît zumzetul albinelor şi propria lor răsuflare, fără a putea percepe cu simţurile grozăvia mută care se desfăşura sub ochii lor pe şosea. O astfel de treabă nu mai văzuseră decît la circ, unde clowni cu un aer extrem de aferat cară dintr-un loc într-altul un covor sau un scaun, dar acolo poţi rîde în voie cu gura pînă la urechi. Aici, însă, femeile nu erau în stare nici să plîngă. De aproape trei ore stăteau înmărmurite printre copaci, fără a auzi altceva decît propria lor respiraţie. Deodată, o mică locomotivă intră gîfîind în gară, spărgînd cu şuieratul ei vesel liniştea aceea adîncă. Din clădirea gării ieşiră în grabă feroviari şi ţărani cu desagi, care luară cu asalt vagoanele. Doi hamali cărau un cărucior de copil spre vagonul de mărfuri.

Femeile de pe colină tresăriră auzind şuieratul şi se priviră. Ili făcu un mare efort pentru a-şi lua mîna de pe copacul de care se rezemase şi şi-o trecu încet peste frunte. Soţia lui Hajos căută călăuza.

— Cine l-a văzut? Cînd a plecat?

Nu-i răspunse nimeni. Se lăsară la pămînt încet, sleite de puteri, una după alta. O femeie îşi desfăcu merindea şi începu să mănînce pe tăcute. Mama Bella îşi culese scaieţii de pe

ciorapi. Ili îşi mîngîia maşinal tîmplele dureroase. Apoi, ca la comandă, începură deodată să se întrebe dacă ţăranul avea să-l aducă pe plutonier sau le-a lăsat în voia soartei. Doar din cînd în cînd se uitau pe furiş spre drum, privind peste umăr şi întorcînd repede capul, ca şi cum ar fi făcut un lucru de ruşine.

Despre bărbaţii care trebăluiau pe drum, nu pomeniră nici un cuvînt.

O dată cu lăsarea serii, ţăranul se întoarse, dar nu însoţit de plutonier, ci de un ofiţer care, în loc de stele, purta dungi galbene la guler. Se vedea cît de colo că omul nu era prea încîntat de substituire, căci se oprea într-una, explicînd ceva cu însufleţire. La început, ofiţerul îl îndemna la drum cu ghionturi mărunte şi pînă la urmă îl îmbrînci, repezindu-l la vreo trei paşi înainte, de mai-mai să-l dea-n nas. Atunci ţăranul apucă zdravăn bîta şi lovi amărît cu ea în tufişul de lîngă potecă ; apoi porni hotărît spre locul unde lăsase femeile. Ofiţerul îl urmă cu paşi repezi. Femeile se înfiorară de groază. Cîteva apucară lucrurile şi se traseră mai la o parte, gata s-o ia la fugă ; altele, dimpotrivă, îşi făcură loc mai în faţă, privind fascinate în vale.

— Staţi aşa ! spuse Ili răguşită. Eu îl cunosc pe sublocotenent. E prietenul soţului meu.

„Soţul meu...!" Aşa obişnuia să spună în ultimul timp, şi i se părea că spune un adevăr. Dar acum, la vederea lui Frank Béla, îşi aminti din nou că nu are nici un drept la asta şi

simţi că i se pune un nod în gît. De altfel, era atît de ciudat să-l vadă acolo jos pe Béla, apropiindu-se cu paşi uşori şi cu o figură atît de indiferentă, încît cine nu-l cunoştea mai îndeaproape, aşa cum îl cunoştea ea, nici nu şi-ar fi putut da seama cît e de tulburat. Oare ce căuta aici ?

Apoi Béla spuse, în loc de salut :

— Ili ! Dumneata... tu aici ? fără a se putea şti dacă asta îi făcea sau nu plăcere.

Din momentul cînd luase hotărîrea de a merge în întîmpinarea femeilor în locul plutonierului Varga, căruia îi căzuse un buştean pe picior şi i se umflase glezna, Béla se afla într-o încurcătură de nespus. Nu-i plăceau combinaţiile necurate, dar se hotărî totuşi să se ducă, pentru simplul motiv că intenţiona să trimită neapărat o scrisoare la Budapesta, lui Dusek, scrisoare ce nu putea fi expediată prin poştă.

Se împlineau şase săptămîni de cînd primise ordinul de chemare. In seara precedentă îl vizitase Prehm, care îşi exprimase regretul că va fi repartizat, din întîmplare, la un detaşament de muncă. Nu mai pomeni nimic despre tablourile lui Gosztonyi, în schimb îl asigură pe Béla că, dacă socotea că-i poate fi de folos cu ceva, va fi gata să uzeze în interesul lui de întreaga sa influenţă. Din asta Béla putea deduce orice, dacă voia. Apoi discutară pe larg despre situaţia din detaşamentele de pedepsire. Dacă era adevărat că Prehm fusese acela care

aranjase în aşa fel lucrurile încît el să ajungă tocmai într-un asemenea detaşament, atunci ar fi fost cu mult mai bine să-l plesnească peste mutră şi să-l dea afară. In loc de asta, îi întinse mîna şi încercă să zîmbească. Pînă ajunse la destinaţie, se comportă destul de calm. Nu se sperie, într-adevăr, decît atunci cînd la preluarea unităţii îl zări în primele rînduri pe Gusztáv. Fu un moment penibil.

Adusese cu sine jurnalul şi, cu toate că nu îndrăznea să noteze decît cu cea mai mare prudenţă cele ce i se întîmplau, totuşi, însemnările lui lapidare continuau să-i oglindească în mod fidel simţămintele.

„*27 iulie 1943.* Sisif 9! Ingrozitor!" se putea citi pe una din pagini. Dedesubt, două rînduri şterse cu cerneală. Apoi, timp de o săptămînă, însemnările redau numai orarul plecărilor şi întoarcerilor şi unde şi-a petrecut seara. Pentru ziua de sîmbătă, referindu-se pe faţă la scriitorul lui preferat şi la starea sa sufletească, soră cu nebunia, scria:

„Sîmbătă n-a existat în această săptămînă".

Apoi iar o foaie liberă, în josul căreia urma o însemnare fără dată:

„Cum se poartă Hermes[1] cînd îl întîlneşte pe Sisif?"

Abia peste două săptămîni se convinse că nu-i umblă nimeni prin hîrtii şi de atunci prinse curaj.

[1] In mitologia greacă: fiul lui Zeus şi al zeiţei Maia, zeul călătorilor, al comerţului, al turmelor.

„*10 august.* Azi, în sfîrşit, mi-am luat inima-n dinţi şi am stat de vorbă cu Sisif. Situaţia în care m-am amestecat fără să am vreo vină îmi provoca remuşcări şi compătimire; vocea îmi era foarte nesigură.

El îmi dădu exact răspunsul pe care-l cereau cuvintele mele nesigure:

— Intocmai cum bănuiam. Exact aşa.

Dacă l-aş pune să stea în poziţie de drepţi, aş putea sta de vorbă cu el chiar şi o jumătate de oră, dar nu suport aşa ceva; am preferat să-l expediez, deoarece a apărut Varga. Aş putea să-i fac unele înlesniri sub felurite pretexte: de exemplu, să-l trimit, ca pedeapsă, după apă, încredinţîndu-l sergentului Korbuly, care, din motive necunoscute de mine, simpatizează pe faţă cu ei, dar atunci aş fi nevoit mai întîi să ţip la el şi să-l înjur de dumnezeul mă-si. N-o pot face. Din întreaga mea atitudine, Gusztáv trebuie să înţeleagă că ceea ce se întîmplă, deşi sînt de faţă, e fără voia mea. Sînt convins că nici el n-ar fi de acord să-l mai umilesc şi eu de dragul unei clipe de linişte — chiar dacă aş face asta numai de ochii lumii. De altfel, deşi spune lucruri de neînţeles, acestea sînt, totuşi, adevărate... Lucrează aici trei companii, şi oamenii îşi dau cu toţii silinţa. Prăvălesc stînci ca nişte semizei. Au o psihoză aparte. Ofiţerii îi lovesc pentru a-i face să muncească mai cu spor. In schimb, prin felul lor de a munci, deţinuţii vor să demonstreze în mod ostentativ că sînt încadraţi de ticăloşi care

îi bat din sadism, şi nu fiindcă e nevoie. Atitudinea lor e minunată".

„*12 august.* Astă-noapte a fost o ploaie torenţială, iar azi veni rîndul majurului Kovács să se distreze cu compania. Făcu cu ei culcări cu capul în jos pe drumul clisos de munte. Hohotea prosteşte ori de cîte ori oamenii alunecau neputincioşi cîte doi-trei metri în glodul lipicios. Ofiţerii priveau reprezentaţia de sub copaci şi rîdea de ei. Numai micul Koltay se dădu mai înapoi, întorcînd capul. Făcea eforturi pentru a-şi păstra calmul, dar sfîrşi prin a exploada într-un acces de nervi care-i crispă faţa. Se făcuse, sărmanul, alb ca varul!

M-am apropiat de dînsul şi l-am întrebat încet:

— Ţi-e rău?

— Îmi vine să vomit, răspunse în şoaptă. Mi-am stricat stomacul.

Băiatul are douăzeci şi doi de ani. Este ofiţer activ şi nu îndrăzneşte să recunoască că i s-a făcut rău din cauza brutalităţii camarazilor săi. M-am postat în faţa lui, ferindu-l de privirea celorlalţi. Apoi, deodată se trezi în mine omul de ştiinţă şi încercai să stabilesc la rece, cu obiectivitate, ce se întîmplă aici, sub ochii mei.

Caraghios! Nemaipomenit de caraghios! Butuci omeneşti pe derdeluş. Micul Balla se lovi cu capul de un ciot, şi cu spinarea îndoită se răsturnă de-a curmezişul pîrtiei. Din pasta densă care-i acoperea faţa nu i se zăreau decît ochii. În loc de nas avea un bulgăre de noroi.

Majurul Kovács se prăpădea de plăcere.

— A deraiat acceleratul de Kaposvár! Treizeci de morţi!

Trase o cizmă în piciorul lui Balla.

— Nu ştii să te fereşti?

Bocancul ţintuit al lui Koroda se înfipse în clisă, împiedicîndu-l să lunece.

— Hei, rup! striga Varga şi-l atinse pe Koroda cu o prăjină peste fund. Porneşte sania! Urcaţi, vă rog!

Hotărît lucru. Aici sau hohoteşti de rîs, sau clocoteşti de ură. Cale de mijloc nu există. Cine nu-i urăşte pe ăştia e cuprins de demonii rîsului. Numai unul slab de înger ca Koltai, pe care-l apucă nervii, sau un om tare ca mine ştie să se abţină de la această distracţie dezgustătoare. Şi trebuie să recunosc: cu cît vreunul dintre deţinuţi se străduieşte să se poarte mai demn cu atît e mai caraghios. De exemplu, Gusztáv. Face culcările reglementar şi, după trei-patru metri, de lunecare, se ridică, ca şi cum s-ar afla pe cîmpul de instrucţie. Dar faţa îi e murdară ca după o luptă cu noroiul, iar pantalonii îi sînt crăpaţi, nu în fund, ci pe burtă.

Spre norocul meu, îmi vine în minte banchetul de astă-seară şi sub acest pretext cer permisiunea de a pleca. Îl iau cu mine şi pe Koltay. Pe feţele ofiţerilor citesc compătimire. Ei n-ar renunţa bucuros la asemenea distracţii.

Seara bem pentru Stalingrad.

Nemţii au ajuns la Volga. Asta se traduce în limba noastră că în curînd vom fi acasă. Ofiţerii toarnă distraţi, cu gîndul la familiile lor. Deodată comandantul îmi face un semn şi mă pofteşte să iau loc lîngă dînsul.

— Ar trebui să facem ceva pentru Koltai, spuse încet. Se prăpădeşte, sărmanul.

— Aţi observat şi dumneavoastră, domnule locotenent ? întrebai surprins.

Koltai simte că îl privesc şi, cu o mişcare stîngace, întinde mîna după pahar. Comandantul îi zîmbeşte şi apoi îmi spune :

— Îmi aminteşte de Iános.

Iános este fiul mai mare al locotenentului. Are tot douăzeci şi doi de ani, dar deocamdată nu e soldat. Este explicabilă bunăvoinţa pe care comandantul i-o arată lui Koltai, dar mie această atitudine mi se pare totuşi foarte ciudată. După cum se poartă cu oamenii din detaşament, n-aş fi crezut să fie capabil de sentimente omeneşti. Plin de mirare, l-am întrebat pe neaşteptate :

— Spuneţi, vă rog, domnule locotenent, micul Balla nu vi-l evocă pe fiul dumneavoastră?

Mă privi înţepat.

— Pe Iános ? Un delicvent ?...

Apoi se cutremură şi mormăi pentru sine însuşi :

— Degeaba, un părinte tot părinte rămîne ! In primele zile mi-a fost milă şi de el...

Slăbiciunea nu-l ţinu mult. Dădu peste cap un pahar de vin şi mă privi cu asprime.

— Îţi interzic să mă întrebi asemenea lucruri !

După o jumătate de oră, mă chemă din nou la dînsul.

— Mai bine ţi-ai bate capul cu ce-am putea face pentru Koltai ! Trebuie să-l demobilizăm. Dacă îl transferăm, o să-l trimită pe front, şi asta e şi mai rău.

Domnul locotenent se înşală. Mai rău ca aici nu poate fi nicăieri. Voi cere să fiu trimis pe front".

„20 august 1942. Ziua sfîntului Ştefan. Un pluton totuşi lucrează. Locotenentul s-a supărat pe mine şi m-a trimis la lucru. Gusztáv s-a lovit la picior şi n-a putut să-şi continue drumul. Ceilalţi dispăruseră de mult la cotitură, în timp ce el se mai ţinea cu mîinile de genunchi. Varga se năpusti asupra lui cu cravaşa : «Mama ta, azi şi mîine !»

Cît ai clipi din ochi, Korbuly se aruncă, dintr-un tufiş, asupra lui Varga. M-am speriat grozav, deoarece vătămarea corporală a superiorului înseamnă tribunalul de război. In ultimul moment Gusztáv interveni şi, împingîndu-l uşor pe Korbuly, îi spuse :

— Să nu mai faci asta, domnule caporal ! N-are nici un rost.

Scosei revolverul.

— Ascultă, Varga ! spusei. Sîntem noi patru şi Dumnezeu. Dacă scap un glonţ în tine, toţi vor crede că am glumit.

Gusztáv se întoarse spre mine.

— Mulţumesc, Béla.

De cînd ne-am întîlnit aici, mi se adresa pentru prima oară pe numele mic. Inainte, chiar între patru ochi, nu mă scotea din «domnule sublocotenent». E posibil să fi simţit, totuşi, faţă de mine o anumită recunoştinţă, sau poate că nu voia altceva decît să-l facă pe Varga să înţeleagă situaţia? Varga este un om periculos; e omul de încredere al locotenentului şi chiar dacă nu acum, dar mai tîrziu, poate să ne rupă gîtul la amîndoi. Se pare, însă, că Gusztáv îl cunoaşte mai bine decît mine. Plutonierul nu se supără de loc. Dimpotrivă.

— De ce nu mi-aţi spus din timp, domnule sublocotenent? întrebă indignat. Să trăiţi! ştiu eu să am grijă cînd trebuie... Apoi, schimbîndu-şi atitudinea: Caporale Korbuly! Rămîi aici cu simulantul ăsta şi, dacă vrea să fugă, bagă baioneta în el, răcni de răsună toată pădurea.

La întoarcere, veni lîngă mine. După cele întîmplate se simţea îndreptăţit la o oarecare intimitate.

— Aş putea să vă fiu tată, domnule sublocotenent, vă rog să mă iertaţi. Asta nu se va sfîrşi cu bine. Ar fi mai nimerit să vă transferaţi la altă unitate. Iar pe Gusztáv lăsaţi-l pe mîna mea. Am eu grijă de dînsul ca un tată! La treaba asta mă pricep mai bine, domnule sublocotenent!"

Amînă mereu să scrie cererea, încît pînă la urmă începu să se obişnuiască. Iar mai tîrziu

găsi o soluţie mult mai bună decît plecarea pe front. Sediul companiei era în satul Egeres, la poalele munţilor, într-o vîlcea care semăna cu o albie; la drept vorbind, întreaga aşezare nu era altceva decît sălaşul de iarnă al oilor de pe domeniul Soltész. Primăvara turmele erau mînate la munte. Şi fiindcă cele două staule rămîneau goale, problema încartiruirii trupei fu rezolvată cît se poate de simplu. Intr-o încăpere fu îngrămădit detaşamentul de lucru, iar în cealaltă cazat personalul lejer. Singura bătaie de cap se iscă la încartiruirea ofiţerilor. Despre camere separate nici nu putea fi vorba. Locuiau cîte doi în bordeie scunde, cu pămînt pe jos, care nu puteau fi aerisite. Béla ajunse într-o cameră cu sublocotenentul Fügedi. Viaţa în comun îi apropie pe cei doi ofiţeri. Ca să-şi omoare timpul, stăteau mult de vorbă. Béla îi povesti o dată că-şi datorează concentrarea unui şantajist, un anume Prehm, care voia să acapareze tablouri de preţ pe o nimica toată.

— N-o fi cumva fascistul Prehm? tresări Fügedi. Ştii că ăsta-i jidan?

— Ce face?! sări Béla de la locul său.

Află astfel că Fügedi era originar din acelaşi sat cu Prehm şi-i cunoştea familia. Străbunicul său fusese hahamul satului şi trecuse la catolicism în împrejurări atît de ciudate, încît oamenii le pomenesc şi astăzi.

Béla nu fu cîtuşi de puţin surprins de această descoperire ciudată. Era convins că viaţa e plină de asemenea întîmplări. Totul este să

ştii să prinzi momentul propice. Iar Prehm se pricepe la d-alde astea.

— Care pe care! Dinte pentru dinte...

Scrise un articol din care Prehm trebuia să înţeleagă aluziile. Aşa cum l-a băgat aici, va fi în stare să-l şi scoată. Dar existau unele piedici. Uneori, scrisorile lor erau desfăcute la poştă şi se temea să nu se descopere că scrie la ziarul lui Dusek, ceea ce i-ar aduce neplăceri. Acesta era motivul pentru care se duse în întîmpinarea femeilor. Voia să le roage să-i ducă articolul la Budapesta. Ştia, desigur, că va trebui să facă un contraserviciu, şi asta îl punea în mare încurcătură.

„Numai să nu mă confundă cu Varga, să nu creadă că sînt unul de teapa lui", gîndi el.

Natural, prezenţa lui Ili îl bucură în mod deosebit. Îşi vedea rezolvate toate problemele. O luă numaidecît cu dînsul la Egeres şi o prezentă chiar şi comandantului companiei:

— Logodnica mea...

Cînd rămaseră singuri în cămăruţa mică şi afumată, se purtă foarte amabil. Îi spuse că s-a transferat de la detaşamentul lui Gusztáv.

— E mai bine pentru amîndoi. Nici nu poţi să-ţi închipui în ce situaţie insuportabilă mă aflu, fiindcă sînt nevoit să privesc neputincios cum suferă! Acum, că nu vom mai fi împreună, o să am şi eu mînă mai liberă. Am lăsat în locul meu oameni care să aibă grijă de el; lor le e mult mai uşor; ei nu pot fi acuzaţi de regim preferenţial, sau, dacă da, se va crede că sînt plătiţi de Gusztáv, ceea ce

nu este interzis. Eu, în schimb, am găsit o modalitate de a ne elibera pe amîndoi.

— Vorbeşte-mi despre Gusztáv, îl rugă Ili, punînd mîna pe braţul lui Béla. I-am văzut pe şosea. Îngrozitor...

— O, asta e nimic! spuse Béla. Pe munte! Acolo a fost îngrozitor.

Cînd zăriră pentru prima oară muntele, îşi închipuiră că e cu neputinţă ca cineva să îndeplinească o corvadă cum era aceea care li se cerea lor. Dar cele două companii de evrei lucrau acolo de săptămîni de zile şi se dovedise că, tîrîş-grăpiş, pe braţe sau pe umeri, reuşiseră, totuşi, să care sus, pe culme, bolovanii şi grinzile cele grele.

— Cum? întrebă cineva revoltat. Nu ne dau nici roabe?

— Poţi să-ţi rupi gîtul cu ea cît ai zice peşte! spuse plutonierul Varga, scuipînd cît colo. A dracului treabă!

Pe vremea aceea se purtau destul de bine cu ei. Purtau banderole galbene, cu un cerculeţ negru la mijloc, şi acest semn neobişnuit îi făcea ţinta tuturor privirilor.

— Ce-s ăştia? Jidani? îi întrebau ofiţerii străini pe gardieni.

— Da de unde! răspundeau aceştia, dîndu-şi un aer important.

— Nu sîntem jidani! strigau oamenii în cor, chiar şi aceia care, întîmplător erau evrei.

Gardienii se arătau foarte mîndri de rolul lor şi nu se purtau rău cu trupa. Şi cum s-ar

fi purtat altfel, cînd nu se ştie dacă în toată ţara mai puteai găsi una sau două companii asemănătoare, pe care, de altfel, nici ei, nici soldaţii întîlniţi în cale nu le văzuseră. Cînd ai un viţel cu cinci picioare, poţi merge-n tîrg cu capul sus.

Componenţa detaşamentului era mai proastă decît a detaşamentelor evreieşti. Cea mai mare parte dintre deţinuţi proveneau din închisorile militare: spioni, speculanţi, iehovişti[1], dezertori şi cîţiva comunişti. Mai fuseseră vărsaţi aici cam vreo două duzini de condamnaţi politici, proveniţi din diferite colţuri ale ţării. Dar nici aceştia din urmă nu erau toţi de aceeaşi categorie. O parte erau exponenţi de seamă ai mişcării muncitoreşti, alţii, ca Gusztáv, comunişti bănuiţi fără temei; dar existau şi dintre aceia care ajunseseră aici în urma unui denunţ mincinos, în urma unei răzbunări personale. Spionii continuau să-şi desfăşoare activitatea chiar şi aici, iar comuniştii aduşi de prin închisori afirmau că speculanţii merită şi mai puţină încredere. Astfel, cu multă greutate, se putu forma colectivul comuniştilor. Din fericire, cei care aveau experienţa puşcăriilor învăţaseră cum trebuie făcută o asemenea treabă şi cum se mituiesc gardienii, aşa încît, după mai multe regrupări, întreg detaşamentul 3 şi jumătate din detaşamentul 2 erau alcătuite din politici. De data aceasta, aveau prilejul să discute între ei, să

[1] Membri ai unei secte religioase

acţioneze unitar, atrăgîndu-şi nu numai stima supraveghetorilor, dar şi aceea a celorlalţi oameni din detaşament. De altfel, înfiinţarea celui de al treilea detaşament fu spre folosul întregii unităţi. Era compus din bărbaţi căliţi, cărora şi supraveghetorii le cereau adeseori părerea.

Pînă acum n-aveau de ce să se plîngă. Dar cînd ajunseră la poalele muntelui, li se strînse inima. Coasta era atît de abruptă, încît, dacă priveai mai multă vreme de jos în sus, ţi se sucea gîtul; oamenii îşi dădură seama că nu va trece mult, şi ridicătura aceea de pămînt va şterge orice deosebire dintre ei şi cei care trudeau acolo sub lovituri de beţe.

Spre deosebire de ceilalţi, Gusztáv era stăpînit de o anumită curiozitate, şi atîta tot. Cu gîtul sucit de-a binelea, privi multă vreme micile făpturi cum cărau pietre, apoi spuse cu glas tare:

— Acum s-alege...

Bineînţeles, se gîndea la Sisif şi la ceea ce simboliza el, dar mai tîrziu ceilalţi luară cuvintele lui drept o profeţie. Încă din prima zi se dovedi că o asemenea muncă titanică putea fi obţinută de la oameni numai cu metodele cele mai barbare; de aceste metode făceau uz zbirii. Cel care la treabă urlă şi răcneşte nu ştie să se poarte mai frumos nici în timpul liber. În decurs de o săptămînă, raporturile dintre supraveghetori şi deţinuţi deveniră insuportabile, iar după prima inspecţie a maiorului Muray cineva din afară n-ar fi putut

face nici o deosebire între cele trei detașamente.

— Ați înnebunit ?! spumegă Muray. Ăia nu-s decît jidani, pe cîtă vreme ăștia-s trădători de patrie.

Fiecare meserie își are secretul ei, chiar și meseria de zbir. În acest timp supraveghetorii își însușiră deprinderile profesionale. Astfel, se stabiliră cîteva dispozițiuni stricte, pe care fură obligați să le respecte. Urcușul se făcea sub amenințarea bîtelor, iar dacă vreunul cădea, era bătut ; căci se văzu că muntele nu putea fi cucerit decît într-un singur iureș. Cine se odihnea pe parcurs nu mai ajungea în vîrf. Dar cine ajungea sus și-și descărca povara avea dreptul să se oprească, să-și pună capul în piept, să-și lase brațele în jos și să respire adînc de douăzeci-treizeci de ori. Sus, în vîrf, nimeni nu era bătut. Pe muntele acesta nemții zoreau lucrările ; rezultatul muncii îi interesa mai mult decît chinurile oamenilor. În urma unui caz mortal și a mai multor leșinuri, învățaseră și ei că celui pe care vrei să-l trimiți din nou pe munte trebuie să-i lași timp să-și tragă sufletul. Organismul oamenilor se obișnui și cu acest efort de neînchipuit. Cînd ajungeau sus, aveau fața cenușie și buzele vinete. Mergeau, împleticindu-se, spre grămada de pietre, își descărcau povara, iar după ce sorbeau cîteva guri de aer, fața lor își recăpăta roșeața, iar corpul puterea, și plecau supuși la vale. Cel pe care

apucau să-l lovească în timpul odihnei începea să sughiță și să tușească, iar bătrînului iehovist Baranyai îi plesni o arteră pulmonară sub ochii lor.

Dar ceea ce era mai ciudat era faptul că în timpul coborîșului, sărind și împiedicîndu-se printre cioturi, cei mai mulți se înviorau. Deținuții strigau și se zbenguiau. În asemenea ocazii ploua cu glume răutăcioase la adresa gardienilor. La întoarcere, nu trebuia să i îndemne nimeni. Tinerii mai ai dracului învățaseră curînd că la vale totul e permis.

Părerea lui Béla, care afirma că detașamentele voiau să demonstreze că și din proprie inițiativă pot să muncească la fel de bine ca muncitorii angajați, se potrivea mai mult detașamentelor evreiești decît lor. Evreii prestau o muncă atît de grea, încît nici hamalii din Csepel[1] n-ar fi rezistat fără antrenament la un astfel de efort; și, totuși, se spunea în bătaie de joc că sînt slabi, neîndemînatici și degenerați. Asta îi durea mai mult decît bătaia. Băieții aceștia erau crescuți în credința că nu există deosebire între om și om. Printre ei se aflau medici și ingineri obișnuiți să primească pentru munca lor respectul cuvenit, comercianți care nu concepeau că în lume există o altă putere decît aceea a banului, avocați care acasă la ei știau să iasă basma curată din orice belea ; și acum toți aceștia, frustrați de convingerile lor, recăzuseră în cel

[1] Port la Dunăre, aflat pe insula cu același nume din Budapesta.

mai negru primitivism. Pe cei cîţiva gealaţi, selecţionaţi din drojdia societăţii şi asmuţiţi asupra lor pentru a-i hăitui cu bîta şi ocările, îi confundau cu însăşi ţara, şi de aceea credeau că, întrecîndu-se în muncă cu angajaţii civili de la construcţii, se justifică în faţa ţării.

Dintr-un motiv sau altul majoritatea celor din echipa lui Gusztáv ajunseră în conflict cu societatea încă înainte de a veni în detaşamentul de muncă; erau deci obişnuiti să nu ţină nicidecum seama de părerea supraveghetorilor. Oamenii aceştia puteau fi terorizati doar cu bîta, nu şi moralmente. Iar membrii diferitelor echipe suportau caznele în chip diferit.

Spionii şi speculanţii cărau pietre, căinîndu-se cu laşitate şi făcînd pe dracu-n patru pentru a se băga sub pielea paznicilor, pentru ca apoi să poată ajunge bucătari, curieri sau cel puţin călăii propriilor lor fraţi. Paznicii îşi schimbau aproape zilnic protejaţii; aceştia se ridicau sau cădeau, azi unul, mîine altul, după capriciul sergenţilor şi plutonierilor, care ştiau prea bine că nu există un sistem mai bun pentru a ţine în mîini întreaga bandă. Deţinuţii nu pricepeau nicidecum cui îi fac jocul. Cînd se ridicau dintre ai lor, nu le mai ajungeai nici cu prăjina la nas, iar cînd cădeau, se frămîntau nopţi întregi să găsească motivul pentru care plutonierul i-a disgraţiat. Se săpau şi se mîncau unii pe alţii, scoţîndu-se la raport. Nici bor-

faşii de rînd nu erau mai solidari între ei. Dar aceştia erau flăcăi îndrăzneţi, cărora nu le păsa de bătaie şi care aveau cel puţin curajul să cîrtească atunci cînd erau bătuţi. Cînd, într-un acces de furie, Baricz chiorul îl tăie cu briceagul pe plutonierul Cservenka, autoritatea lor crescu pentru un timp. Totuşi, nici de atunci încolo nu fură scutiţi de bătaie, ba dimpotrivă, căci cel care lovea dădea în aşa fel, încît cel bătut să nu mai aibă puterea de a mai umbla la cuţit.

Iehoviştii se supuneau şi aici preceptelor lor religioase. A munci e o datorie pînă nu vine sfîrşitul lumii, Harmaghedonul, după care drept-credincioşii îşi vor petrece viaţa într-o fericire veşnică. Deci cărau pioşi pietrele pe munte, şi doar la un singur lucru nu puteau fi constrînşi: să-şi pună pe cap capela militară.

„Iehova interzice portul uniformei".

— Dar să-i ajutaţi pe nemţi nu vă interzice? îi întrebă o dată un comunist.

Roşcovanul Lajos *bácsi*[1], cel cu ochi albaştri, îi zîmbi interlocutorului său.

— Războiul e făcut de papa; dar dacă Iehova ar vrea, n-ar fi război.

— Grozave glume mai face şi Iehova ăsta! se înfierbîntă doctorul Krammer.

Dar Lajos *bácsi* era neclintit.

— Războiul l-a făcut papa, o luă el de la început. Iehova a făcut pe comunişti ca să-l

[1] Bădie, nene (lb. magh.).

omoare pe papă. De asta trebuie războiul. Apoi Iehova îi distruge pe comunişti şi nu rămînem în viaţă decît noi, martorii lui Iehova.

Gusztáv privi în ochii fanatici ai bătrînului şi simţi cum îi fierbe sîngele în vine.

— Negru mai eşti la suflet, bade! Auzi! Să crape toţi, numai voi să rămîneţi?!

— Ehei! zîmbi bătrînul. Cei vechi se mai pot apăra la venirea Harmaghedonului, că n-au cunoscut adevăratele planuri ale lui Iehova, dar voi, nu. Iehova şi-a trimis la voi martorii, dar voi v-aţi împietrit inima şi v-aţi astupat urechile. Pocăiţi-vă, treceţi în rîndurile fraţilor şi veţi rămîne şi voi în viaţă!

— Cu Dumnezeu nu-i de glumit! adăuga plin de evlavie un băiat din Angyalföld.

In general, echipele lucrau la fel de bine ca detaşamentul evreiesc care era animat de lozinca... „Chiar de ciudă". S-a adeverit că şi cîinele poate fi mînat după iepuri, cu bâţul, însă, trebuie lovit bine. Pînă la urmă, detaşamentul fu adesea dat ca exemplu.

Cel de al treilea detaşament prezenta, în schimb, o particularitate despre care ofiţerii nu erau bucuroşi să pomenească. Oamenii aceştia, se vede treaba, erau înţeleşi să nu muncească sub nici o formă mai mult decît o anumită cantitate zilnic, ceea ce, de altfel, izbutiră să facă aplicînd o metodă simplă: dacă erau bătuţi, lucrau şi mai puţin. Cel lovit se oprea şi, o dată cu el, întregul detaşament.

In ceea ce-l privea, Gusztáv ar fi fost dispus să muncească, asemenea celor din detaşamentul de evrei, pentru a dovedi că statuia «Sisif» reprezintă adevărul. Găsea o mare satisfacţie în faptul că după încleştarea urcuşului — cu mîinile însîngerate de colţurile pietrei şi aproape schilodit sub greutatea ei — atunci cînd ajungea pe culme, putea totuşi să-şi îndrepte spatele şi să privească la prăpastia învinsă. Numai cînd îşi dădea seama că hăitaşii lui au mai multă încredere în bîtele lor de stejar decît în pofta lui de muncă şi că le este totuna dacă el ajunge sus pe creastă cu mîndria muncii împlinite sau zdrobit, căzu pe gînduri. Şi, deoarece întîrzia să tragă concluziile care se impuneau, ceilalţi îl făcură atent.

— Sînt bărbat! se apără el cu hotărîre. Am atîta mîndrie în mine!

— Bine, îi spuseră, atunci încearcă să mergi mai încet atunci cînd eşti lovit. E mult mai greu.

— Nici pînă acum n-am mers mai repede! izbucni el ofensat.

— Nu-i totuna. Incearcă întîi şi apoi să vorbeşti.

Incercă şi înţelese că pentru asta trebuie într-adevăr bărbăţie. Apoi avu curiozitatea să afle cum luptă ceilalţi şi descoperi că teribilul efort colectiv este rezolvat de fiecare în raport cu personalitatea lui. Remete, cel înalt de doi metri, pe care-l porecliseră „Sfîntul Anton", nici măcar nu lăsa piatra din mînă

atunci cînd îl băteau; o strîngea mai tare și încremenea pe loc, ca un stîlp, fără a se mișca pînă ce zbirul nu înceta bătaia. În schimb, micul Balla arunca povara la prima lovitură și încerca să se apere cu mîinile într-un mod foarte caraghios. De multe ori i se întîmpla să plîngă în hohote, ca un copil. Dintre ceilalți, unul se văita, altul înjura, al treilea tăcea, mușcîndu-și buzele pînă la sînge, dar nu încape îndoială că nici unul nu se sinchisea dacă felul său de a se purta îi făcea pe ceilalți să-și bată joc de el sau să-l admire. Singura lor grijă era ca, în timp ce vreunul din ei era bătut, detașamentul să nu-și continue marșul. Gusztáv trebui să recunoască că i-ar fi fost mult mai ușor să arunce povara și să îmbrățișeze cel mai apropiat copac, ca să nu fugă. Dar n-o putea face de ochii celorlalți. Nici atunci cînd era bătut nu înceta să se miște, făcînd pași pe loc, pentru a dovedi că nu se teme de muncă. Apoi, pînă seara, sîngele i se usca în straturi groase pe buzele mușcate, prelingîndu-i-se în dungi ruginii pe bărbie. O dată își mușcă atît de tare limba, încît de durere nu putu dormi două nopți.

Lupta nu dură mult. Într-o săptămînă hăitașii își învățaseră lecția. Ar fi putut să-i dea pe mîna jandarmilor de tabără, dar nu voiau să riște. Se temeau că-și strică reputația dacă se descoperă că nu-i pot supune pe comuniști cu propriile lor forțe. Iar față de nemți se aflau exact în situația în care condamnații se aflau față de ei. Oricît de mult ar fi muncit

detașamentele, ofițerii nemți tot îi făceau cu ou și cu oțet, amenințîndu-i cu tribunalul militar. În schimb, angajații civili care țineau evidența lucrărilor simpatizau cu detașamentul al treilea și falsificau rezultatele în favoarea lor. Ofițerii știau și ei că, datorită detașamentului trei, cel mai refractar la muncă, li se pontează mai mult. Pînă la urmă, însuși comandantul companiei îi ordonă locotenentului Fügedi, care comanda detașamentul, să fie mai ponderat; la rîndul său, locotenentul îi spuse o dată lui Remete, pe care, pentru atitudinea sa deosebit de demnă, ofițerii îl considerau drept șeful deținuților din acest detașament:

— Strașnici oameni sînteți!

De fapt, șeful colectivului era Radákovics, de meserie calfă de tapițer, un om cu o făptură pirpirie și o figură bolnăvicioasă, care înainte de a ajunge în această companie stătuse patru ani prin diferite închisori, și de aceea cunoștea foarte bine viața de rob. Văzînd chinurile lui Gusztáv, începu a-i da sfaturi și — ceea ce era mai important pentru el — ascultă cu răbdare problemele sale arzătoare, întrerupîndu-l doar din cînd în cînd cu cîte o scurtă exclamare:

— Ce nebunie!

Dar Gusztáv nu se supără. Pentru el era mult mai important să se facă înțeles sau să-i înțeleagă pe noii săi prieteni. I se părea însă ciudat că Radákovics nu se lăsa de loc impresionat de formele generale și nu se arăta

dispus să-i ghicească concluziile din jumătăți de frază. In asemenea ocazii, Radákovics îl îndemna:

— Te rog continuă. Nu înțeleg.

— Pentru că nu vrei să înțelegi! se repezea Gusztáv. Este evident că numai prin superioritatea noastră morală i-am învins pe ofițeri!

Radákovics îl dezaprobă cu un gest:

— Pe dracu! I-am învins pentru că nemții urgentează lucrările. Dacă n-ar fi asta, ne-ar ciomăgi pînă am cădea lați în mijlocul drumului.

Gusztáv voi să răspundă, dar Radákovics continuă:

— Fasciștii nu sînt oameni!

— Din felul cum vorbești, se alarmă Gusztáv, rezultă că tu îți poți imagina o asemenea situație în care noi am putea fi înfrînți?

— Noi? întrebă Radákovics. Te referi numai la noi, sau și la cei de afară?

Da, gîndurile lui Radákovics se învîrteau mereu în jurul celor de afară. Dar Gusztáv nu înțelegea această solidaritate spirituală și întrebă enervat:

— Și dacă pe noi ne pot învinge, ceilalți de ce sînt de neînvins?

Radákovics mestecа un fir de iarbă.

— Tocmai din motivul pentru care în momentul de față nu ne pot învinge nici pe noi acum. Nu ne pot zdrobi decît în cazul cînd capitaliștii ar putea trăi fără muncitori. Așa, însă, victoria va fi a noastră!

Gusztăv căpătă încredere în Radákovics, și, cu toate că se convinse că problemele sale personale nu-l interesau, totuși, într-o seară îi povesti ceea ce îi stătea pe suflet: cazul lui Tóhái.

— Din cele expuse aici rezultă că ar fi trebuit să mă solidarizez cu cei doi soldați, nu? Adăugă scuzîndu-se: Știu că voi nu vă faceți probleme de ordin moral, dar trebuie să înțelegi că pentru mine astea sînt cele mai importante.

Pentru prima dată de cînd se cunoșteau, Radákovics își pierdu răbdarea.

— Prostii! îl dojeni pe Gusztáv. Noi ne conducem după morala noastră și sîntem necruțători cînd e vorba de a o pune în practică. I-adevărat, adăugă el ironic, că noi nu punem problemele într-un mod atît de stupid cum le puneți voi.

— De ce? întrebă Gusztáv. După părerea ta cum ar trebui pusă problema?

— Voi, spuse Radákovics ridicîndu-se în coate, v-ați năpustit cu tancuri și tunuri asupra unui popor, pentru a-i răpi țara și libertatea. Se pune întrebarea: Tu alături de cine ai fost? Alături de cotropitori sau de cei cotropiți? Sîrbii aceia nu erau cu toții comuniști. Printre ofițerii lor s-or fi găsit unii la fel cu sublocotenentul tău. Așa cum pui tu problema, e totuna în care parte ai săvîrșit ce ai săvîrșit. De aceea-ți spun: dacă tu ai fi luptat în rîndurile sîrbilor și nu ai fi închis la timp acoperișul tancului, te scuipam între

ochi. Dar fiindcă te aflai între bandiţi, îţi strîng mîna.

Gusztáv ar fi vrut să răspundă, dar nu ştia ce.

Mult mai tîrziu i se ivi ocazia să-şi amintească de aceste convorbiri.

Situaţia evoluă în aşa fel, încît atunci cînd terminară de transportat întreaga cantitate de material de construcţii, nemţii începură să pregătească dinamitările. Cîtăva vreme nu avură nevoie de braţe de muncă. Bineînţeles, detaşamentele nu erau lăsate să se odihnească. Mai întîi încetiniră urcuşul. De data aceasta nu mai era necesar să fie grăbit ritmul lucrărilor. Dar fiindcă gealaţii se obişnuiseră să bată, continuau s-o facă din distracţie. Acum oamenii nu mai erau loviţi peste spate, ca să se grăbească, ci peste picioare, ca să sară, dînd astfel paznicilor ocazia să se distreze. Aceste cruzimi nemotivate degenerară din ce în ce mai mult, contaminîndu-i în curînd şi pe paznicii de la detaşamentul trei. Cu excepţia caporalului Korbuly, se sălbăticiră cu toţii. Acum nici compania a treia nu mai ştia cum să se apere. Radákovics pretinse o disciplină de fier; se interzise orice act represiv, individual, ca nu cumva în perioada cît nu era de lucru să li se facă de petrecanie. De data aceasta important era faptul ca ofiţerii să aibă cît mai rar ocazia de a se distra. Gusztáv arboră o atitudine foarte rigidă şi se simţi ofensat cînd, o dată, Radákovics îi şopti :

— Asta e, totuşi, cam caraghios !

Trebuie să recunoaştem că locotenentul Fügedi nu uitase cu desăvîrşire respectul pe care-l acordase altădată comuniştilor şi căuta să-şi modereze subalternii. Apoi sosi însă Béla, care preluă comanda detaşamentului.

Gusztáv îi comunică de îndată lui Radákovics că noul sublocotenent îi este vechi prieten şi-l întrebă ce atitudine să ia faţă de el.

— Ce întrebare ! Obţine de la el tot ce se poate în interesul oamenilor !

Dar Gusztáv nu prea era convins că Béla o să-şi pună pielea-n joc pentru ei.

— Poate că ar face cîte ceva pentru mine, dar nu vreau nici o excepţie.

Radákovics era de acord cu dînsul.

Dacă Béla ar fi sosit la unitate pe vremea cînd se bucurau de un regim mai bun, ar fi făcut cîte ceva în interesul lor. Aşa însă, rămase fidel hotărîrii sale, singura lui grijă fiind aceea de a arăta prin întreaga-i comportare că nu participă la îndeplinirea cazneIor. Pînă la urmă, răsuflară uşuraţi cînd sublocotenentul Fügedi se întoarse în fruntea detaşamentului.

Apoi fură trecuţi la munca pe şosea.

„Ce mai vrei ! îşi spuse Gusztáv, asta-i curat truda lui Sisif !"

Dar, oricît căuta să-şi ridice moralul, nu reuşea să se împace cu efortul inutil de pe şosea, cu toate că treaba de aici era incomparabil mai uşoară decît cea de la munte. După

pietrişul afurisit de pe coastă, pămîntul bine bătătorit al şoselei era pentru tălpile lor o adevărată mîngîiere, iar plămînii, învăţaţi cu panta abruptă, nu se mai înfierbîntau sub greutatea buştenilor. Şi totuşi, oamenii se-nvîrteau de colo-colo, abătuţi. Nimănui, nu-i ardea de glumă; nici chiar gardienii nu mai găseau plăcere în a-i chinui. Totul părea un cortegiu funerar, înaintînd conform unui ritual ciudat, care-l făcea să treacă pe şosea în sus şi în jos. Doar micul Balla, pe care muntele îl şubrezise rău şi care acum, la treaba asta mai uşoară, îşi recăpătase de îndată înfăţişarea de om, mai fluiera din cînd în cînd cîte o melodie.

— Foarte bine! comentă Radákovics. Avem o singură datorie: să adunăm forţe noi.

Gusztáv îi întoarse spatele mînios şi îşi vărsă amarul în faţa doctorului Krammer, fost profesor la Universitatea din Cluj. Doctorul, care, cu expresiile sale originale, îi uimise adesea chiar şi pe tovarăşii săi, îl ascultă pe Gusztáv pînă la sfîrşit cu un zîmbet cam ironic şi-i răspunse numaidecît:

— E foarte simplu. Să presupunem că Sisif reuşeşte să fixeze stînca în vîrful muntelui. Exact? Ei, atunci ce se întîmplă?

Gusztáv îl privi contrariat.

— Cum, ce se întîmplă? Şi-a îndeplinit misiunea!

— Te-am prins! spuse doctorul vesel. Stînca e sus pe munte şi rămîne acolo. Partea proastă este că mie, ţie, lui Zeus şi Sisif, ba chiar şi

stîncii, le este perfect egal dacă stînca zace pe coastă sau în vale. Numai eşecul acţiunilor raţionale poate fi tragic. Dacă Nora[1] începe să-şi urască soţul pe motiv că acesta n-a iniţiat-o la timp în misterul legilor cambiale, este o chestiune ciudată, dar foarte omenească. În schimb, dacă un duhovnic cu numele de Brandt[2] aleargă prin munţi, ciorăvăindu-se cu dumnezeu, trebuie ferecat urgent în casa de nebuni şi interzis prin decret să se scrie despre el o tragedie. Eu sînt convins că atît povestea lui Tristan[3], cît şi acea a lui Abélard[4] au fost inventate de un scriitor a cărui soţie a fost batjocorită în poarta casei sale de către stăpînul feudal. Admiri spiritul suav şi înălţător al acestor legende? Bine, dar nu uita că ele au fost scrise într-o epocă în care, în realitate, Tristanii şi Abélarzii trăiau cu totul altfel. După ospeţe, invitaţii dădeau buzna în camerele servitoarelor. Feudalii porunceau să li se aducă fecioare. Îşi răpeau unii altora soţiile. Săvîrşeau cu seninătate incesturi cu cumnatele. Şi după unii cronicari, cavalerul era dator să-şi cedeze peste noapte soţia oas-

[1] Personaj principal din drama *Nora sau Casa păpuşilor* de Ibsen.

[2] Personaj principal din piesa cu acelaşi nume de Ibsen.

[3] Personaj din *Tristan şi Izolda*, roman francez din evul mediu, inspirat dintr-o veche legendă celtică. Redă dragostea tragică dintre Izolda, soţia regelui Marc, şi Tristan, nepotul şi vasalul regelui.

[4] *Pierre Abélard* (1079—1142), filozof şi teolog francez, erou al unei celebre poveşti de dragoste înfiripată între el şi eleva sa Eloiza.

petelui său nobil. Bardul care cîntă viaţa neprihănită se gîndeşte la patul pîngărit al soţiei sale şi speră că poate odată va putea savura în linişte plăcerile omeneşti, de care cuţitul de castrat l-a văduvit pe Abélard. Lupta dă strălucire poeziei. Răzuieşte puţin învelişul contradicţiilor ideologice şi vei găsi peste tot interesele care au înfierbîntat ideile. Sfînta treime şi-a obţinut sfinţenia canonizată din dieceza[1] preoţească, şi după căderea feudalismului, s-a reîncărcat într-un mod de-a dreptul budist[2] în sfînta proprietate privată. E adevărat că omul îşi reia lupta de o mie de ori, dar nu pentru că ar găsi în ea vreo desfătare, ci fiindcă lupta pentru existenţă n-are sfîrşit. Motorul istoriei este lupta pentru o bucată mai mare de pîine.

Doctorul Krammer tăcu, oftînd adînc, şi căută să-şi amintească de unde a pornit discuţia. Apoi îşi încheie tirada, zîmbind:

— Dar ce-i lipseşte lui Sisif al tău? Neapărat o stîncă pe vîrful muntelui?

Gusztáv îşi încreţi fruntea.

— Nu te înţeleg... Ce e mai important, prin urmare: voinţa omului, sau o bucată de pîine?

— Recunosc că asta e o întrebare şireată! rîse doctorul, electrizat. Din zece prieteni ai mei, nouă ar ofta pentru pîine, şi tu ai triumfa. Or, n-ar greşi decît prin exprimare. Dacă voinţa este îndreptată spre procurarea pîinii, ea este mai importantă decît pîinea în sine, preţul oricărui lucru fiind efortul depus pentru obţinerea lui. Dar dacă voinţa se rupe de realitate şi pluteşte prin nori, nu valorează nici cît o bucată de pîine. Asta nu mai e voinţă, ci langore! Desigur, în loc de pîine puteam să spun viaţă omenească, sănătate, descoperirea becului cu incandescenţă veşnică, sau cucerirea păcii... şi te-aş fi pus astfel în încurcătură! Noi, în schimb, prin politica noastră, profesăm credinţă în puterea voinţei omeneşti, deoarece misiunea noastră este să-i mobilizăm pe oameni la lupta împotriva oprimării. Ţinta noastră este eliberarea celor ce muncesc, întrucît aceasta este condiţia primordială pentru cîştigarea tuturor acelor lucruri pe care le-aş putea înşira în loc de pîine despre care am vorbit, şi de aceea, Gusztáv dragă, eliberarea celor ce muncesc preţuieşte mai mult decît voinţa însăşi.

— Curată metafizică! spuse Gusztáv enervat şi se îndreaptă spre tinerii care jucau bîza.

A doua zi însă reluă discuţia.

— Mă acuzi că nu adîncesc problemele? întrebă, fără altă introducere.

Doctorul făcu îndată legătura. Satisfacţia i se citea în ochi.

— Poate n-ar fi exclus ca Sisiful creat de tine să nu fie altceva decît o caricatură în-

[1] Dieceză: eparhie.

[2] Budismul, una din religii, apărut în secolele VI—V î. e. n. în India. Ideologie reacţionară, a formulat dogma despre reîncarnarea sufletelor; pretinde că suferinţele oamenilor muncii se datoresc păcatelor săvîrşite în „încarnările" anterioare; propovăduieşte nonviolenţa faţă de exploatatori, tinde a abate masele muncitoare de la lupta pentru o viaţă mai bună.

tîmplătoare a activității tale. Ai vreun scop bine determinat în arta pe care o profesezi?
Gusztáv se simți ofensat.
— Ca orice artist consacrat, dacă n-ai știut pînă acum! răspunse tăios. Vrem să schimbăm omenirea prin puterea frumosului.
— Să mîntuiți omenirea? se făcu doctorul a nu înțelege. Pe cine anume? Pe mine, sau pe plutonierul Varga?
— Pe amîndoi...
Doctorul reflectă o clipă.
— Bine, asta ar mai fi posibil. Dar pe noi, sau pe Muray?
Dar nici evocarea faimosului comandant al detașamentelor de muncă nu-l impresionă pe Gusztáv, care rămase pe poziția că arta stă în slujba întregii omeniri.
— De exemplu, Sisif al tău... îl persiflă Krammer. Dar, iată a acceptat ideea pe care o simbolizează Sisif înseamnă mîntuire pentru Muray, iar pentru noi, moarte. Mîntuirea noastră ar fi să nu mai construim piramide! Nu e vreo contradicție la mijloc?
De data asta Gusztáv fu cel care rîse, deși, ce-i drept, cam în silă.
— Asta fiindcă am căzut în plasă... Te-am lăsat să vorbești despre mîntuire în loc de transformare. Noi vrem să vă transformăm. Pe tine într-o direcție, pe Muray într-alta.
— Cu aceeași statuie?
— Cu aceeași! În asta constă puterea frumosului.

— Bine, încuviință doctorul. Să facem un pas înapoi. Ce-i frumosul?
Întrebarea îl luă pe Gusztáv prin surprindere. „Frumosul este ceea ce place dezinteresat", îi trecu prin minte răspunsul scolastic; mirat, își dădu seama că nici măcar nu se gîndise la această problemă. „Și de ce mi-aș fi bătut capul? Eu creez frumosul".
În timp ce căuta răspunsul adecvat, aruncă o privire în jur și observă un lucru curios. Se aflau în răstimpul dintre cină și stingere, singurul ceas plăcut al zilei. Omul are o natură minunată; în orice împrejurare își găsește acel minimum de plăcere fără de care nu merită să trăiești. Soarele în amurg răspîndea o căldură plăcută, iar dinspre munți adia un vînt călduț, ce ducea în direcție opusă mirosul latrinei. Profitînd de ocazie că la ceasul acela paznicii își vedeau de treburile lor particulare, oamenii din detașamente se odihneau pe iarbă cu o expresie de mulțumire întipărită pe față. Un grup de tineri jucau rișca pe pietricele, alții își îndesau pipa cu frunze uscate. Cîțiva își cîrpeau îmbrăcămintea. Remete ședea pe o grindă uitată și încerca să bată cuiele din bocanci cu o piatră. Radákovics și ai săi ședeau în bătătură și se jucau de-a oamenii celebri. Gusztáv se gîndi că, dacă nu l-ar fi reținut pe doctor, acesta ar fi participat și el la joc și ar fi discutat cu înflăcărare dacă Auber[1] poate fi socotit celebru sau nu. Avea

[1] *Daniel-François-Esprit Auber* (1782—1871), cunoscut compozitor francez.

o pasiune deosebită pentru acest joc, şi cînd pierdea, era supărat. In discuţii era violent, iar acum, în timp ce Gusztáv îşi căuta răspunsul, savura cu ochii săi mici şi ironici tulburarea preopientului.

Expresia de mulţumire de pe feţele oamenilor forma însă un contrast supărător cu înfăţişarea lor jalnică, ceea ce dădea întregului tablou un aspect şi mai deprimant.

„Ca o turmă de idioţi! gîndi Gusztáv. Da, chicotim fără nici un motiv".

Seara nu le ajungea apa nici de băut. De spălat, nici vorbă. Oameni murdari stăteau tolăniţi pe jos, răzînd cu bucăţi de lemn putred răşina uscată pe hainele slinoase. Spărgători bătrîni, cu faţa ţepoasă, căscau gura la rişcă, iar în faţa casei, oameni cu o înfăţişare asemănătoare îşi băteau capul să afle cărui om celebru îi aparţin iniţialele H.U.Y. Iar cei ce-şi peticeau cămăşile păreau a fi nişte sperietori de ciori care se pregăteau să meargă la bal. Pe hainele unui ţigan tînăr se găsiseră de dimineaţă păduchi, şi acum acesta stătea turceşte, în izmene de împrumut, fiindcă boarfele îi fuseseră duse la etuvă. Se mai scărpinau şi alţii, dar poate numai din pricina puricilor.

— De fapt, despre ce vorbim noi? întrebă doctorul, distrat. Ce e frumosul? Aici? Pfui!

Doctorul se cutremură scîrbit şi, aplecîndu-se, holbă ochii la Gusztáv. Pe faţa lui se putea citi întîi mirarea, apoi mînia. Cînd începu să vorbească, contrar obiceiului, îşi găsi cu greu cuvintele:

— Ce fel de om eşti tu, Gusztáv? Unde vrei să meditezi asupra frumosului dacă nu aici? Tare-aş vrea să ştiu ce-o fi, în general, în capul tău?

Se uitau unul la altul şi nu se înţelegeau de loc.

„Intr-adevăr, gîndi doctorul, parcă-i o cîrpă! Dacă nu-i venim în ajutor, se destramă. Dar cum să-l fac să înţeleagă?"

Apoi spuse cu glas tare:

— Pe munte discutai despre poziţia în care se cade să primeşti loviturile.

Gusztáv păli şi nu răspunse. I se părea şi lui că de la etapa muntelui trecuseră milioane de ani.

— Interesant... continuă doctorul. In schimb, pe mine de zile întregi mă obsedează nişte versuri care înainte nici nu-mi prea plăceau.

Lasă capul uşor pe spate şi începu să recite:

„Străjeri, cu ochii-n patru, fiţi pe zare!
Trăieşte Viaţa şi vrea să trăiască
Şi nu ne-a dat aceste flori frumoase
Pentru ca azi să calce peste ele
Neghioabele prăpăduri, sîngeroase.
E jalnic să fii om şi bestiale-s
Războinice aţîţări semeţe.
Dar aste nopţi ce scapără de stele
Ne-ajută să ne ţinem neclintită
Credinţa omenească-n frumuseţe.
Voi toţi ce-orfani-staţi încă în picioare,
Străjeri, cu ochii-n patru fiţi pe zare!" [1]

[1] Din poezia *Imnul străjerilor*, de Ady Endre. In romîneşte de Eugen Jebeleanu.

— Credința în izbînda Frumosului! repetă doctorul pierdut în vise și apoi privi iscoditor spre Gusztáv. Acum înțelegi, amărîtule?

Tocmai atunci sosiră însă gardienii și-i mînară în bătătură.

Versurile lui Ady[1] răniră de moarte mîndria lui Gusztáv. Ceea ce îl supărase și pînă acum era faptul că eroismul și frumosul dispăruseră din obiceiurile oamenilor, iar el nu putea concepe viața fără frumos. Crezuse însă pînă acum că nenorocirea sa era asemănătoare cu a celorlalți, așa încît ieșirea pătimașă a doctorului îl impresionă cît se poate de neplăcut.

— Dar pin-acum te simțeai un Jupiter, măi Gusztáv! Ai orbit de tot?

O zi întreagă se frămîntă zadarnic să descopere ceva frumos în jurul său. Spre prînz, cînd nerăbdătorii adulmecau puternic aerul, doar s-o simți miros de mîncare, asemui echipa cu o haită de cîini, iar propria lui figură, cînd o zări în apa din troaca fîntînii, cu aceea a unei maimuțe umflate. Nici munții nu i se mai păreau frumoși; nici mersul țărăncuțelor, ce rătăceau prin acele locuri, nu-l mai atrăgea. Pînă la urmă, se trezi căscînd gura la grupul pitoresc al ofițerilor de sub copaci. Atunci se rușină și-și întrerupse meditațiile.

[1] *Ady Endre* (1877—1919), poet maghiar revoluționar.

Deveni arțăgos și se legă de toată lumea.

— Ce ești tu, sticlete? îl apostrofă pe Balla, care fluiera vesel. Ți s-a mai împlinit mutrișoara, spatele s-a mai zbicit, și asta îți ajunge? Nu ți-e rușine?

Băiatul rămase înmărmurit, fără a ști ce să răspundă. Radákovics îl luă la zor, spunîndu-i pe un ton hotărît:

— Iți interzic să te legi de oameni! Dacă nu-i poți ajuta, nu le face rău!

Știa că Radákovics avea dreptate, că el, Gusztáv, se purta înfiorător, dar ochii i se aprinseră fără voie și-și umflă pieptul. În sfîrșit! De data asta avea cel puțin ocazia să se certe. Avea nevoie să se repeadă pe nedrept asupra cuiva, să-l sfîșie, să-l taie-n bucăți. Prinse a răcni:

— Ce face? Să nu i se dea lecții? Să nu i se poruncească? Să nu i se interzică ceva?

Radákovics se făcu mai palid ca de obicei, dar nu ridică tonul. Era dispus să asculte păsurile lui Gusztáv, aici, pe loc. Poftim, să-și înșire toate doleanțele!

La drept vorbind, nu se încăieraseră decît o singură dată, atunci cînd Ili îi adusese primul pachet, și Gusztáv voise să-l refuze cu tot dinadinsul. Nu l-au lăsat. Colectivul avea nevoie de fiece fărîmă de aliment. Cînd se va elibera, va face ce-l va tăia capul. Dar acum să facă bine să primească!

Se supără.

Bine, dar în acest caz renunță la orice pretenție și refuză sprijinul colectivului.

„Asta-i altceva! i-au spus. Dacă iese din colectiv, bineînțels, face ce vrea".

Se văzu nevoit să cedeze. Ba chiar îi făcu plăcere dîrzenia cu care i-au înfrînt împotrivirea; acum, însă, considera cele petrecute drept o insultă gravă. Dar Radákovics îl întrerupse din nou:

— Trebuie să te hrănești normal și n-ai voie să cazi în disperare... Teribilă nedreptate!

Lasă capu-n pămînt. Nu izbutise nici măcar să se certe.

Apoi Remete încearcă și el să-l lămurească:

— Gusztáv, nu fi dobitoc! Te porți ca un copil de țîță!

Gusztáv încercă să-și spună păsul:

— Vouă vi-i ușor. Voi aveți cu toții o țintă. Eu simt că n-am nici un rost pe lume.

Remete își bătu palmele a mirare:

— Tocmai tu? Dar cine va povesti omenirii ce-a fost aici? De ce te-ai lăsat de sculptură?

Intr-adevăr, pe vremea cînd lucrau pe munte, în timpul liber, făcea statuete de lut, pe care le usca la soare. Erau figurine mici, abia schițate, dar pline de viață. Și oamenii se recunoșteau cu bucurie într-însele. Iar cînd se răspîndi vestea despre arta lui, subofițerii îi dădură hîrtie și creion și-l puseră să le facă, pe rînd, portretul. O dată, chiar comandantul companiei îi servise de model, pentru că voia să-i trimită doamnei căpitănese desenul. Ofițerii îl răsplătiră cu mici favoruri. Dar acum n-avea nici un chef să deseneze. Iar grija pe care i-o purta Varga îl scotea pur și simplu

din sărite. Cînd plutonierul, din pură bunăvoință, îl trimise după apă, se împotrivi cu înverșunare:

— Nu mă duc!

Il legară de un stîlp și-l lăsară așa pînă leșină.

Conducerea colectivului se ocupă în două rînduri de cazul lui Gusztáv, dar nu ajunse la nici o concluzie. Pînă la urmă, Radákovics găsi soluția.

— Acum i-am găsit leacul! Ii încredințăm repararea încălțămintei.

„Asta e ceva cu totul original! își spuse Gusztáv. Te-ai ajuns, bătrîne!"

Hotărîrea colectivului prinse viață, în pofida tuturor greutăților. Ghetele fuseseră roase de stînci, deci trebuia făcut ceva cu ele. Rostogoliră două pietre mari lîngă peretele staulului — acesta era atelierul. Pentru un bacșiș neînsemnat, gealații șterpeliră sîrmă de pe la legăturile de cherestea din gară, iar micul Balla, care se pricepea, ascuți pe o bucată de cărămidă capetele de sîrmă, ca pe niște ace, asta fiind ața. In loc de sulă, făcură rost de un cui mare, iar peticele fură obținute din bucăți de curea tăiate cu briceagul. Alte scule nu aveau. Totul trebuia înlocuit cu îndemînare. Gusztáv, cu capul tobă, ședea pe bolovanul cel mic și privea îndoielnic la mormanul de ghete ce-l aștepta. Aproape nici nu înțelegea de ce i le-au încredințat. Din fericire, mîinile lui se dovediră a fi mai deștepte decît capul și găsiră singure mișcările necesare. Lucra cu dexteri-

tatea unui jongler. Se iviră atîţia gură-cască, încît nu mai prididea să-i alunge.

— Indemînatice mîini! şopti, admirativ, unul dintre băieţi.

— Mînă de sculptor! răspunse Gusztáv cu mîndrie şi, pentru prima dată după atîtea zile, surîse.

Curios: o singură oră de muncă productivă făcu să i se pară suportabilă toată truda de peste zi. Se străduia să găsească metode din ce în ce mai noi, cu ajutorul cărora să-şi îmbunătăţească şi calitatea produselor, iar căratul buştenilor nu-l împiedica să se gîndească. De altfel, de cînd se putea considera din nou om, fie chiar şi o singură oră pe zi, parcă nu-i mai păsa cu ce-şi trecea restul timpului. Acum lăsa şi el să-i treacă pe lîngă ureche înjurăturile gardienilor. La început îşi concentră gîndurile asupra cizmăritului cu încordare, nervoasă, ca nu cumva sub influenţa vreunui element străin să-şi piardă fericirea pe care o descoperise; apoi deodată mintea şi inima i se descătuşară şi privi senin în jurul său.

— Frumos! spuse odată, în zori, văzînd muntele în ceaţă, şi se îmbujoră de bucurie.

Incepu să se intereseze îndeaproape despre ce vorbesc ceilalţi între ei, repetînd tot mai dese în gîndul lui: „Ciudat..."

Oamenii vorbeau rareori despre viaţa din tabără, şi nici atunci nu pomeneau despre greutăţi. Brutalitatea gardienilor părea a fi uitată de la o zi la alta, dar păţania comandantului companiei care călcase în păcură

murdărindu-şi uniforma, constitui o temă de discuţie săptămîni întregi. Işi aminteau cu plăcere de rarele clipe în care reuşeau să se răzbune cît de puţin pe gardieni pentru veşnicele lor sîcîieli. Dar, mai mult ca orice, vorbeau despre viaţa lor dinainte. Cînd se întîmpla să treacă pe drum vreo ţărăncuţă tînără, discutau seara amănunţit despre fiecare cută a rochiei şi se pretau la presupuneri pofticioase asupra părţilor mai ascunse ale corpului. Dacă aventurile galante erau excluse, cel puţin îşi aţîţau imaginaţia şi evocau amintirea unor mese copioase. In timpul mesei, iehoviştii citau cu plăcere din acele părţi ale *Bibliei* care proroceau apropiatul sfîrşit al lumii, şi, din cînd în cînd, treceau şi la celelalte echipe, pentru a cîştiga noi adepţi.

— Jefta porni împotriva lui Izrael cu o mie de care de foc! tună Lájos *bácsi* şi ridică degetul în semn de avertisment. Carele de foc sînt tancurile. De unde ar fi putut şti scriitorul cărţii despre tancuri dacă n-ar fi sălăşluit într-însul spiritul lui Iehova? De nicăieri, fraţilor!

Auditoriul savura cu feţele strălucitoare această comedie gratuită şi căuta să-l întărîte pe bătrîn cu fel de fel de gugumănii, pentru a prelungi şi mai mult distracţia.

— Da cine a învins, Lájos *bácsi?* întrebă un brutar speculant. Jefta sau Izrael?

— Bineînţeles că Izrael! triumfă bătrînul şi rînji cu gura pînă la urechi. Scrie aici, în *Biblie,* poate citi oricine!

Şi comuniştii discutau lucruri hazlii. Radákovics relata întîmplări comice din închisoare, iar doctorul povestea tinerilor conţinutul romanelor *Der Weg durch den Februar*[1] şi *Femeile din Florisdorf*[2]. Pe marginea unor vagi informaţii, purtau discuţii politice aprinse despre posibilitatea debarcării englezilor în Franţa la primăvară şi despre durata rezistenţei nemţilor la Stalingrad; cu mutre triumfătoare, paznicii aduceau comunicate de biruinţă despre luptele ce se dădeau acolo. În mijlocul murdăriei şi glodului, oamenii tînjeau după frumos, iar această noţiune le servea drept scut împotriva ororilor care-i înconjurau. Numai el, Gusztáv András, în focul încercărilor prin care a trecut, şi-a pierdut credinţa în frumos; el, pentru care frumosul era vocaţie şi meserie.

„Scuipă-te între ochi, bătrîne!"

Duminică după-masă, Remete şi micul Balla aranjară o „radioemisiune" pentru distracţia tuturor. Începură cu gimnastica de dimineaţă.

— Mesajul în zori! strigă Remete şi, prefăcîndu-se că se trezeşte brusc din somn, îşi făcu loc prin mulţimea trupurilor culcate şi se îndreptă spre latrină.

[1] *Calea străbătută în februarie*, roman al scriitoarei germane Anna Seghers, avînd drept temă evenimentele din Austria, din februarie 1934, care au dus la dizolvarea de către guvernul profascist a *Schutzbund*-ului, organizaţie revoluţionară a muncitorilor austrieci.

[2] *Femeile din Florisdorf*, dramă a scriitorului german *Friedrich Wolf* (1888—1953).

Rostogolindu-se pe jos, micul Balla ajungea mereu sub picioarele lui Remete şi, de cîte ori acesta îl lovea sau îl călca, striga fericit: „Asta zic şi eu sănătate!" Remete dădea loviturile în cadenţă de „unu-doi". Apoi strigă: „Culcaţi!" şi se trînti cît era de lung peste micul Balla. Se vedea că se lovise serios, căci, ieşindu-şi din rol, răcni:

— Fii atent, boule!

Apoi urmă „Ora mamelor la fîntînă!" Titlul însuşi stîrni zîmbete, deoarece fiecare înţelese aluzia. Spălatul de dimineaţă era prilej de îmbulzeală şi ceartă, şi foarte des îşi pomeneau mamele. Se văzu însă că Balla şi Remete nu căutau să-i distreze cu pornografii. Se observase că băieţii înghiţeau unul de la altul cele mai mari grosolănii, dar, la cea mai mică aluzie la adresa mamei, scoteau briceagul. Balla şi Remete interpretară un asemenea dialog. „Jigodie!" sau: „Vită ordinară!" îşi strigau veseli, îmbrăţişîndu-se şi încercînd care mai de care să inventeze cele mai caraghioase înjurături, ca: „Purcel de bucătărie!" sau: „Plimba-te-ar Varga cu dosul pe derdeluş!" Ca încheiere, micul Balla se aplecă graţios, zîmbi blînd şi, excesiv de curtenitor, întrebă:

— Şi cum se prezintă nepreţuita sănătate a distinsei dumneavoastră mame?

— Ce? răcni Remete. Te legi de mama?!

Şi trosc, plosc, începu bătaia.

Îţi venea să mori de rîs!

Numerele din program se succedau rapid, iar publicul recunoscător îi răsplăti pe fiecare

în parte cu aplauze furtunoase. Apoi Balla reveni la microfonul imaginar, anunțînd :

— Buletin meteorologic. Meteorologul nostru : Gusztáv András.

Își întoarseră cu toții privirile spre Gusztáv, care, la rîndul său, îl privea pe băiat cu o expresie puțin îngrijorată. Balla făcu un gest de silă și anunță cu o voce cavernoasă :

— Mîine, 28 august, ciumă, inundația haznalei, ploaie. De la nord, nord-est și nord-vest, uragan. Grindină, urgia lui Dumnezeu. Din cer cad paznici. Răsărit[1] obligatoriu la ora 5. Locotenentul răsare cu stîngul, plutonierul răsare cu ambele picioare pe stînga, lua-l-ar dracu ! Pămîntul crapă și se ivesc șerpi veninoși. Lumina soarelui, interzisă. La prînz, ciorbă „à la Hitler" și mîncare de frunze de gulii. *Circum dederunt me*[2]. Cel mai apropiat sfîrșit al lumii, la ora 4 ; biletele la mine.

Gusztáv fu primul care pufni în rîs. Il prinse dorul de nebunii ; voia să se producă și el, sau cel puțin să spună vreo anecdotă. Norișori albi pluteau zglobii pe cer. Micul Balla continua să facă ghidușii cu o vervă îndrăcită.

— Muzică cerută de ascultători ! strigă Remete. Rugăm pe ascultătorii noștri să ne comunice dorințele lor, și noi le vom îndeplini pe loc, cu excepția uneia.

— Să crapi tu ! strigă cineva din public.

La care Remete făcu :

---

[1] Echivalent cu deșteptare.

[2] Distracție mi-au oferit (în limba latină în original).

— Trosc ! apoi adăugă, dezarmat : Nu mi-a reușit...

Gusztáv se prezentă primul, și cînd i se dădu cuvîntul, privi în jur cu un zîmbet șiret.

— Eu, spuse visător, aș dori să înghiontesc, ca din greșeală, un maior, și apoi să-i spun politicos : „Pardon !"

Gluma era cam subtilă. Trebuia meditat asupra ei, de aceea rîsetele izbucniră cu întîrziere. Dar atunci începură să țipe și să aplaude și-l îmbrățișară pe Gusztáv. Radákovics îl bătu pe umeri, iar Remete strigă cît îl ținu gura :

— Să-l luăm pe sus !

Mai că-i venea a crede că făcuse o glumă grozavă, cînd înțelese deodată că nu gluma îi bucurase pe oameni, ci faptul că fusese făcută de el. Se vedea cît de colo că băieții erau îngrijorați pentru dînsul și cu inima strînsă îi așteptau vindecarea.

Se rușină brusc și întoarse capul. Iar ochii — ce zici de asta, Franck ?! — i se umplură de lacrimi.

— Doctore, spuse Gusztáv a doua zi, ai avut dreptate. Frumosul îl găsește numai cel ce caută binele.

Krammer ridică din umeri.

— Da ? Mîine va veni la tine Ili. Ești dispus, în sfîrșit, să te întîlnești cu dînsa ?

Doctorul era nervos și nesigur. In seara din ajun, conducerea colectivului ținuse o ședință importantă, la care el își susținuse cu multă înverșunare părerea, obținînd o hotărîre care-l

privea și pe Gusztáv, iar acum nu era tocmai sigur că procedase bine.

Iată despre ce era vorba: De săptămîni de zile se pregătea evadarea comuniștilor scoși din închisori și aduși la muncă. Știrea răspîndită cu privire la amnistie, în care, de altfel, nu se prea încrezuseră niciodată, se dovedise a fi falsă. Tovarășii care nu proveneau din închisori puteau spera că, o dată cu împlinirea muncii obligatorii, își pot recăpăta libertatea, deci, în cazul lor, asumarea unor riscuri excesive era un lucru fără sens. Cei condamnați, însă, puteau să-și obțină libertatea numai prin evadare. Se ridică, de asemenea, problema de a înlesni evadarea acelor tovarăși care dețineau un rol deosebit în mișcare, ca, de exemplu, doctorul, dar se renunță. Nu se putea ști dacă cei rămași nu vor fi supuși la pedepse colective, poate chiar decimați. Dacă întreaga echipă de deținuți politici evada în același timp, ceilalți se puteau apăra susținînd că nu au nimic comun cu dînșii, în timp ce pentru doctor îi puteau trage la răspundere pe toți cei de prin părțile Ardealului.

Altfel se prezenta situația cu Gusztáv. El nu aparținea nimănui. Și fiindcă se temeau că nu va mai rezista întregului șir de umilințe, căzură de acord să-l ia cu dînșii. Doctorul sprijini această idee cu toată căldura.

— În primul rînd, Gusztáv a ajuns aici din cauza monumentului funerar. În al doilea rînd, e un mare artist. Trebuie salvat pentru omenire.

— Dar acum și-a revenit! se opuse Remete.

— Deci va reacționa mai puternic dacă veți evada, și el va rămîne aici!

— Doctorul are dreptate, spuse Radákovics. Amintește-ți cît de zdruncinați eram și noi cînd scăpa cineva din celulă, cu toate că scontam pe plecarea respectivului și ne bucuram o dată cu el. Întrebarea care se pune este: o să suporte Gusztáv ilegalitatea?

— E nevoie să se discute cu el... spuse doctorul.

Acest lucru trebuia, de altfel, să se întîmple în cele din urmă. Ajutorul Roșu luase de mult legătura cu familiile comuniștilor și mijlocea corespondența. La ultima vizită li se pusese în vedere că data viitoare vor putea veni numai Ili și mama Balla. Bătrîna era obsolut incapabilă să înțeleagă importanța misivelor secrete și să le țină minte. Gusztáv trebuia convins cu orice preț să se întîlnească el cu Ili, întrucît chestiunea evadării nu mai putea fi amînată.

— Și dacă nu va fi de acord? se îngrijoră doctorul. Atunci nici nu merită să-l luăm cu noi...

Dar Gusztáv se tulbură pe de-a-ntregul auzind că e vorba să se întîlnească în curînd cu Ili și întoarse capul într-o parte.

— Tare mi-ar plăcea! șopti cu sfială.

Doctorul izbucni în rîs:

Ce copil!..

— Nu rîde de mine... îl rugă Gusztáv. Știi...

Privi nedumerit la Krammer.

— Ştiu, răspunse acesta, abia ţinîndu-şi rîsul. Inţeleg.

De data asta Gusztáv fu cel care rîse.

— Inţelegi? Explică-mi şi mie, că eu nu înţeleg. Mi-a venit aşa, deodată. De mai multe zile mă gîndesc numai la Ili. Ştii, parcă... este ceva...

Şi din nou nu putu să-şi termine fraza.

Atunci doctorul îi vorbi despre planul de evadare. Această veste minunată îl copleşi de-a binelea.

— Şi eu, care n-am bănuit nimic...

Ii era ruşine, dar trebui să recunoască deschis că, dacă într-o dimineaţă ar vedea pe neaşteptate că Radákovics şi ai săi nu mai sînt cu dînsul, ar înnebuni de supărare. Acum nu-l mai păştea acest pericol, şi totuşi simţea cum îl îneacă plînsul la gîndul că un asemenea lucru s-ar fi putut întîmpla.

— Ţi-e frică? spuse doctorul, mirat.

Işi reveni deodată.

— Mie? Da. Mi-e frică să nu rămîn aici.

Apoi doctorul îi atrase atenţia că-şi asumă o mare răspundere.

— Vei primi hîrtii, dar nu sub formă de poliţe de asigurare. Dacă te recunoaşte cineva şi te denunţă, ajungi în faţa tribunalului militar.

Dar Gusztáv dădu din cap, zîmbind. Urmară ceasuri de zbucium. Gusztáv se zvîrcoli toată noaptea, pradă insomniei, şi dimineaţa porni la muncă palid şi obosit. Doctorul îi înţelese foarte bine starea sufletească şi i se alătură,

ca să-l liniştească. Mult nu-l putu ajuta, deoarece în timpul lucrului era greu să vorbeşti. Cine mergea în faţă fără să fie atent era ameninţat să fie lovit în spate de buşteni. Gusztáv învăţase şi el că între robi este prudent să vorbeşti cît mai puţin tocmai despre lucrurile care te interesează mai mult. In schimb, şi tăcerea era insuportabilă.

— Doctore! încercă el să schimbe vorba. De data asta spune tu ce este frumosul.

— Nu-ţi bate capul cu asta acum! îi răspunse grăbit Krammer.

— Dar cu ce? rîse el. Şi cum rămîne cu credinţa omului în frumos?

Il auzi pe doctor chicotind:

— Mă iei peste picior de dimineaţă, amice! Eu îţi recomand mai degrabă să...

Fraza se pierdu într-o înjurătură. Doctorul era cît pe-aci să cadă în nas împingînd buşteanul.

— Vezi?! şuieră el. Vorbim la cotitură.

Pe Gusztáv întîmplarea îl amuză. Hotărî ca şi la tura viitoare să rămînă el la spate, spre ciuda doctorului. Să ştie şi el o dată cum e cînd omul nu poate ajunge la cuvînt.

Dar Krammer prinse a vorbi pe nerăsuflate:

— Să munceşti în aşa fel, ca celui care va vedea opera ta să nu-i mai placă altceva decît adevărul!

— Vezi-ţi de drum! zise răutăcios, deşi nu avea nimic de obiectat împotriva esteticii doctorului. Eu am să-ţi răspund.

Atunci se întîmplă nenorocirea.

Lájos *bácsi* scăpă buşteanul din mînă peste piciorul lui Varga. Plutonierul se prăbuşi la pămînt şi, urlînd de durere, duse mîna la gleznă. Doctorul aruncă povara înjurînd şi alergă la rănit.

— Ce s-a întîmplat, domnule plutonier? Doare tare?

Varga nu înţelese motivul grabnicei intervenţii şi se simţi măgulit de întrebare.

— Dumneata eşti om de treabă, doctore. Cred că s-a rupt.

Ii scoaseră pantoful cu grijă şi-i suflecară pantalonul. Doctorul examină atent glezna umflată.

— S-a sucit un tendon! spuse aferat. Astăzi n-ai să poţi umbla.

Gusztáv, cu inima strînsă, îngenunche lîngă doctor, neştiind ce să facă.

Intre timp, gardienii porniră convoiul. Trei dintre ei rămaseră cu Varga.

— Duceţi-l în tabără! ordonă comandantul companiei. Cu atenţie!

Korbuly li se alătură, însoţindu-i ca şi cum ar fi avut de îndeplinit un ordin.

„Minunat om!" gîndi Krammer. Apoi, întorcîndu-se:

— Gusztáv trebuie neapărat să se vadă cu vizitatoarea sa. Faceţi tot posibilul.

După-amiaza se scurse fără nici un incident. Trebuia să vină paza să-i ducă la staul. Faţa lui Gusztáv era lac de sudoare.

— Acum ce o să se întîmple? îl întrebă pe Radákovics.

— Ţine-ţi firea! răspunse aspru micul tapiţer. De altfel, nu e totul pierdut...

. . . .

„25 august 1942. Din nou am fost tras pe sfoară. Nici nu mai ştiu ce să cred. De cînd Gusztáv nu mai dă ascultare preceptelor mele—lucru cu atît mai grav cu cît aceste precepte au fost făurite în baza rezultatelor obţinute de el — eşecurile se ţin lanţ. Toată lumea se face că mă ascultă, dar cum întorc spatele, toate se întorc pe dos. Ar fi trebuit să mă obişnuiesc pînă acum, şi, totuşi, mă revolt din ce în ce mai mult. Este adevărat că ceea ce au săvîrşit cu mine Ili şi Korbuly poate să aibă urmări grave, şi, zău, aş fi îndreptăţit să le cer să nu mai scoată castanele din foc, cu mîna mea. Dacă voi fi trimis pe front din cauza lor, degeaba şi-ar mai cere scuze!

La început, cînd am întîlnit-o pe Ili, credeam că a dat norocul peste mine; cel puţin nu va trebui să mă tocmesc cu femeile, din moment ce Ili era interesată în egală măsură în apariţia articolului meu. Poate că felul cum am salutat-o a fost cam stîngaci, din cauza emoţiei ce m-a cuprins în faţa unei întîlniri atît de neaşteptate, dar imediat după asta am prezentat-o drept logodnică, de unde putea să vadă că sînt întru totul solidar cu dînsa. E drept că i-am făcut reproşuri, că am certat-o pentru că s-a amestecat într-o societate proastă şi am întrebat-o dacă n-a avut vreo neplăcere din partea acestor femei obraznice. Doar n-o fi atît de naivă să nu înţeleagă intenţia mea!

Trebuia să acopăr cu ceva în fața țăranului și a femeilor adevăratele noastre legături, atrăgîndu-i totodată atenția pe ce ton să mi se adreseze. N-avea nici un motiv de neîncredere. Și, într-adevăr, și-a însușit tonul meu, intrînd repede în joc.

De altfel, viața creează situații ciudate. Cu ajutorul lui Varga, locotenentul meu stoarce bani cît poate de la aceste nenorocite. De altfel, nu-i exclus ca și ștabul să-și aibă partea lui, căci, de nu, pe de o parte, Varga n-ar îndrăzni să se dedea pe față la acest trafic, dacă n-ar simți că are pe cineva care-l susține, iar pe de altă parte, se pune întrebarea : din ce altceva i-ar fi putut cumpăra neveste-si blană, din ce altceva ar putea oferi mese cu șampanie artistelor de la Ungvár, dacă nu din banii deținuților ? Femeile sînt stoarse de bani fără rușine, dar trebuie, totuși, să recunoaștem că tîrgul nu-i rău. Cine plătește poate sta de vorbă cu ai săi în mod cert și în liniște. De aceea femeile îl adoră pe ticălosul de Varga și-i urăsc pe cei cinstiți. Și dacă le-ai întreba pe ele cine merită să fie spînzurat — Varga sau Korbuly — cu siguranță că l-ar alege pe cel din urmă. Întrucît eu am sosit în locul lui Varga și au crezut că vreau să le iau bani, mi-au acordat și mie simpatie. Dădeau din cap cu figuri nevinovate cînd le-am făcut obraznice și stricate și nu s-au speriat decît atunci cînd l-am pus pe țăran să le strîngă pachetele, sub amenințarea că se confiscă pentru îmbunătățirea alimentației deținuților. Apoi

am adăugat repede că nu voi împărți alimentele la toată lumea, deoarece în felul acesta n-ar ajunge aproape nimic pe cap de om, ci am să răsplătesc pe cei mai buni dintre ei cu cîte un pachet. M-au înțeles. Fețele lor se luminară deodată. Cînd le-am făcut cunoscut — printre înjurături — că ticălosul acela de Varga nu este prea grav rănit și că va fi chiar în stare, să zicem mîine, să vină pe la ele, mă priviră ca pe Mesia. Dar, într-adevăr, am făcut oare tot ce am putut în interesul lor ?

— Nu, Ili nu avea motive de neîncredere. Și, totuși, chiar de la început s-au ivit greutăți.

Fără doar și poate, condițiile de locuit din Egeres sînt cu totul necorespunzătoare. Fügedi, încredințat că pe Ili am agățat-o undeva prin oraș, se oferi de bunăvoie să-și petreacă noaptea la Koltay, și dus a fost ! Dar nu prea mă trăgea inima s-o duc pe Ili în camera aceea cu aer greu, pe care nu l-am putut scoate din pereți. Fügedi își împodobise partea lui de cameră cu fel de fel de nuduri, printre care trona, ca o femeie de stradă în salonul unui bordel, Fecioara Maria, rămasă de la foștii proprietari. Credeam că Ili va face haz de un aranjament atît de original. Dar privirea ei alunecă indiferentă peste această colecție de bîlci și nu schiță un zîmbet decît atunci cînd descoperi ornamentele de deasupra patului meu.

— Nu te supăra, Béla, spuse, așezîndu-se ușor pe marginea patului și aranjîndu-se în

oglindă, dar eu socot că este mult mai potrivit să găsesc pe peretele unui bordei soldățesc femei goale decît pe Van Gogh[1].

— Asta așa e, i-am răspuns eu, dar nu pe criterii de stil am aninat aceste reproduceri deasupra patului, ci în semn de protest. Nu vreau să mă cobor cu nimic la felul de viață al ofițerilor.

Inregistră răspunsul meu cu un zîmbet fugar și apoi întrebă:

— Cînd pot vorbi cu Gusztáv?

Nu mă așteptam la această întrebare?

Ba mă așteptam. Probabil că Ili nici nu se putea gîndi la altceva cînd am chemat-o să vină cu mine. Totuși, îmi venea să scrîșnesc din dinți la auzul acestei întrebări prostești. M-am stăpînit însă. I-am explicat hotărît, dar liniștit că acest lucru nu se poate întîmpla din două motive. Primul nu i l-am explicat, deoarece n-am vrut s-o supăr. De altfel, al doilea era mai important, și anume: faptul că intenționam să obțin eliberarea noastră, a lui Gusztáv și a mea, de aceea trebuia să evităm orice gest nesăbuit.

Mă privi uimită.

— Să vă eliberați? Cum asta?

I-am dat articolul și i-am explicat că, în două săptămîni de la apariția acestuia, voi fi la Budapesta, și atunci voi găsi modalitatea ca, pe aceeași cale, să-l aduc acasă și pe Gusztáv.

---

[1] *Vincent Van Gogh* (1853—1890), renumit pictor olandez.

— Imi dai voie? întrebă luînd articolul.

Nu mai scrisesem de mult și n-ar fi fost de mirare să fi pierdut obișnuința, dar se întîmplă cu totul altfel. In acest articol (b ! g !) se întrecu pe sine însuși. Titlul îl împrumutasem dintr-o zicală folosită de locotenentul Fügedi: „Numele de Wolf poate fi și al unui jidan". Concis și foarte sugestiv, un titlu ce dezvăluie de la început cititorului miezul istorioarei, pe care, de altfel, am auzit-o tot de la Fügedi. Locotenentul, ungur de viță veche, îi urăște pe șvabi mai mult chiar decît pe evrei; mi-a redat cu mult colorit această poveste bizară, cu care putea dintr-o dată să ponegrească ambele seminții. Parcă-l vedeam eu însumi pe străbunicul lui Prehm, bătrîn bărbos și șiret, care, deși îngrozit de evenimentele de la Tiszaeszlár[1], a trecut la catolicism numai cu condiția ca popa să falsifice actele de botez, iar pe bunicul lui Prehm, pe-atunci în vîrstă de 15 ani, să-l treacă în registrul de stare civilă ca botezat de la naștere. Mi-l închipuiam de asemenea pe tînărul și ambițiosul popă șvăbesc, încredințat că prin această convertire își va atrage merite deosebite, care să justifice cuvioasa înșelăciune. In felul acesta, soarta i-a procurat lui Prehm ascendenți creștini și dezvăluirea adevăratei sale genealogii nu-i poate fi pe plac sub nici o formă.

---

[1] Comună în nordul Ungariei, unde în 1882—1883 a fost înscenat un proces împotriva unor evrei acuzați că ar fi ucis din necesități impuse de ritual o femeie creștină. Pînă la urmă s-a dovedit netemeinicia acuzației.

Am descris întîmplarea cu lux de amănunte, amintind de satul natal al lui Prehm, dar am pus întreaga poveste pe seama pseudonimului Wolf. Intre timp, am luat în focuri, fără menajamente, „Crucile cu săgeţi" [1], care se încred orbeşte în cetăţenii ce-şi zic germani şi care au nume german; i-am întrebat ce-i face să creadă că, alungîndu-i din ţară pe evreii cu nume evreiesc, nu ne vom iudaiza şi mai mult datorită evreilor din *Volksbund* [2]? Intr-un cuvînt, am avut grijă ca cel vizat să înţeleagă el singur adevăratul sens al articolului meu. Oricare altul putea să creadă că, invocînd numele necunoscutului Wolf, autorul vrea să lovească în «Crucile cu săgeţi».

— Dar, Béla dragă, nu poţi să publici aşa ceva! O să se creadă că, sub pretextul ostilităţii faţă de «Crucile cu săgeţi», ai strecurat un articol antisemit.

Abia după această observaţie, atît de semnificativă pentru ea, Ili adăugă:

— De altfel, nu pricep o iotă din toată chestiunea!

— Tu nu, subliniai eu, superior, dar Prehm va şti precis despre ce este vorba! Iar spaima lui va fi şi mai mare dacă articolul poate fi considerat ca simpatizant al «Crucilor»...

Dar ea nu înţelegea de fel; ceea ce m-a făcut să-i explic din fir în păr.

---

[1] Organizaţie fascistă din Ungaria, în anii celui de al doilea război mondial, sub regimul dictatorial horthyst.
[2] Organizaţie nazistă a germanilor din Ungaria.

— Prehm? întrebă Ili mirată. Poate... Dar înţelege, Béla, trebuie să vorbesc cu Gusztáv! Ce dumnezeu? I-am demonstrat de o mie de ori că pînă şi în degetul meu mic se află mai multă minte decît în capul ei, şi, cu toate acestea, se încăpăţînează! Ei nu, nu puteam s-o menajez! I-am destăinuit şi celălalt argument... care pleda împotriva acestei întîlniri. Cred că-l cunosc pe Gusztáv mai bine decît el însuşi şi ştiu cît de mult poate să-l supere pînă şi gîndul de a fi ajuns la mila unei femei... pe care a părăsit-o. Dacă Ili se cramponează de dînsul, se pot ivi numai neplăceri.

— Va crede că în modul acesta vrei să-i obţii dragostea! îi spusei dur.

In sfîrşit, intervenţia mea îşi făcu efectul. Ili privi, ameţită, prin cameră.

— Ce să mă fac? întrebă, pierdută.

— Intîi de toate te culci! spusei. Dimineaţă te-ntorci la Budapesta şi-i predai scrisoarea mea lui Dusek.

Tresări deodată. N-aş fi fost bărbat dacă nu m-aş fi gîndit şi eu că patul alăturat nu va rămîne gol. Adăugai deci imediat, cavalereşte:

— N-avem decît să dormim îmbrăcaţi.

Dar, ce să vezi? Ili sări de la locul ei, mă privi ciudat, făcîndu-mă să-mi dau deodată seama că nu mă mai bucuram de nici un credit în faţa ei.

— Trebuie neapărat să-l văd pe Gusztáv! spuse.

Mă ridicai şi eu.

— Bine! Aşa să fie! Dacă vrei să strici totul, n-ai decît!

Am ieşit furios din cameră, trîntind uşa în urma mea.

Nici prin minte nu-mi trecea să-i mijlocesc întîlnirea cu Gusztáv. Şi din moment ce tot mă considera un mincinos, merita să joc teatru. Pornii de-a dreptul spre cantonamentul gărzii şi trimisei după Korbuly.

— Ascultă, caporale, în camera mea se află dama lui Gusztáv. Vrea să-l vadă, dar asta nu trebuie să se-ntîmple. Inventează ceva, spune-i c-am vorbit cu dumneata, dar că dormitorul e închis. Spune-i să vină peste două săptămîni.

Korbuly intră la Ili, iar eu mă grăbii spre sălaşul lui Koltai. La început se mirară grozav cum de nu sînt cu Ili; le-am cerut însă o sticlă cu vin, şi asta i-a liniştit.

— Îi place să bea mitititcii? întrebă Fügedi.

Am mai sporovăit cîtăva vreme, apoi m-am întors.

— Ei? Ce ţi-a spus caporalul?

Ili lăsă privirile-n pămînt, fără să scoată o vorbă.

Am băut vinul şi ne-am culcat îmbrăcaţi. Poate asta a fost pricina pentru care nu am putut adormi multă vreme. Dimineaţa m-am deşteptat tîrziu. Am deschis ochii şi am cătat spre Ili: ia-o de unde nu-i! Patul gol. Sării în picioare. Pe masă, un bilet:

«Caporalul mă conduce înapoi. Fii liniştit, voi preda articolul. Ili».

Căzui pe scaun.

Cui i-ar fi trecut prin minte că acest Korbuly ascultă de Gusztáv mai curînd decît de superiorul său? Nu încape îndoială că nu s-au dus de-a dreptul în oraş, ci mai întîi s-au întîlnit undeva cu Gusztáv. Şi dacă-i prinde cineva, nimeni nu mă mai scapă de bănuiala că eu l-am îndemnat pe caporal".

Florile lăcrămau în răcoarea dimineţii. Pantofii lui Ili se pătrunseră de apă. Nu-şi putea da seama dacă tremura de frig sau de emoţie. Prin desişul de nuiele era o spărtură de o palmă, şi de aici scruta drumul.

Seara, în ajun, caporalul Korbuly dăduse buzna în casă, cu uşă cu tot.

— Domnul sublocotenent nu vrea să vă întîlniţi cu Gusztáv. Totuşi, trebuie!

Ili păli. Atît de fals să fie Béla?

— Ce vor de la mine? întrebă ea cu glas rugător.

— Asta nu mai ştiu... sărumîna. Trebuia să veniţi. Vă e frică?

Făcu semn că nu.

Atunci, la ora 3 săriţi din pat; dar să vă mişcaţi uşor, ca zînele. Altfel, dacă-l treziţi pe domnul sublocotenent, totul s-a sfîrşit. Lîngă fîntînă este un drum ce duce spre oraş. Mergeţi pînă la a doua cotitură şi ascundeţi-vă după tufele de măceş. Înţeles? Dar să

nu vi se vadă nici vîrful nasului, altfel e bucluc...

Dar ei nu de jandarmi îi era frică.

— Gusztáv vrea să mă vadă?

— Cerul şi... caporalul înghiţi o înjurătură. Repetaţi ce-am spus!

Se aşeză pe iarbă printre florile înrourate şi plînse.

Bărbaţii sînt nebuni... vai cît sînt de nebuni! Stătea în tufiş, aşteptînd îngrozită reproşurile lui Gusztáv, în timp ce ştia precis că avea să se întîmple ceva şi mai îngrozitor. Dacă Gusztáv voia să se întîlnească cu dînsa, asta nu putea avea nici o legătură cu ei doi. Femeia cînd iubeşte... iubeşte din toată fiinţa ei şi îi e drag tot ce face bărbatul, pe cîtă vreme acesta... Dumnezeu ştie! Bărbatul poate nici nu iubeşte, ci doar cucereşte şi stăpîneşte. Cel puţin pînă acum n-a întîlnit un bărbat la care lucrul cel mai important să nu fie propria sa persoană. Bărbaţii nu sînt capabili să gîndească raţional. Toţi bărbaţii pe care i-a întîlnit aveau obiceiul să se supere cînd, din dragoste, intervenea într-o chestiune care îi privea. In asemenea ocazii, începeau să peroreze: „Dragă, nu eu trebuie să te interesez, ci munca mea!“ De aici reiese clar că pe dînsul îl interesează mai mult persoana lui decît munca. Se poate imagina ca o femeie să întrebe un bărbat de ce o ajută? Sau dacă, totuşi, ar face-o, să nu se aştepte tocmai la răspunsul: „Dragă, te iubesc!“

Rîse încet.

Caraghios mai e şi caporalul ăsta! O întreabă dacă-i este teamă! Păi de cine se mai poate teme o femeie în afară de cel pe care-l iubeşte?

Cel mai bine ar fi s-o facă pe indiferenta. De pildă, în momentul cînd va apărea Gusztáv, să-şi aranjeze mai întîi părul, şi abia pe urmă să-i întindă mîna. Şi într-un fel oarecare trebuie să-i spună chiar de la început că nu vine de dragul lui, ci fiindcă tovarăşii au rugat-o să-l viziteze în fiecare duminică. Gusztáv se va ofensa, dar cel puţin în ceea ce o priveşte va fi scutită de insulte. Bărbaţii îşi constrîng iubitele să facă altceva decît ceea ce le-ar plăcea. Aşteaptă ca femeia să le fie inferioară totdeauna, iar dacă nu ştie să se ridice deasupra, tot ea este cea oropsită...

Nu putea uita cuvintele urîte pe care Gusztáv i le spusese:

— Eşti o sclavă!

— Nu, Gusztáv, s-a terminat! Niciodată n-am să-mi mai pot culca capul pe pieptul tău...

Tresări. Dinspre drum se auzi zgomot de roabe. Să fie Gusztáv?..

Roabele o luară înainte. Trecură prin dreptul ascunzişului unde stătea ea, apoi nu peste mult timp zgomotul se topi. Ili îşi prinse capul în mîini şi oftă.

Deodată crengile se desfăcură, şi în luminiş apăru Gusztáv, însoţit de un necunoscut. Ea sări în picioare şi, uitînd de toate, fugi în calea lui.

— Gusztáv! Dragul meu!

— Servus, Ili! răspunse Gusztáv tulburat, întinzîndu-i precaut mîna.

Există fel de fel de nopţi, dar cine nu ştie oare că noaptea cea mai neagră e aceea a robului cuprins de dor? El nu poate hoinări pe dealul Gellért[1], nu poate să se îmbete şi nici măcar să se dea cu capul de pereţi, căci l-ar împiedica tovarăşii. Gusztáv şedea încremenit pe pămîntul staulului şi asculta în întuneric zgomotele ce-l învăluiau din toate părţile. Oamenii dormeau zdrobiţi, agitîndu-se prin somn, gemînd şi gîfîind.

După stingere, se încăierase din nou cu Radákovics. Nu tare. Radákovics nu făcuse altceva decît să-i atragă atenţia că trebuie să fie atent, să nu facă vîlvă. Dar el se ofensase. Se lungi îmbufnat pe podea şi nu se ridică decît atunci cînd cei din jurul său adormiseră. Prin întuneric n-aveau cum să-l vadă, sau, dacă-l vedeau, aveau să creadă că-şi scutură puricii de pe cămaşă.

Dar cînd omul stă posac mai multă vreme şi nimeni nu-l observă, sfîrşeşte prin a-şi da el însuşi seama cît e de caraghios.

— Mă, Gusztáv, rîse în sinea lui. Nu demult credeai că nu te leagă nimic de viaţă. Atunci de ce te agiţi?

Nu i se păru curios cînd, drept răspuns, îi apăru imaginea Bulevardului Mare[2]. Se obişnuise să-şi clarifice problemele sub formă de

[1] Deal în Budapesta, lîngă vechea cetate a Budei.

[2] Nagykörut: bulevard principal din Budapesta.

viziuni. Se apleca deasupra imaginii din faţa sa, căutîndu-se pe sine. Era şi el acolo. Cu pardesiul pe umeri, se plimba pe trotuar, salutînd în dreapta şi-n stînga.

— Mă, Gusztáv! Asta-i pictură... mormăi enervat. Sculptură n-ai?

Nu se schimbase decît perspectiva. Acum nu mai vedea drumul de sus, ci din mijlocul oamenilor. Probabil că adormise şi visa. Era o după-amiază liniştită de vară. Nimic deosebit, în afară de mulţimea forfotind grăbită pe stradă. El, cu flori la pălărie, se strecura vesel printre oameni. Viziunea ţinu doar o clipă. Gusztáv tresări.

„Asta să fie totul?" se întrebă mirat.

Da, asta a fost! Îi veni în minte un citat: „Mai bine mori în libertate decît să trăieşti îngenuncheat", dar nu-şi amintea cine a spus asta. Se culcă pe spate, cu braţele sub cap, aţintindu-şi privirea spre plafonul nevăzut al încăperii. Uneori era întuneric beznă, alteori dănţuiau stelele. O dată, nu se ştie cum, se zări şi luna timp de o clipă. Gusztáv nu mai simţea nici emoţie, nici teamă. Ca şi cum cineva i-ar fi ordonat să-şi facă bilanţul vieţii, şi totul revenea la normal.

„Mare dobitoc mai eşti, Gusztáv! Tu n-ai fost liber niciodată. I-ai luat peste picior pe critici?.. Ai vrut să le placi, sau ai vrut să rîzi de dînşii? Totuna! Pentru ei ai muncit şi într-un caz, şi-n celălalt. Să te ia naiba! Nu puteai mai bine să placi portăresei?"

Şi-i apăru pe dată chipul lui madam Fazekas. Avea mustăţi mici şi un şorţ mare. Deasupra maşinii de gătit prinsese o broderie înfăţişînd o mică Fecioară Maria, înconjurată de hulubaşi, şi, plină de admiraţie, i se adresă peste umăr:

— Nu-i aşa, domnule Gusztáv, că e minunat?

„N-ai putea, măi Gusztáv, să faci o statuie care să semene cu Fecioara Maria şi totuşi să rămînă operă de artă?"

Chemă femeia dintre nori şi o puse-n palmă. Era mititică, goală şi-şi întorcea ruşinată capul într-o parte. Luna privi din nou prin spărtură, mîngîind în treacăt umerii femeii. Aceasta rîse de plăcere.

— Ili! strigă Gusztáv, recunoscînd glasul. Ilişor!

Ili scoase un ţipăt, sări pe pămînt, crescu dintr-o dată şi se lipi cu întreaga-i făptură de Gusztáv. Mai păstra încă în palmă căldura pielii ei cînd caporalul Korbuly trînti uşa de perete, trezindu-l din somn.

— Gusztáv, Radákovics! Echiparea şi la mine!

Împiedicîndu-se ici-colo de trupurile culcate pe jos, se repezi afară. Il auzi pe Radákovics înjurînd, prefăcut, în urma lui.

— Nici noaptea nu te lasă-n pace? Dumnezeul mamei lor!

Işi dădu seama că şi el ar fi trebuit să procedeze la fel, dar continuă să alerge. Cineva îi trase un picior zdravăn în gleznă.

— Fii mai atent!

Afară se crăpase de ziuă. Cerul era de o limpezime neverosimilă. Căsuţele stăteau zgribulite în răcoarea dimineţii. Radákovics se opri în uşă, scărpinîndu-se.

— A naibii purici!

— Bine, bine, mormăi paznicul somnoros, cară-te mai încolo, să-nchid poarta!

Tot timpul drumului, Korbuly sporovăi, bine dispus. Spunea ceva despre o scrisoare şi un purcel mort. Gusztáv nu înţelegea prea bine. Dar chiar dacă nu-l asculta, se bucura că are cine să-l ţină de vorbă. Cel puţin asta îl scutea de a vorbi. Lui Radákovics nu-i venea să spună cît de mult dorea s-o vadă pe Ili. În schimb, pe neobservate, mormăia adesea:

— Ce bine-ar fi! Ce zici, Gusztáv?

Abia cînd zări tufişurile rubinii de măceş, îi veni în minte c-ar fi trebuit să adune nişte flori. În ultimul moment, rupse o margaretă, cu care intră în tufiş. Ili îl întîmpină cu braţele deschise, în timp ce Gusztáv îi întinse mîna emoţionat:

— Servus, Ili!

— Béla mi-a spus... începu Ili pe apucate, dar privi la Radákovics şi lăsă fraza neisprăvită. Adică, eu vin la tine din îndemnul tovarăşilor. Ei îţi trimit şi pachetele.

Lui Gusztáv îi scăpă floarea din mînă.

„1 septembrie 1942. Comandantul companiei spune că ar trebui să ne bucure faptul că ne duce pe front şi nu într-o altă parte. Ne paştea tribunalul militar. Korbuly radiază:

— Scăpăm de porcăria asta, domnule sublocotenent!

Boul! Domnul Sisif a scăpat, azvîrlindu-şi stînca cu-n gest elegant în capul nostru. În capul meu, care fierbea făcîndu-şi griji cum să-l elibereze şi pe el dacă scăpăm cu ajutorul lui Prehm! Pot pleca acum să pîrjolesc sate prin Ucraina, şi toate astea pentru că n-am vrut să mă amuz atunci cînd plutonierul făcea «culcaţi» cu Sisif, pe costişă".

„*10 septembrie 1942.* Baie de aburi, frizer, masaj! O săptămînă de permisie înainte de plecarea pe front. Poate ultima din viaţa mea... Budapesta e mohorîtă. Ili a fost arestată. Sisif e liber; a dispărut şi e fericit. Nu s-ar arăta nici dacă ar trebui să mă salveze de la spînzurătoare! Prehm ridică din umeri.

— Trebuie să recunoşti, dragă (b!g!), asta mă depăşeşte!"

„*11 septembrie 1942.* Privesc în oglindă şi roşesc. Privesc la impertinenţii zilei şi roşesc. Se pare că întreaga Budapestă rîde de mine. M-au lăsat să dau, din gură, făcîndu-mă să cred că ascultă de mine. Am descoperit prea tîrziu secretul lui Széchenyi, care a fost cel mai mare scriitor satiric al lumii: «Eu n-am cuvînt aici...» Cîtă modestie! Să mori de rîs!"

„*13 septembrie 1942.* Asta e ultima însemnare înainte de a mă despărţi de jurnalul meu. Ajunge. Îl voi ascunde în spatele cărţilor. Dacă voi supravieţui, generaţiile viitoare vor înţelege din această însemnare secretul schimbării mele. Iar dacă nu mă-ntorc, tot

vor putea învăţa ceva, şi anume: cum trebuie dezlegat corect sensul unei anecdote istorice, aşezînd-o adică cu capul în sus, şi nu invers.

Întors de curînd dintr-o călătorie prin Anglia, Széchenyi, care avea planuri de importanţă mondială, se repezi direct la Pozsony. Toată tinereţea de aur a Parlamentului ieşi să-l întîmpine cu mare alai pe renumitul grof Ştefi, îmbulzindu-se la reşedinţa sa. Voiau să asculte istorioare despre fetele din Berlin şi Londra şi despre ogari. Însă el, jucîndu-se cu nasturii de la jiletcă, le vorbi despre bănci şi manufacturi. Apoi începură să-l bîrfească.

— *Aber dieser Stefi wurde ganz verblödet!*[1]

Nu peste mult, afluenţa de la reşedinţa sa încetă, drept care îşi puse întrebarea:

«Eu nu am nici un cuvînt aici?»

Pe-atunci Széchenyi era tînăr şi fără experienţă; nu-şi pierdu curajul. Începu să umble el după societate. Oprea cunoscuţii pe stradă şi, cu riscul de a li se răci cafeaua, le povestea mereu aceleaşi lucruri. Era ascultat din complezenţă, iar cînd se uita întrebător la dînşii, primea răspunsul:

— *Aber dieser Eugen ist ein verfluchter Kerl!*[2] A făcut drumul de la Csákváz la Pozsony în două zile! Te-ai întîlnit cu dînsul? «Nu, îşi spuse tot mai hotărît eu n-am nici un cuvînt aici!»

---

[1] Ştefi ăsta s-a tîmpit de tot! (În limba germană în original.)

[2] Eugen ăsta e dat dracului! (În limba germană în original.)

Da, el nu era atît de naiv ca unul din epigonii săi, un anume Frank Béla, care-şi închipuia că, dacă oamenii îl lasă să vorbească, îl şi ascultă cu interes. Contele Ştefi renunţă la flecăreală, începu să frecventeze teatrul, să facă curte şi să admire trăsura cu patru cai a contelui Dezsery, cu care acesta străbătuse distanţa Csákváz-Pozsony în două zile. Se purtă cu atîta isteţime, încît în curînd atitudinea sa lipsită de tact fu dată uitării. Mergea la şedinţele ambelor curţi şi pîndea momentul potrivit pentru lovitura teatrală care avea să atragă dintr-o dată asupra lui atenţia întregii ţări. Cînd veni vorba despre societatea oamenilor de ştiinţă, inima-i zvîcni puternic. In sfîrşit!

Işi începu discursul cu aceeaşi frază pe care o repetase de atîtea ori în gînd, amărît şi zdrobit. Dar de astă dată cuvintele răsunau cu o ironie triumfătoare peste sala ostilă, care n-aştepta decît să se lase cucerită; cel ce le rostea ştia că în scurtă vreme numele său va fi înscris în istorie.

— Eu n-am cuvînt aici, nu sînt mai-marele ţării...

De asta-l socot eu pe Széchenyi om mare. Recunosc că şi consilierul Gosztonyi şi sculptorul Sisif aveau o asemenea măreţie. La timpul lor, nici ei nu vorbeau mult, dar treceau la fapte. Numai eu i-am luat pe oameni în serios. Dar acum plec pe front şi, de rămîn în

viaţă, mă voi întoarce cu cuvintele lui Kossuth[1]:

«Am pierdut atîţia ani din viaţă! Dar i-am cîştigat în schimb pe cei ce vor veni!»"

Capitolul IV

A stat pe front un an şi cinci luni. A colindat toată Ucraina cu o divizie specială, dar în foc n-a ajuns decît atunci cînd n-au ştiut să se retragă destul de repede. In total, de trei ori.

— In schimb am văzut totul! spunea seara la cafenea. Totul!

Soţia pictorului se uită la el şi o trecură fiorii.

— De ce zîmbeşti, Frank? Nu zîmbi!

— Franke, dacă nu te superi, doamna mea. Frank a murit pe o colină, de unde asista la asasinarea a cincizeci de oameni, în timp ce fuma şi mînca o tartină cu unt. Acum îl aveţi în faţă pe *vitez*[2] Franke, a cărui inimă a devenit insensibilă.

Zîmbi din nou cu ochi glaciali.

— Vă temeţi de mine, doamnă? N-are rost. Sărmanul Frank vorbea serios întotdeauna, pe cîtă vreme Franke glumeşte...

---

[1] *Kossuth Lajos* (1802—1894), erou naţional al Ungariei, conducătorul revoluţiei ungare din 1848—1849.

[2] Titlu distinctiv instituit de regimul horthyst în 1920, pentru serviciile aduse pe cîmpul de luptă sau în viaţa politică.

Nimeni nu știa ce să răspundă, așa încît Bay, calcograful, începu să vorbească despre criza de unelte, iar ceilalți se grăbiră să se amestece în vorbă, ca și cum tema i-ar fi interesat.

— Asta ne mai lipsea, spuse deodată un tînăr pe care Frank nu-l mai văzuse înainte. Iată corbul!

Intr-adevăr, Lipták își făcu apariția în cafenea într-un elegant costum gri, cu gambetă nouă. In picioare avea pantofi impecabili de lac. Dar era mai beat ca oricînd.

— Ah! domnul Frank! spuse calm. V-ați întors? Foarte bine! La Pesta e noroi și miros de vin. Aici e locul dumitale.

Se prăbuși pe un scaun și chemă chelnerul.

— Două coniacuri! Domnul Frank plătește!

Il fulgeră pe Frank cu privirea.

— Crezi că dacă am haine bune am și bani? Chiar azi îmi amanetez paltonul.

— Amanetezi pe dracu! spuse cu scîrbă tînărul de adineauri. Iți dau bani „Crucile cu săgeți!"

— Nu mai dau, fiule. *Zufällig* [1], pînă acum am fost numărul de atracție, dar acum s-a întors domnul Frank.

Femeia scoase un țipăt ușor.

— Ai intrat la ei?

Frank zîmbi curtenitor.

— Da de unde, doamna mea! Se știe că bătrînul e nebun!

---

[1] Intîmplător. (In limba germană în original.)

— Am fost, dar nu mai sînt! protestă Lipták. Omul sau e nebun, sau are ciroză la ficat.

— Lucrează pentru „Crucile cu săgeți", șopti femeia la urechea lui Béla.

— Am cancer la ficat și beau, repetă bătrînul. Iar dacă am să crăp, mi-e totuna dacă pămîntul mă primește sau nu...

Ii făcu cu ochiul lui Béla.

— Ce-ai făcut cu Gusztáv? L-ai omorît?

Béla tresări. Văzu că toate privirile sînt ațintite asupra sa.

— Dimpotrivă, explodă el tăios. El a fost groparul numărul unu al lui Frank. Bietul Frank îngheța pe front, în timp ce el se plimba pe bulevard, în palton căptușit cu vatelină! Nu l-ați întîlnit?

Tînărul făcu probabil o remarcă veninoasă către vecinul său, căci acesta se strîmbă. Atunci Frank se aplecă peste masă și-și îndreptă cuvintele direct spre tînăr.

— De bătrîn să nu v-atingeți! Bea pentru că are cancer la ficat. Voi sînteți sănătoși, dar ați bea și voi bucuroși. Iar eu sînt mort și n-am nimic comun cu voi. Iși luă pălăria și se-nclină: Eu n-am cuvînt aici, spuse cu un aer triumfător.

Văzu cum ceilalți se fîstîcesc și mai zîmbi o dată.

— Ai văzut? îl întrebă doamna pe soțul ei, fără să-și ia ochii de la Béla, care se îndepărta. De cîte ori zîmbește, se privește în oglindă.

— Ce timpuri! oftă pictorul, plătind coniacul lui Lipták.

După două săptămîni, Gusztáv îl chemă la telefon.

— Alo, aici creatorul lui *Sisif*.

— Gusztáv? îi scăpă adevăratul nume, dar rectifică imediat: Fie și Sisif. Deși Sisif cel adevărat a rostogolit stînca mai multă vreme decît urmașul său. Vii la mine?

— Viu. E vorba de fiul tău.

— Fiul meu?

La început, nu înțelese despre cine vorbește.

— Gosztonyi? întrebă apoi și simți un gust amar în gură, căci își dădu seama că-l urmărește trecutul. Prietene, Frank Béla e mort...

— Dar Franke trăiește, răspunse Gusztáv, și tribunalul i-a atribuit copilul.

— Bine, cînd vii?

— Imediat. Te-am sunat de la colțul străzii.

„Asta mai lipsea! reflectă el nemulțumit; ar fi vrut să mai cîștige puțin timp de gîndire“

Cele două săptămîni trecură într-o activitate febrilă. În primul rînd îl scoase pe Prehm de la „Crucile cu săgeți“.

— Străbunicul? își freca palma fratele Ruprecht. Așa departe nu cercetăm, domnule!

— Eu n-am cuvînt aici, domnule, zîmbi el acru. Asta hotărîți dumneavoastră. După părerea mea, cercetarea originii nu este privilegiul dumneavoastră, iar Prehm nu-i de neînlocuit...

— Vrei să lucrezi pentru noi? se lumină fratele deodată.

— Cel mult sub pseudonim, răspunse mîndru. Numele civil îl păstrez pentru ziarele civile. Dar chiar și cu pseudonimul meu, tot aveți mai mult de cîștigat decît cu Prehm.

— Poate, chicoti fratele. Prehm v-a lăudat mult. *A propos!* Știți că eu v-am aranjat concentrarea?

Zîmbi disprețuitor.

— Poate, domnule. În schimb, eu acolo am spînzurat oameni...

Era o minciună, dar Ruprecht o crezu.

— Mă-nțelegi greșit, răspunse prompt. Am făcut aluzie doar la faptul că noi sîntem nu numai în măsură să concentrăm oameni, dar și în măsură de a procura scutiri, dacă e necesar.

— La asta mă gîndeam și eu, și se înclină satisfăcut.

Nici prin minte nu-i trecea să se alăture „Crucilor cu săgeți“, și nici altora. Pe front luase hotărîrea să apuce toate mîinile ce i se întind, dar să nu strîngă nici una. Aștepta să vină și vremea sa.

— Pînă acum am fost atenian[1], acum urmează să fiu spartan[2]. Eu voi fi oracolul din

[1-2] Atena și Sparta — cetăți rivale din Grecia antică; opoziția dintre ele marchează contrastul dintre democrație, gustul pentru artele frumoase și rigiditate, militarism.

Dodona[1]. Frank a murit, iar intenţiile lui Franke nu le spun nimănui.

In clipele de mai multă luciditate adăuga:

— De fapt, totu-i o minciună; Frank n-a murit, ci s-a ascuns. Vreau să mă nasc din nou aşa cum am fost.

Tocmai aici e buba. Oare Gusztáv se poate rupe de Frank, sau nu? Pe front această problemă nu-l preocupase. Pe vremea aceea îl ura pe Gusztáv, dar de atunci i se părea că a trecut un secol. Ba poate că acum ar trebui să-i fie chiar recunoscător. Frank era vulnerabil, deoarece pentru el părerea altora preţuia prea mult. Franke e invulnerabil, şi pentru asta, la drept vorbind, ar trebui să-i mulţumească lui Gusztáv. N-ar trebui, cel puţin, să-l ierte?

Aşa îl şi întîmpină pe Gusztáv: iertător. Il îmbrăţişă şi-l strînse la piept.

— Ce s-a întîmplat cu tine?

— Mi-am lăsat barbă, răspunse Gusztáv serios. E urîtă?

— Foarte.

Intrară veseli în cameră. Gusztáv se trînti pe jilţul său şi întinse imediat mîna după cutia cu ţigări.

— Frank a murit? Ce mai înseamnă şi tîmpenia asta?

— Ceea ce înseamnă la tine barba. Tu ai cultivat barba, eu l-am cultivat pe Franke. Inţelegi?

---

[1] Oraş din Epir, în Grecia antică, unde se afla un cunoscut templu şi oracol al lui Zeus.

— Nu, Pe mine mă ameninţă ştreangul. Dar pe tine?

— ...tocmai faptul că nu vrea nimeni să mă spînzure, răspunse prompt.

Gusztáv medită un moment, apoi scutură din cap.

— Nu înţeleg nici acum, continuă.

Se supără, gata să sară-n sus. „Altădată mă înţelegeai, îmi ghiceai gîndurile din jumătăţi de vorbe“, dar, privindu-şi mai bine prietenul, se răzgîndi. Il văzu stînd obosit, uşor aplecat, în timp ce în ochi i se putea citi o sinceră curiozitate.

— Dar şi tu te-ai schimbat! Nu ştii? Nu-i nimic. Nici Gusztáv, nici Béla nu erau potriviţi pentru viaţa asta. Dacă rămîneam aşa cum am fost, şi astăzi s-ar mai tăia lemne pe spatele nostru. Ai evadat? Bine ai făcut, deşi m-am supărat pe tine. Eu am fost cel prost. De ce n-am înţeles mai repede cum stau lucrurile? In vremuri ca cele de azi trebuie să ne ascundem personalitatea în dulap, altfel, e ştirbită. Omul îşi alege îmbrăcămintea corespunzătoare gustului său şi ocaziei respective şi se vîră în ea. Tu — nu te supăra, o spun cu toată prietenia de altădată! — în locul hanoracului ţi-ai pus gluga călugărească şi ai abandonat lupta, retrăgîndu-te într-o vizuină. Mie mi-ar fi imposibil să fac una ca asta, dar ţie, care ai un suflet de ascet, îţi şade bine. Statui poţi ciopli şi în adîncul pădurilor. Intr-o bună zi cînd am să-ţi vizitez atelierul, voi fi desigur cuprins de invidie vă-

zîndu-ţi statuetele şi sihăstria — trebuie să fie minunate — şi faptul că au trecut necunoscute prin război n-o să le scadă întru nimic valoarea. Dar eu, amice, am avut nevoie să mă deghizez ca să rezist pe poziţie chiar în mijlocul furtunii. Şi îţi jur că am rezistat! M-am întors acasă fără să evadez. Pot trăi fără să mă ascund. Pot scrie fără să-mi pătez numele. Şi cînd ăştia de aici, din jurul meu, se vor fi mîncat unul pe altul, voi putea rosti peste cadavrul lor discursul funerar fără să roşesc. Aici, dragul meu, totul lucrează în favoarea mea...

Gusztáv îşi împreună mîinile.

— Măi Béla! Tu ai devenit iehovist!

— Ce face?

— Ai început să crezi în minuni. Vine harmaghedon, şi tu singur rămîni în viaţă. Tu crezi că tot ce se întîmplă în jurul nostru are menirea să te pună pe tine în valoare?

Făcu un semn cu mîna.

— Nu, fiule! Ceea ce se întîmplă aici este pentru cei ce nu sînt singuri.

Béla căzu pe gînduri.

— Te-ai alăturat lor?

Intrebarea îşi avea logica ei. Ştia cu cine evadase prietenul său. Dar Gusztáv ridică din umeri şi nu răspunse.

— In cazul acesta nu prea ai timp să te ocupi de sculptură, spuse Béla. Păcat!

Dar, în fond, nu-l compătimea de loc.

„De unde m-am ascuns eu există cale de întoarcere la eul meu cel vechi, de pe drumul lui Gusztáv, nu".

— Şi nu-ţi este milă de statuile ce nu se vor mai naşte, îşi exteriorizează el gîndul, le-ai abandonat ca să-ţi linişteşti conştiinţa? N-aş fi crezut să fii atît de slab! Apoi adăugă cu superioritate: Artistul poate să facă politică, prietene, dar nu trebuie s-o facă pe politicianul...

Gusztáv se ridică indispus de la locul său şi privi pe geam.

— Nu te supăra, m-am dezobişnuit de asemenea discuţii.

— Te-ai dezobişnuit? Nu mă mir. In general, în cercurile voastre nu se obişnuieşte să gîndeşti.

Dădu îngrijorat din cap.

— Retrage-te cît mai ai timp! Iată: nemţii pierd războiul, dar mai întîi vă vor strivi ca pe ploşniţe. Eu i-am văzut, Gusztáv! Din Carpaţi pînă la Kiev pomii sînt plini de leşuri.

— Ştiu, răspunse Gusztáv, fără să se întoarcă. Există două soluţii: sau evadezi, sau rămîi. In primul caz eşti spînzurat, în cel de-al doilea, spînzuri tu.

De astă dată Béla fu cel care sări de la locul său şi-l scutură pe Gusztáv de umeri.

— Trezeşte-te, omule! strigă cu o voce tragică. Eu nu am evadat şi nu am omorît, n-am făcut altceva decît am privit cum omoară alţii.

— Pentru cei ucişi, asta n-are nici o importanţă! răspunse Gusztáv cu răceală, dar regretă imediat.

Venise la Béla în interesul băiatului şi ştia că dacă prietenul se supără, el însuşi se va purta ca un copil.

Dar în acel moment pe Béla nu-l putea supăra nimic. Singurul lucru de care se temea era să nu ajungă din nou sub influenţa lui Gusztáv. Despre aşa ceva, însă, nu mai putea fi vorba. Se privi pe furiş în oglindă şi văzu cu plăcere că faţa nu-i trăda adevăratele simţăminte. De bucurie, i se adresă binevoitor lui Gusztáv :

— O să mă gîndesc la ceea ce-mi spui. Sper că n-ai venit să te cerţi cu mine. Spune, deci !

Se aşeză din nou în jurul mesei. Gusztáv mai aprinse o ţigară.

— După moartea lui Gosztonyi, l-am luat la mine pe Géza, dar nu-l mai pot ţine.

— A murit domnul consilier ? întrerupse Béla. S-a sinucis ?

— Nu. A murit de moarte bună !

— Aproape că-mi pare rău. Sună straniu, dar aş fi vrut să văd dacă-i în stare s-o facă...

— Cu siguranţă ! mormăi Gusztáv. Dar nu despre asta e vorba. In condiţiile existenţei mele...

Béla îl întrerupse din nou :

— Eu nu sînt convins de loc. Numai cel ce se teme de moarte vorbeşte mereu de ea.

Gusztáv se enervă.

— I-ai promis lui Gosztonyi că iei copilul la tine !

Schiţă un zîmbet.

— Nu înţeleg ce spui. Géza este copilul meu. Tribunalul mi l-a atribuit.

Aşadar Gusztáv şi-a părăsit studioul şi atelierul. Foarte important. Cu asta a dispărut din lume singurul om de care putea să-i mai fie teamă. Dar în timpul discuţiei simţi de vre-o două ori cum vechea tensiune se trezeşte din nou şi voia să-şi exploateze succesul.

— Ce-ai spus tu despre spînzurat, dragul meu ? întrebă Béla cu glas scăzut. Tu n-ai spînzurat pe nimeni ? Ce-i cu Ili ? Am auzit că a fost ridicată...

Gusztáv se cutremură şi puse pe masă ceaşca de cafea.

— A scăpat. E plecată la Oradea-Mare, la rude.

— Ai văzut-o ?

Dădu afirmativ din cap.

— O singură dată. Am stat la dînsa o săptămînă. Dacă supravieţuim, ne căsătorim.

De data asta Béla lăsă ceaşca din mînă.

— Drace ! Oi fi bătut-o prea tare şi acum ţi-e milă de dînsa ?

Dar văzînd că din ochii lui Gusztáv scapără scîntei, căută numaidecît s-o dreagă.

— Iartă-mă ! Sînt nesuferit. Dar totul e atît de bizar ! Ai fi îndrăgit-o ?

Dar Gusztáv uită pentru o clipă faptul că Béla devenise un altul ; se purtă ca şi cum în faţa lui ar fi stat tot prietenul de odinioară. Desfăcu neputincios braţele.

— Cred că da. Un lucru e sigur: nimeni nu merită fericirea mai mult decît dînsa şi simt că şi eu voi fi fericit alături de ea.

Scoase un plic din buzunar.

— Iată ultima ei scrisoare.

Privirea lui Béla se opri asupra adresei: „Kulhánek Ferenc, str. Aradului 21“. Iar în scrisoare i se adresa astfel: „Ferav“. Era evidentă prescurtarea numelor Ferenc şi Gusztáv.

„Sărmanul meu prieten! Ce surprins ar fi să-l vizitez pe neaşteptate!“ — gîndi Béla în timp ce puse grijuliu plicul pe masă cu adresa în jos. Apoi începu să citească.

„Ferav“!

Totul e aşa cum l-ai lăsat: pledul pe jilţ, papucii în faţa patului. Doar nudul meu l-am dat jos din perete. Nu te supăra, viaţa mea. Tabloul unde sînt în bluză l-am lăsat la locul lui; acesta îmi place, căci e delicat şi trist. Celălalt nu-mi spune altceva decît că eu n-am să mai fiu goală nicăieri decît în baie. Tabloul acela, dragul meu, nu sînt eu, ci o străină izvorîtă din închipuirea ta. Eu nu sînt nici mîndră, nici dîrză, oh, dacă aş putea fi ca aceea! Nu sînt curajoasă şi nici n-am să fiu vreodată. Pe mine mă poţi părăsi uşor. Chiar mă împăcasem cu gîndul că te pierd.

Nu protesta. E vineri, mătuşa Teri a aprins lumînările şi a început să îngîne cîntece de sărbătoare. Cîtă vreme măcelarul din colţ se grăbea s-o salute, nu era religioasă. De cînd abia îi răspunde la salut, singurul ei refugiu

e la micile lumînări, de la care aşteaptă minunea. Să mă mint şi eu? N-o fac. Acum am curajul să scriu ceea ce n-am îndrăznit să-ţi spun cînd ai fost la mine.

Dragul meu, pentru mine n-a fost un sacrificiu să te pîndesc la poartă şi să-ţi car pachetele! Am fost fericită că-ţi pot fi de folos. Ţi-aş fi spălat şi picioarele dacă m-ai fi lăsat. Eu m-am născut, sufletul meu, pentru bărbatul pe care-l iubesc: să-i ţin lucrurile în ordine şi vlăguindu-i trupul să-i alung gîndurile rele. Ţie atît nu ţi-e deajuns. Tu urmăreşti un ideal pe care eu nu-l întruchipez. Prin faptul că ai fost aici, mi-ai sărutat mîna şi ai crezut că mă iubeşti, am primit de la viaţă tot ce mi se cuvine. Mi-ar fi plăcut ca din îmbrăţişarea noastră să nasc un copil, pentru ca pledul şi papucii să nu fie singurul lucru care-mi aminteşte de tine, dar n-am noroc! «Domnul ne-a vizitat vatra» obişnuieşte să spună unchiul meu, deşi acest termen străvechi îl întrebuinţează în loc de casă de cînd îi e silă să iasă din curte.

De altfel, viaţa aici nu e mai proastă ca la Budapesta, ba poate că e chiar mai bună. In prăvălii mai poţi găsi de toate. Ţi-am cumpărat rufărie călduroasă şi săptămîna viitoare ţi-o trimit prin poştă. Să nu te superi. Ştiu că voi ţineţi să purtaţi izmene scurte ca semn de bărbăţie, dar asta e o prostie. Anul acesta nu prea o să ai ce pune pe foc. Dacă mă mai iubeşti puţin, te rog să pui flanela imediat ce

se lasă frigul. Cel puţin în izmene lungi ai să fii un autentic «Ferav-paşa».

Ţi-am luat şi sardele în ulei. La Budapesta desigur că nu se mai găsesc şi ştiu cît de mult îţi plac..."

Întrerupse cititul.

— Sentimentalism ieftin, spuse Béla nervos. Şi ţie îţi place? Apoi gîndi: „Seducător de slujnici ce eşti!"

Fără să spună un cuvînt, Gusztáv îşi luă scrisoarea şi o vîrî în buzunar, ridicîndu-se. Béla voia să-l mai reţină, de aceea spuse:

— Desigur, are ceva într-însa! Incontestabil că are.

— Are, dragul meu, numai că tu nu înţelegi! răspunse Gusztáv cu răceală. Vineri aduc copilul.

„*7 iunie 1944.* A izbucnit delirul. Evreii poartă cocarde galbene. Sărmanul Gosztonyi a scăpat de asta. Horthy [1] o face pe stăpînul, dar n-a scăpat încă. Nici Szálasi [2] deşi acesta se preface şi nu-şi dă aere de stăpînitor. Toată lumea a înnebunit. În *Új Magyarság* a apărut articolul lui P. M. despre *Estetica morţii.* A fost dat publicităţii fără ca «Crucile cu săgeţi» să bănuiască măcar că sînt luaţi peste picior şi că cineva ar îndrăzni

[1] *Horthy Miklos* (1868—1957), dictatorul fascist al Ungariei între 1920—1944.

[2] *Szálasi Ferenc,* conducătorul partidului fascist din Ungaria, şeful statului în perioada premergătoare eliberării Ungariei de către Armata Sovietică ; criminal de război.

să-şi bată joc de dînşii. Te scutesc de cercetări, posteritate! P. M. sînt eu. B!G! — tot eu. Ba chiar şi acel C., care scrie într-o fiţuică ilegală, tot eu sînt. În general simt că peste tot eu sînt singurul care scrie şi gîndeşte.

Acesta este şi motivul pentru care am scos din nou la iveală jurnalul; nu vreau să mă pierd printre numeroşii Franke. Eu sînt Frank. Frank Béla. Afară urlă nebunia, în timp ce aici, acasă, îmi cultiv grădina şi-l cresc pe Géza.

N-aş fi crezut vreodată că voi ajunge să-i fiu recunoscător lui Gusztáv, dar iată că pentru Géza îi port recunoştinţă. E un puşti nemaipomenit de drăguţ. Îşi pune bărbia pe umărul meu şi priveşte în cartea pe care tocmai o citesc.

— Diener Dénes? exclamă el bucuros. Despre asta mi-a povestit şi nenea Gusztáv!

Fireşte, ca orice minor, şi el îl admiră pe Gusztáv, iar eu nu l-aşi supăra pentru nimic în lume. N-are decît să-l adore. La urma urmei, Gusztáv e un băiat de treabă, deşi, ce-i drept, cam trăsnit. Curios, dar trebuie să fi făcut şi vreo statuie în acest timp. Cred, însă, că e neizbutită. Mi-ar părea rău. E adevărat, după descrierile lui Géza nu te poţi orienta. Trebuie să mai înveţe mult ca să-ţi poată reda prin grai imagina unei opere de artă.

— E complet goală, spuse stînjenit, are un umăr aplecat.

— Şi ce face?

— Ce să facă? nimic. Apoi adăugă, roşind: Seamănă cu tanti Ili, dar e mai frumoasă.

Copilul mă făcu să zîmbesc.

— Asta-i vorba mare! spusei eu. Şi tanti Ili e foarte frumoasă.

Dădu din cap nemulţumit.

— Nu-mi place. E fricoasă.

— Fricoasă?

Dădu afirmativ din cap.

— Şi lipicioasă! adăugă apoi, roşind din nou.

Copil scump şi nevinovat! Cît de perfect funcţionează instinctele tale nealterate! Nici un cunoscător de femei, oricît de rafinat ar fi el, n-ar fi ştiut s-o caracterizeze mai bine pe Ili. De altfel, are un simţ deosebit în materie de tablouri. Fireşte, a avut multe de învăţat în casa consilierului Gosztonyi. Cu toate acestea, e greu să întîlneşti un copil de vîrsta lui care să recunoască maeştrii după stil.

Acum, după ce s-au confiscat obiectele de artă aparţinînd evreilor din provincie, călătoresc mult. E mai bine să acaparez eu materialul de valoare decît să intre pe mîini profane. Géza îi recunoaşte cu precizie şi pe creatorii de lucrări noi.

— Dar de ce le aduni aici, nene Béla? Asta nu e furt? m-a întrebat o dată, îngrijorat.

— Ba da, e furt, răspunsei. Dar nu e săvîrşit de mine.

I-am explicat că intenţionez să restitui tablourile supravieţuitorilor. De atunci, el ţine

lista proprietarilor şi mă tortureză să-i dau date exacte. Am hotărît ca după război să publicăm această listă şi să restituim gratuit bunurile. Pentru acoperirea cheltuielilor noastre, o să fie suficiente tablourile care, din păcate, nu vor mai fi revendicate.

Copilul e foarte sensibil.

Azi-dimineaţă, am discutat din nou despre evrei, cînd deodată ochii i se umeziră.

— Sărmana tanti Ili! Au dus-o şi pe ea în ghetou.

Acum nu mai spune despre ea că e fricoasă şi lipicioasă.

— Da, dar ştii de ce? spusei. Eu i-am scris la timp şi i-am promis să o ţin ascunsă dacă vine la Pesta.

— Nu voia să-i lase pe bătrîni! suspină Géza.

Mă gîndeam să-i spun adevărul, dar am socotit că e prea tînăr pentru asta. Căci adevărul este că acum trebuie să rămîi în viaţă cu orice chip. Eu în locul lui Ili mă făceam curvă pe front, numai să scap cu viaţa şi să mă pot răzbuna. Cei proşti vor pieri. Cine nu e destul de tare şi nu ştie să se descotorosească de orice obstacol pentru a putea merge pe drumul său, acela nu are scăpare. Acum toţi cei izolaţi s-au unit, şi totuşi, toate se destramă. Numai cel ce nu se amestecă în toată învălmăşeala are dreptul la viaţă.

Iată, de exemplu, ce fac eu? Nimic alta decît să vorbesc lapidar şi să spun trăsnăi. Pentru asta impun tuturor în aşa măsură,

încît toată povestea îmi provoacă rîsul. Nu mai vorbesc de Prehm, care pînă la urmă a ajuns să-mi cerşească mila, stînd în genunchi, dar... poate că e mai bine să nu scriu nici un nume".

„10 iunie 1944. L-am văzut pe Sisif. Se plimba liniştit pe stradă. Sub braţ ducea o servietă doldora. Tocmai mă gîndeam să-l strig cînd, zărindu-mă, grăbi pasul şi dispăru după primul colţ. Probabil că nu voia să dea ochi cu mine".

„15 iunie 1944. Începu deportarea evreilor. Am încercat s-o salvez pe Ili. M-am dus la Ruprecht şi l-am întrebat dacă poate scoate pe cineva din ghetoul de la Oradea-Mare. Mi-a răspuns că, în principiu, nu există nici o piedică. Dar în practică există una, şi anume: faptul că nu vreau să semnez în presă decît sub pseudonim. In schimbul semnăturii mele, şi-o dă pe a lui, cu care pot elibera din «casele galbene» pe cine-mi place. Nici nu-ntreabă de nume.

Aş fi primit orice, numai asta nu. Dacă numele meu ar apare în oficiosul «Crucilor cu săgeţi», multă lume ar fi derutată. Aşa ceva nu se va întîmpla niciodată. Sărmană Ili!"

De o zi şi jumătate nu mai aveau apă. Şaptezeci de oameni îngrămădiţi într-un vagon de vite, cu membrele amorţite buştean, şedeau ghemuiţi jos. Nu le lăsaseră vase pentru scursori. Duceau o luptă disperată pentru curăţenie. Excrementele învelite în fîşii de haine

erau strecurate cu greu printre gratiile ferestruicii. Cei bolnavi făceau pe ei şi mureau. Morţii fură aşezaţi grămadă unii peste alţii, ca celor vii să le rămînă loc mai mult. Corpul septuagenarei „tanti" Herman începu să intre în descompunere. O duhoare dulceagă le îmbîcsea plămînii. Copiii plîngeau şi îşi sîcîiau mamele ca să le dea apă. Sugarii nu mai aveau putere să plîngă.

Ili stătea într-un colţ al vagonului — ocupînd un loc de invidiat — şi-şi schiţa în minte scrisoarea de adio. Atîta se tot amăgise cu gîndul că n-o să fie scoşi din ţară, încît nu mai avusese timp să-şi ia rămas bun de la Gusztáv. In prima zi nu-şi găsise răgaz să se gîndească la despărţire. Încercaseră să se aranjeze, să se organizeze. Hotărîră să ocupe cu rîndul locurile mai confortabile şi să rezerve unul din colţuri pentru mamele cu copii. Fu numit un responsabil, care trebuia să distribuie apa ţinînd seama de reguli foarte stricte. Gesticulînd vehement, se certară pînă ce răguşiră, ba chiar se şi încăierară. Degeaba! Totdeauna se găsea cineva care să nu fie de acord, care într-un moment de neatenţie să se repeadă la găleata cu apă, sau care să strige la copii. Pînă la urmă, răsturnară găleata, prăpădind şi puţina apă pe care o mai aveau. Apoi, cînd copiii începură să zbiere, şi bolnavii să moară, organizarea fu lăsată baltă. Şedeau încremeniţi pe jos, ascultînd zgomotul roţilor, horcăitul muribunzilor, plînsul amar al copiilor, cînd deodată Evelina, fata rabi-

nului, îşi astupă urechile şi începu să ţipe. Ca la un semnal, prinseră şi alţii să ţipe şi să bată cu pumnii în scîndura impasibilă, dar nici unul nu avu norocul să înnebunească. Prin gări răcneau în cor după apă, dar în zadar. Trenul nu oprea decît rareori, şi atunci era înconjurat de SS-işti, care le răspundeau rîzînd: *„Hängt euch auf!"*[1] Pe dînsa n-o mai interesa nici apa, nici aerul. Stătea rezemată de peretele vagonului şi continua să compună scrisoarea pe care ştia că n-o va putea trimite niciodată. Nici nu băgă de seamă că gîndurile ei nu mai aveau noimă. Acelui Gusztáv căruia i se adresa acum nu mai avea nevoie să-i dea explicaţii.

— Nu-i adevărat, Gusztáv! Nu pot renunţa la tine. Patul meu e şi al tău, inima ta îmi aparţine. Să ai mare grijă de tine, dragul meu. Să mă aştepţi în Gara de Est, în caz că mă mai întorc. Nu muri nici tu, Gusztáv.

Apoi, dintr-o dată, începu să se lamenteze:

— Ai fost un copil rău, Gusztáv.

N-avu nevoie să mai continue. Gusztáv înţelese totul şi răspunse cu părere de rău:

— Tu ai fost un copil rău, draga mea! De ce n-ai venit cînd te-am chemat? Te iubesc mai presus de orice, iubito!

O trezi din visare un copilaş de alături, Bandi, în vîrstă de trei ani, care-şi chema zadarnic mama.

— Mamă, nu dormi, mamă!

---

[1] Spînzuraţi-vă! (În limba germană în original.)

Toată lumea obosise, făcînd eforturi inutile. Doar cîteva fete tinere stăteau la fereastră şi se certau pentru puţin aer.

Ili trase băieţaşul lîngă dînsa.

— Las-o pe mămica, spuse ea cu vocea înecată. Mămica e obosită!

Bandi începu să ţipe, lovind-o pe Ili cu pumnii lui mici.

— Lasă-mă, vreau la mama!

Ili zîmbi cu amărăciune.

— Vino la mine, Bandi, să-ţi dau struguri.

Aveau şi alţii alimente. Şi fructe se găseau. Dar n-ar fi îndrăznit nimeni să umble ziua la ele, pentru a nu fi văzuţi de ceilalţi. Molfăiau noaptea, ca huhurezii. Scoase din buzunar restul de strugure, în văzul tuturor; toate capetele se întoarseră spre dînsa, dar nimeni nu spuse o vorbă. Numai copii săriră de lîngă mamele lor şi, călcînd peste trupurile întinse pe jos, alergară spre dînsa. Intr-o clipă, toţi copiii erau în jurul ei.

— Căscaţi gura, puişori, spuse Ili apatică.

Impărţi strugurele în mod egal. Fiecare copil primi trei boabe. Pentru dînsa nu păstră nimic. Micuţul Bandi plîngea disperat.

— Lor nu le da! Eşti o tanti rea!

Lui Ili îi pieri zîmbetul de pe buze. Mai avea o jumătate de lămîie. Scotoci prin buzunarul bluzei şi găsind-o, o stoarse toată în gura lui Bandi, cu egoismul unei adevărate mame. Celorlalţi nu le dădu.

Bandi se mai frămîntă un timp, apoi scoase un strigăt desnădăjduit:

— Unde e mama?

Înţelese şi el că leşul fusese transportat, fiindcă acum putea sta mai comod.

— Vine îndată, copilaşule.

Ili luă copilul în braţe şi acesta, scîncind mereu, adormi.

„Ce noroc, dragă Gusztáv, că nu am născut un copil!"

Dimineaţa, trenul se opri brusc, uşile vagoanelor fură date în lături şi nişte bărbaţi în haine vărgate îi zoriră să coboare. Ceva mai departe, soldaţi SS făceau semne cu cravaşele lor scurte. Deportaţii săriră de bunăvoie din tren.

De o parte a trenului erau nişte barăci turtite, de partea cealaltă cîmpul. Înainte, spre stînga, nişte coşuri înalte aruncau flăcări ce luminau pînă departe. Cîţiva oameni în haine vărgate îşi făcură loc printre femei şi scoaseră bagajele. Înaintară încet în spre un grup avînd în mijloc um bărbat uriaş, îmbrăcat cu o manta de ploaie, în jurul căruia se strînseseră în semicerc ofiţeri SS. Bărbatul cu pelerină făcea sortarea oamenilor. Bătrînii şi mamele cu copii la stînga, ceilalţi la dreapta.

— Am scăpat cu viaţă, Gusztáv! gîndi Ili.

Oamenii în haine vărgate erau îngrozitor de slabi şi chinuiţi. De dincolo de gardul de sîrmă al barăcilor, un grup de femei priveau spre noii-veniţi cu nişte ochi îndobitociţi de tristeţe. Totuşi, situaţia părea mai puţin disperată ca în vagon, şi ea era mulţumită.

pură să repare scaunele vecinilor, cu toate că nici chiar Radákovics nu prea se pricepea la tîmplărie. Din fericire, în timpul războiului clienţii nu prea ţineau la calitatea lucrării. Aveau astfel un pretext destul de bun pentru a-şi petrece timpul în pivniţă. Puteau să aducă liniştiţi şi hîrtie, fără să bată la ochi. Curierii veneau cu lăzi de gunoi sparte şi, după ce le reparau, transportau în ele manifeste.

— Care e deosebirea? îl necăjea Gusztáv pe Radákovics. Facem acelaşi lucru ca şi în lagăr: reparăm lăzile, ca mîine să ni le aducă din nou sparte.

O dată cu lăsarea serii, puneau retezul la uşă şi scoteau de sub talaj maşina de multiplicat. Lucrau cu matriţe. Gusztáv învîrtea manivela, iar Radákovics mînuia hîrtia. Se obişnuiseră într-atîta cu această situaţie, încît fierul de pe uşă şi tîrnăcopul rezemat de perete nu le mai inspirau teamă, ci siguranţă.

— Nimeni n-ar putea spune că m-am plictisit în tipografia ilegală! glumea Gusztáv.

După evadare, Gusztáv rămase cu Radákovics şi ai săi, integrîndu-se în lupta de rezistenţă. Şi fiindcă tot era în ilegalitate, îl repartizară la sectorul de presă. La început lucra la distribuire; aducea într-una hîrtii. Pe vremea aceea, se întîmpla să-i dea şi lui Géza cîte o misiune mai uşoară. Apoi fu înştiinţat că trebuie să treacă în ilegalitate totală, fiind repartizat la tipografie. Fu deci nevoit să se despartă de Géza.

— Gusztáv nu se încrede în mine? întrebă de mai multe ori. Şi noi de ce nu întreprindem nimic.

— Eşti un prost! îl dezaprobai eu pînă la urmă şi-i arătai articolele semnate cu C. Ochii îi străluciră.

— Frumos! spuse. Frumos!

Am rîs.

— Fiul meu, să ştii că totul poate fi făcut şi urît, şi frumos. Chiar şi acţiunea de rezistenţă! Dacă va trebui cu orice preţ să mor, atunci să mor aici, printre tablourile mele.

Părea că meditează. Îmi place că ia totul în serios.

— Gusztáv obişnuia să spună: «mai bine un leu mort decît un cîine viu».

— Da, răspunsei, dar e mai bine să fii un leu viu.

Înţelese şi îmi mîngîie mîna".

Tipografia fu instalată, cu ajutorul portarului, la subsolul unei case din centru. Încăperea părea foarte potrivită pentru scopuri conspirative. Uşa era prevăzută şi în interior cu o bară de fier, iar în peretele lateral o ieşire secretă ducea în pivniţa casei vecine. Iniţial, încăperea servea de adăpost, dar proprietarul îi schimbase destinaţia. Ţinea aici varză acră. Acum, cînd ruşii ocupaseră oraşul Kecskemét, nu mai avea suficientă materie primă şi, deci, nu-i mai trebuia atîta spaţiu; se bucură să închirieze pivniţa, pe care nu o folosea, pentru un atelier de tîmplărie. Instalară o tejghea, un cazan de topit clei şi începură să repare scaunele vecinilor, cu toate că nici chiar Radákovics nu prea se pricepea la tîmplărie. Din fericire, în timpul războiului clienţii nu prea ţineau la calitatea lucrării. Aveau astfel un pretext destul de bun pentru a-şi petrece timpul în pivniţă. Puteau să aducă liniştiţi şi hîrtie, fără să bată la ochi. Curierii veneau cu lăzi de gunoi sparte şi, după ce le reparau, transportau în ele manifeste.

— Care e deosebirea? îl necăjea Gusztáv pe Radákovics. Facem acelaşi lucru ca şi în lagăr: reparăm lăzile, ca mîine să ni le aducă din nou sparte.

O dată cu lăsarea serii, puneau retezul la uşă şi scoteau de sub talaj maşina de multiplicat. Lucrau cu matriţe. Gusztáv învîrtea manivela, iar Radákovics mînuia hîrtia. Se obişnuiseră într-atîta cu această situaţie, încît fierul de pe uşă şi tîrnăcopul rezemat de perete nu le mai inspirau teamă, ci siguranţă.

— Nimeni n-ar putea spune că m-am plictisit în tipografia ilegală! glumea Gusztáv.

După evadare, Gusztáv rămase cu Radákovics şi ai săi, integrîndu-se în lupta de rezistenţă. Şi fiindcă tot era în ilegalitate, îl repartizară la sectorul de presă. La început lucra la distribuire; aducea într-una hîrtii. Pe vremea aceea, se întîmpla să-i dea şi lui Géza cîte o misiune mai uşoară. Apoi fu înştiinţat că trebuie să treacă în ilegalitate totală, fiind repartizat la tipografie. Fu deci nevoit să se despartă de Géza.

Din cauza întîrzierilor survenite în livrarea hîrtiei, lucrul se aglomeră. Puseră un anunț la ușă: „Închis din cauză de deces“, puseră zăvorul și se așternură pe lucru; intenționau să tragă manifeste ziua întreagă. Radákovics scoase mașina de multiplicat și unse piatra cu vopsea, dar cînd Gusztáv despachetă statuia, așezînd-o pe căldare, lăsă cilindrul din mînă.

— Ei, drace!

Gusztáv avea motive speciale să fie curios în ceea ce privește părerea lui Radákovics. Era prima lucrare din viața lui de care se simțea legat chiar și la distanță de luni întregi după ce o terminase. De cîte ori o privea îi revenea în minte Ili și simțea cum i se strînge inima.

Era o statuie fără nici un conținut tematic. O fată stătea goală pe piedestal și, după cum observase și Géza, nu făcea nimic. Stătea cu umerii aduși, ca sub povara unei apăsări teribile și nevăzute. Ideea statuii îi venise atunci cînd se întîlniseră printre tufele de măceș și, de emoționat ce era, îi aruncase vorbe grele. Făptura ei, bine legată și totuși delicată, exprima o nețărmurită tristețe. Numai că Gusztáv nu știa dacă acest sentiment emană din statuie sau din însăși ființa ei. Iubita dispărută trăia mai viu într-însul decît în statuia din fața lui.

Radákovics tăcu multă vreme.

— Frumos! spuse deodată, cu voce răgușită. Dar de ce n-ai îmbrăcat-o? Așa, o să se găsească unii care să-i privească numai goliciunea, și nu umilința ei.

Gusztáv făcu un gest de nerăbdare.

— Dar dacă tu însuți nu vezi asta în ea, atunci de ce te preocupă ceilalți?

Radákovics rîse scurt.

— Pentru că, în bună parte, și eu văd același lucru. Se-ntoarse pe loc și se-ndreptă spre hîrtii. Să lucrăm!

„Mi-a făcut-o!“ gîndi Gusztáv.

Învîrtea manivela fără nici un chef, căutînd să evite privirea tovarășului său.

— Nu fi supărat! spuse pe neașteptate. Mi-a evocat-o pe soția mea. E internată într-un lagăr.

Gusztáv simți un val de fierbințeală. Rușinîndu-se, strînse mîna prietenului, și amîndoi se gîndiră că poate în clipa aceea femeile lor nici nu mai erau în viață.

— Copii aveți? întrebă Gusztáv.

— Un băiat, pe care tovarășii l-au trecut în Pustă.

Își văzură tăcuți de treabă.

— Poate că ai dreptate, prietene, spuse Radákovics într-un tîrziu. Statuia e foarte bună. Pe mine, cel puțin, m-a răscolit de-a binelea. Îmi vine să-i distrug pe toți. Simt c-aș vrea să-mi descarc revolverul în ei. Dacă o îmbrăcai, nu mi se strîngea într-atîta inima.

Spre prînz, se auziră pași repezi pe culoar, apoi cineva încercă zăvorul. Se priviră.

— Deschide! strigă o voce de afară. Poliția!

Gusztáv sări la întrerupător, dar Radákovics îl opri. Ascultau cu respirația oprită.

sînt tocmai în ordine o dovedește faptul că nu-i suport nici chiar pe scriitorii din secolul al XIX-lea. Îl citesc pe Horatiu[1] și, bineînțeles, pe Platon[2]. Ce om! Racila civilizației noastre o constituie noianul de prejudecăți peste care nu putem trece. Grecii n-au cunoscut acele scrupule stupide cu care noi ne otrăvim viața. Platon ne povestește cu multă naturalețe despre Socrate că a respins dragostea lui Alcibiade[3] ca și cum ar fi respins o îmbietoare heteiră[4]. El apreciază dragostea în sine, nu natura ei, pe cîtă vreme noi chiar și-n timp de război sîntem încătușați de mii de blestemății.

E tîrziu. Întrerup scrisul și-i doresc noapte bună lui Géza".

L-au dus cu mașina la „Casa credinței". A fost întîmpinat de Ruprecht și de un necunoscut cu o înfățișare de brută. De față era și... Prehm.

„Ce caută Prehm aici?" se gîndi îngrijorat.

— În definitiv, spuse Ruprecht răspunzînd nedumeririi lui Béla, ai abuzat destul de bunăvoința noastră. Ne-am plictisit. Ți-a venit mintea la cap? Da sau nu?

— Nu înțeleg! bîigui Béla.

— Ba înțelegi foarte bine! Te alături de noi, sau nu?

---

[1] *Quintus Horatius Flaccus* (65-8 î. e. n.), mare poet latin.
[2] *Platon* (427—347 î. e. n.), filozof idealist din Grecia antică.
[3] General, orator și om de stat atenian (450—404 î. e. n.), elevul lui Socrate.
[4] În limba greacă, curtezană.

Avea impresia că-i fuge pămîntul de sub picioare. Privi îngrozit la interlocutorii săi și înțelese că nu se putea aștepta la nimic bun. Necunoscutul se juca mereu cu briceagul, în timp ce Prehm rînjea ca o hienă.

— Mă rog, încercă el să-și adune cît de cît gîndurile, eu nici pînă acum n-am avut nimic împotrivă, dar am socotit că, scriind sub pseudonim, puteam să fiu mai util. Acum n-am nimic gata; într-o zi, două, încropesc eu ceva.

Spera că între timp rușii vor porni ofensiva.

— Articol?! chicoti Ruprecht.

În fața lor era un obiect cam de vreo două palme, acoperit cu o pînză. Dintr-o singură mișcare îl dezveli și-ntrebă:

— Unde se află autorul acestei statui?

Béla se gîndi imedit la Gusztáv. Recunoscu statuia nu numai din descrierea lui Géza, ci și din atitudinea parcă plină de reproșuri a acelei siluete feminine, ușor aplecată înainte. Nu exista nici un dubiu.

— N-am văzut niciodată statuia asta! spuse tremurînd.

— Se poate, rîse Prehm. Dar recunoști că e mîna lui Gusztáv?

— Unde ați găsit-o? întrebă el, și astfel se trădă.

I se spuse.

Camera începu a se învîrti cu el. Ca prin ceață, îi văzu pe cei trei bărbați privindu-l sălbatic, în timp ce necunoscutul scoase din sertar un baston de cauciuc.

— Nu! gemu Béla.

— Ce nu? Vorbește!

pîndă la colţul străzii Üllöi, unde soseau automobile germane. Toate erau vopsite cenuşiu, doar una singură era albastră. Trase asupra acesteia, crezînd că aparţine vreunui ştab, cînd colo din maşină sări o tîrfă măruntică, ţipînd cît o ţinea gura. Soldaţii SS urlau. Şoferii, zăpăciţi, în loc să accelereze, opriră maşinile. Toată lumea sări jos şi se trînti în dosul maşinilor. Atunci izbucni o rafală din partea opusă. A treia dintre maşini luă foc şi arse-n vîlvătăi. Profitînd de învălmăşeală, partizanii se făcură nevăzuţi. Aprins de emoţie, Gusztáv porni spre casă. Deschise distrat uşa, fără să-i treacă prin minte că i se poate întîmpla ceva rău, cînd „Crucile cu săgeţi" tăbărîră asupra lui. In primul moment se sperie.

„Mi-a sunat ceasul!.."

Apoi nu mai simţi teamă. Se gîndi că după sosirea ruşilor, ăştia o să urle la fel ca cei de pe strada Üllöi. Le-o strigă de la obraz:

— O să faceţi în pantaloni!

Un gealat ridică automatul ţinîndu-l de ţeavă şi-l lovi cu patul. Nimeri în umăr; Gusztáv simţi o durere sfîşietoare, apoi căzu. Poate din pricină că i se rupsese clavicula. Dar acum durerea îi dădea curaj. Dacă reuşea să întărîte şi mai mult aceste brute, poate că-l vor ucide pe loc şi va scăpa de chinuri. Culcat cum era la pămînt, lovi cît putu de tare cu piciorul în genunchiul celui mai apropiat cioflingar.

Sub ploaia de lovituri, îşi pierdu repede cunoştinţa. Mai auzi doar că începură să sune sirenele apărării pasive şi simţi că era tîrît de mîini şi de picioare. Apoi nu mai simţi nimic.

Alarma aeriană fu salvarea lui Franke. Agenţii, ocupaţi cu Gusztáv, se repeziră pe scări, uitînd cu totul de dînsul. Fugi în stradă şi, furişîndu-se pe lîngă ziduri, se strădui să se depărteze cît mai mult. In strada Szondy se opri, în sfîrşit, sub o poartă, aşteptînd încetarea alarmei, ceea ce, de altfel, se întîmplă curînd. De data asta deasupra oraşului zburară cîteva avioane de recunoaştere, care plecaseră repede în direcţia opusă.

O teamă nemaicunoscută pînă atunci îi străbătu întreaga fiinţă. Işi recăpătă mai întîi stăpînirea asupra mîinilor şi picioarelor, dar părţile interne continuau să-i tremure.

„Aşa uşor e oare să lichidezi pe cineva? se înfioră Béla. Dar Gusztáv ce-o fi vrut? Nu-i era totuna?"

Ii veni în minte profeţia consilierului Gosztonyi, care spunea că va veni vremea cînd ciorba se va consuma fierbinte şi revolverele îşi vor face singure jocul.

„Dar în felul acesta nu se mai poate trăi! Ce aşteaptă ruşii?"

Porni spre casă.

Budapesta sărbătorea lăsata secului. Pietonii treceau grăbiţi, cu chipuri pămîntii şi speriate, iscodind din cînd în cînd cerul. Printre ei se vedeau foarte puţini bărbaţi tineri.

pîndă la colţul străzii Üllöi, unde soseau automobile germane. Toate erau vopsite cenuşiu, doar una singură era albastră. Trase asupra acesteia, crezînd că aparţine vreunui ştab, cînd colo din maşină sări o tîrfă măruntică, ţipînd cît o ţinea gura. Soldaţii SS urlau. Şoferii, zăpăciţi, în loc să accelereze, opriră maşinile. Toată lumea sări jos şi se trînti în dosul maşinilor. Atunci izbucni o rafală din partea opusă. A treia dintre maşini luă foc şi arse-n vîlvătăi. Profitînd de învălmăşeală, partizanii se făcură nevăzuţi. Aprins de emoţie, Gusztáv porni spre casă. Deschise distrat uşa, fără să-i treacă prin minte că i se poate întîmpla ceva rău, cînd „Crucile cu săgeţi" tăbărîră asupra lui. In primul moment se sperie.

„Mi-a sunat ceasul !.. "

Apoi nu mai simţi teamă. Se gîndi că după sosirea ruşilor, ăştia o să urle la fel ca cei de pe strada Üllöi. Le-o strigă de la obraz :

— O să faceţi în pantaloni !

Un gealat ridică automatul ţinîndu-l de ţeavă şi-l lovi cu patul. Nimeri în umăr ; Gusztáv simţi o durere sfîşietoare, apoi căzu. Poate din pricină că i se rupsese clavicula. Dar acum durerea îi dădea curaj. Dacă reuşea să întărîte şi mai mult aceste brute, poate că-l vor ucide pe loc şi va scăpa de chinuri. Culcat cum era la pămînt, lovi cît putu de tare cu piciorul în genunchiul celui mai apropiat cioflingar.

oamenii în 1944 cine ce adulmecă printre ei ? Portari, cocote, membri ai partidului „Crucile cu săgeţi", provocatori de toate speţele ajunseseră să te spioneze prin geamlîcul bucătăriei. Pe străzi nu mai circula decît cel ce avea treburi urgente.

Franke grăbi şi el pasul. Trebuia să ia măsuri pentru cazul cînd l-ar căuta din nou „Crucile cu săgeţi". Plănuia să-şi ascundă tablourile în beci, iar el cu Géza să aştepte sosirea ruşilor într-un adăpost din imobilul vecin. Cei ce aveau să-l caute n-or să bănuie că se ascunde în imediata apropiere a casei sale.

Urcă scările cîte trei trepte deodată. Fără să mai încuie uşa în urma sa, năvăli de-a dreptul în cameră. I se muiară picioarele.

Locuinţa era goală. Adică tablourile dispăruseră pînă la unul. Numai statuia lui Gusztáv stătea pe măsuţa de lîngă perete. Géza se prăbuşise pe scaun, privind în gol. Faţa îi era împietrită de durere. Alături, rezemată de perete, stătea bărdiţa pregătită ca pentru apărare.

— Ce s-a întîmplat ?

— A fost aici Prehm ! răspunse Géza făra a ridica privirea.

— Şi tu l-ai lăsat ? strigă Béla, dar regretă imediat.

Cum era să se opună bietul copil unui adult care, mai mult ca sigur, nici nu venise singur ! De altfel, acum nu de tablouri trebuia să se ocupe, ci de Géza, care-şi punea teribil la

inimă pierderea suferită. Privea atît de fix spre colțul opus al camerei, încît Béla se-ntoarse deodată speriat, crezînd că are pe cineva la spate. Sau poate că gealații s-au ascuns în camera de-alături și stau la pîndă? In cazul acesta, n-ar fi lăsat barda asupra lui Géza. Nu, hotărît lucru, copilul suferea din pricina furtului la care asistase. Trebuia liniștit cu orice preț.

— Atîta pagubă, puiul meu! Bine că nu ți s-a întîmplat ție vreun rău!

Voi să-l mîngîie, dar Géza își trase capul. Privi pentru prima oară în ochii lui Béla.

— Nu mă atinge! șopti plin de groază, Prehm mi-a spus totul.

— Ce? strigă îngrozit.

Dar își dădu seama imediat ce putea Prehm să spună. Involuntar, făcu un pas înapoi și căzu pe un scaun.

Géza se retrase încet într-un colț. Cu mîna stîngă cuprinse statuia, cu dreapta ridică barda.

Rămaseră tăcuți multă vreme. Intr-un tîrziu, se dădu din nou alarma. Sirenele antiaeriene vuiau, și sunetul lor fioros îi făcu să tresară.

— Prehm minte! spuse Béla deodată. El l-a denunțat pe Gusztáv!

Își dădu seama că se trădase. Géza tresări, dar nu răspunse. Béla se ridică și porni spre băiat cu pași de pisică.

— Nu ți-e rușine? Eu l-am luat peste picior pe Prehm cînd m-a amenințat c-o să te mintă așa cum te-a mințit. Să nu crezi nimic

din ce ți-a spus! Gusztáv trăiește, e sănătos și după război o să ne-ntîlnim cu el.

Ochii îl trădară. Inainte de a se ridica de pe scaun, uitase să se examineze în oglindă, neștiind că privirea o să-i dezmintă cuvintele. Géza privi la ochii aceia sticloși, congestionați și, scîncind, se retrase spre perete. Ținea securea gata de apărare și nu asculta cele spuse de Franke. Acesta-i smulse securea din mîini, dar nu se folosi de dînsa.

— In genunchi, șopti amenințător, și jură că nu vei sufla nimănui tîmpeniile pe care le-a debitat Prehm!

Géza își pierdu răsuflarea, ca un copil care se lovește la cap și ar vrea să plîngă, dar nu poate. Gura i se deschise, capul îi tremura.

Béla ridică securea.

— In genunchi! urlă el. Jură sau fă-ți rugăciunile!

Atunci se auzi o detunătură teribilă, și casa se zgudui din temelii.

Géza nu văzu moartea fulgerătoare a lui Franke. La picioarele lui se căsca acum o spărtură întunecoasă din care se ridica un nor gros de praf. O grindă se lăsa încet deasupra capului său, vrînd parcă să-l strivească, dar grinda se agăță de marginea dușumelii și se opri cu o bufnitură înfundată. Oameni în haine kaki alergau pe stradă, dispărînd după colț. Apoi ameți și-și pierdu cunoștința. In cădere apucă și statuia cu el. Mîna rămasă liberă îi atîrna în gol.

Zece minute mai tîrziu, primul val al atacului sovietic trecu de casa lor şi dispăru după colţ. Cei ce veniră apoi observară printre ruinele casei, la etajul întîi, pe o porţiune de duşumea suspendată, un copil în nesimţiri. Puseră o scară, îl dădură jos şi, deoarece chiar leşinat cum era nu voia să lase statuia din mîini, îl transportară cu ea cu tot la spital.

— Minunată! exclamă admirativ medicul-şef, ţinînd în mîini statuia. S-o aşezăm pe dulap, s-o vadă cînd s-o trezi.

— Şi băiatul? întrebă sora.

— În afară de spaima pe care a tras-o, n-are absolut nimic.

Dar cînd se trezi, privirea lui se opri nu asupra statuii, ci asupra sorii de caritate şi a uniformelor ruseşti. Se ridică în capul oaselor şi-şi desfăcu braţele. Sora îl îmbrăţişă, iar el îşi aşeză capul pe umărul lat al femeii, izbucnind într-un plîns tămăduitor.

O CARIERĂ RATATĂ

Intîlnirea comitetului raional fusese fixată pentru ora 7, la întretăierea străzilor Bajza şi Lendvai. La şapte şi cinci minute, dădu peste ei poliţia. Dacă Lovas, care altădată era de o punctualitate exemplară, n-ar fi venit tîrziu, poate că lovitura ar fi fost evitată. Dar aşa, nu scăpă decît tovarăşul Pincér, omul de legătură al comitetului regional, şi asta numai datorită lui Matejka, secretarul comitetului raional, care îi pusese piedică agentului pornit pe urmele lui, în timp ce Somos prinsese a-i îmbrînci pe ceilalţi. Banditii înarmaţi cu bastoane de cauciuc îi trîntiră la pămînt cît ai zice peşte, dar în vremea asta Pincér cel iute de picior ajunsese departe. Profitînd de înghesuială, Lovás încercă şi el să fugă; nimeri însă drept în braţele şoferului, care tocmai sosise cu duba.

După o oră, trecuseră de formalităţile obişnuite ale primului interogatoriu: numele? de unde se cunosc? Din fericire, nu se întîlneau

pentru prima oară; făceau parte dintr-o conspirație permanentă, așa că între răspunsurile lor nu se iscă nici o contradicție. Matejka fu depus într-o celulă separată, iar ceilalți la comun.

In lipsa lui Matejka, conducerea fu preluată de Lovas. Ceilalți doi știau că și tovarășii de-afară i-ar fi încredințat conducerea raionului în cazul cînd i s-ar fi întîmplat ceva secretarului. Chiar și agenții îl prețuiau mai mult decît pe ceilalți, căci, în timp ce Somos și Krajcár nu fură duși decît o singură dată la „secret“, pe el îl bătură la tălpi de opt ori, și asta chiar din prima noapte. Dar Lovas, care ținea să dea pildă celorlalți, nu se sinchisea de picioarele sale rănite; cît era ziua de mare, se plimba de colo pînă colo prin celulă, fluierînd cîntece optimiste, revoluționare. Din cînd în cînd scrîșnea din dinți de durere, dar se-ndrepta și striga vesel:

— Totuși, rezistăm!

Somos cel zgîrcit la vorbă i-o reteză scurt:

— De ce vorbești atîta despre asta?

Dar Krajcár, muncitorul cel mic și blond, se trăsese în fundul celulei și nu se mai sătura privindu-l pe Lovas. Acest minunat exemplu de rezistență îl făcea să se simtă mai tare. Somos bombăni și el așa, într-o doară; cu o zi înainte, ascultase în dreptul ușii vecine, în timp ce Lovas era bătut cu gîrbaciul, și-i crescuse inima auzind cum, în loc de vaiete, acesta răspundea cu o înjurătură de cîte ori era lovit.

— Se ține bine!

Nimic de zis, rezistă cît rezistă, dar cînd, în urma unei lovituri, pe fruntea sa palidă apăru o vînătaie, se întoarse cu gura schimonosită de durere spre agentul cocoțat pe masă.

— Dar asta de ce?

— Ca să nu-i uiți gustul! Gemi ca un măgar bolnav... Și văzîndu-l că schițează un gest nervos, agentul continuă rîzînd: Ei, frățioare, orice carieră pretinde sacrificii! Urlă că de nu, te ating unde te doare mai tare!

După aceasta, loviturile continuară să cadă pe masă cu aceeași sete. Călăul urlă: „Comunist împuțit! Vorbește, sau te ucid!“

Lovas răspunse, urlînd, la rîndul lui, cu toată puterea:

— Ucide-mă, ticălosule!

Și apoi cu o voce nenaturală intonă *Internaționala*.

Tovarășul Somos putu să-i spună cu toată siguranța lui Krajcár:

— Nu suflă o vorbă, nici dacă-l jupoaie!

Spre seară, șeful însuși trimise după Lovas. Il pofti pe fotoliu și-i oferi țigări.

— Regret că nu te pot servi cu rachiu, se scuză el pe un ton manierat și grav, pe care știa să-l facă oricît de mieros voia, dar nu vreau să te simtă tovarășii. Te asigur însă că, după ce terminăm, vei avea și băutură, și femei. Am planuri mari cu tine!

Cele mai frumoase clipe din viața lui Lovas erau acelea pe care le petrecea în tovărășia

şefului. Atunci se simţea şi el cineva; avea impresia că împreună cu şeful duce lupta împotriva comuniştilor. Se umfla în pene cînd se gîndea cu cît e mai deştept decît fraierii din celulă, care se lasă bătuţi pe degeaba, în timp ce ei doi vor afla oricum tot ceea ce-i interesa.

Cu cîţiva ani în urmă, şeful îl scosese pe Lovas dintr-o mare încurcătură. Era la prima lui „acţiune" şi intrase rău de tot la apă, acuzat de înjunghiere şi atentat împotriva autorităţii publice. Fusese sfătuit să nu se măsoare cu Hilós Dani, dar el nu luase în seamă aceste vorbe binevoitoare. Avea şansa să stea vreo doi, trei anişori, dar într-o zi şeful dădu o raită prin celula borfaşilor de rînd şi-i plăcu privirea inteligentă a băiatului.

— Pe copilul ăsta cu mutră de înger nu vi-l las vouă. Dumnezeu mi l-a trimis!

La început uză de întreaga sa elocvenţă ca să spulbere eventuala repulsie a băiatului faţă de cariera de provocator, dar în curînd îşi dădu seama că nu-i nevoie să-şi piardă timpul, deoarece golanul era gata să-l slujească. Remarcă în glumă, dar nu fără oarecare ciudă:

— Cu înfăţişarea asta cucernică, m-a „dus" chiar şi pe mine!

Adjunctul ridică plictisit din umeri.

— Nu face nici două parale. I-atît de lipsit de caracter, că-l vor demasca numaidecît.

— În cel mai rău caz, se-ntoarce printre hoţi, zise şeful.

Se-nşelau amîndoi. De unde să bănuiască ei că-n hoţul ăsta mic s-ascunde atîta ambiţie arzătoare şi atîta inteligenţă naturală?

Cînd, prin intermediul unui alt provocator, fu strecurat în partid, îl cuprinse frica. La întruniri se învîrtea de colo-colo, ascunzîndu-şi cît mai mult privirea, ca nu cumva ceilalţi să-i poată citi adevăratele gînduri. Apoi se obişnui cu teama şi, văzînd că purtarea lui este luată drept modestie, lucru care-i atrăgea simpatia oamenilor, îşi luă nasul la purtare. La manifestaţia din calea Szent László el se afla în frunte, ţinînd piept poliţiştilor.

— Îmi place să-i privesc în obraz, spuse Lovas cînd scăpă de la zdup.

Prestigiul lui crescu nespus de mult.

— Îndrăzneţ băiat, dar cam lipsit de experienţă.

Începură să se ocupe de dînsul, iar el se amuză copios văzînd că înşişi comuniştii îl învaţă toate trucurile de care avea nevoie în meseria lui. Crescu şi-n ochii agenţilor. Înainte primea cinci *pengö* de informaţie, acum deveni salariat. Apoi, dîndu-şi seama că pe calea asta se putea ridica, începu să studieze serios. Poliţia îl menaja pe cît era posibil. Astfel, atunci cînd se primea un denunţ trimis de el nu se luau măsuri imediate, ci se lăsa să treacă un timp pînă cînd se putea opera fără ca suspiciunile să cadă asupra lui. În 33 fu arestat, ca să poată dovedi că ştie să se poarte şi la poliţie. Primi trei luni, în timpul cărora îi merse foarte bine. După eliberare, ajunse în

comitetul raional de partid al districtului nordic.

Cu alte cuvinte, se aranjase. Şi iată că acum şeful se pronunţa: contează pe dînsul. Atunci de ce a făcut-o pe nebunul copoiul de azi-dimineaţă? se revoltă Lovas. Nu ştie cu cine are de-a face? Sau ştia şi a făcut-o pe niznaiul? Asta nu se-nghite aşa, cu una, cu două! Va cere satisfacţie!

— Cam grea afacere prietenia dumneavoastră, dom' şef! Nu ne-a fost vorba să fiu şi bătut! şi-şi pipăi rănile cu o mutră foarte acră.

Pe faţa şefului nu se citea nici urmă de surprindere. Din contră!

— Dacă-i spinoasă, renunţă la ea. Nu-i obligator. Te-ntorci printre borfaşi?

Unde-i erau glasul mieros şi manierele alese? Vocea şefului devenise tăioasă, ca un cuţit, ochii-i aruncau fulgere. Lovas, speriat, făcu semn că nu.

— Atunci, ţine-ţi gura!

Aşa vorbeşte şeful? Aşa al dracului s-a făcut? Nu-i nimic. Numai să nu se aprindă mai rău! În definitiv, acum e şi el cineva.

— În schimb, capul meu valorează aur pentru dumneavoastră.

Răspunsul veni prompt.

— Bine, de-acum încolo vei fi bătut la tălpi!

Lovas nu mai îndrăzni să vorbească. Dar iată că şeful reluă discuţia; de data aceasta se părea că în vorbele lui se ascundea şi puţină recunoştinţă.

— De cînd eşti la comunişti, ai prins grai!.. Ei bine, dacă vrem să se încreadă în tine, trebuie să semeni cu ei. Dar dacă te strică, ai să vezi ce-ai să păţeşti!

— Am destulă minte, dom' şef, zîmbi Lovas, răsuflînd uşurat, şi cătă slugarnic în ochii stăpînului.

Dar acesta continuă să-l privească morocănos.

— Unde-i mintea asta mare? Sînteţi aicea de trei zile şi încă n-am aflat adevăratul nume al lui Pincér.

Lovas înghiţi în sec. Ar fi vrut să spună ceva, dar şeful nu-l lăsă.

— Îţi mai dau douăzeci şi patru de ore. Dacă în acest timp nu afli nimic de la Somos, te poţi duce înapoi la Hilés Dani.

Va să zică aşa?! Să-l descoase... Să-l denunţe... Să se demaşte... Să distrugă tot ce a realizat pînă acum? Ei bine, nu, domnule şef!

— Iar dacă-l descos, mă pot întoarce la Hilés Dani chiar şi mai degrabă. Voi cădea dintr-o dată.

Şeful se făcu roşu de furie.

Puse mîna pe gîrbaciul de pe masă şi, agitîndu-l prin aer, se apropie. „Mă va bate“, se sperie Lovas. Sări de la locul lui şi se lipi de perete, tremurînd. Ca să preîntîmpine lovitura, bolborosi pe apucate:

— Nu aşa se procedează, dom' şef.

Gîrbaciul se opri în aer.

Creierul lui Lovas acționă fulgerător. Nu se va preda, hotărî el. Dacă trebuie, va rezista ca Matejka și ca Somos.

— Dacă mă bateți, nu aflați nimic.

Se străfulgerară din priviri.

Drace, ce privire! Înfruntînd-o, îl trecură fiori reci. Dar rezistă. Dumnezeul mă-si!

— Vorbește!

Ce să scoți din piatră seacă? La grea încercare îl pune șeful! Și, cu toate că tremura de frică, se duse înapoi la fotoliu, se așeză tacticos și abia după aceea începu să vorbească:

— Iată planul meu, dom' șef: pe Somos și Petrák îi faceți dispăruți; în felul acesta, o să aflați numele lui Pincér, iar eu o să ajung în locul lui în comitetul regional.

Șeful își avea și el planul său; acest plan se potrivea cu cel expus de Lovas, și nu-i cerea nici un efort în plus; își luă deci din nou o mască jovială. Ba chiar zîmbi.

— Hai, dă-i drumul...

— Voi afla numele lui Pincér, nu de la Somos, ci de la Matejka. Îl veți face pe Somos să creadă că Matejka a mărturisit și îl puneți să semneze o declarație... de acord? Asta-i un fleac pentru noi, dom' șef.

— Și la proces o să se afle totul, deșteptule!

Lovas luă un aer triumfător:

— N-o să se afle nimic; Matejka nu va ajunge la proces. Și văzînd că șeful nu înțelege, avu curajul să-i șoptească la ureche:

— Nu numai Hoffmann Otto a putut să se arunce pe fereastră!...

Inspectorul-șef îl privi înmărmurit pe provocatorul care stătea în fața lui. Acesta lăsă capul în pămînt.

— Merit încrederea dumneavoastră, o să vedeți! mormăi Lovas.

— Hm!

Inspectorul căzu pe gînduri. Propunerea era nouă numai prin faptul că pornea de la Lovas, și nu de la ei, totuși... se vede că flăcăul ăsta are mai multă fantezie decît își închipuiseră. Dar o dată pentru totdeauna trebuia să fie dezvățat de apucăturile sale obraznice.

— Ei bine!.. — Ce mai e?

Lovas era vesel; declară că nu mai are nimic de adăugat.

— Scoate-ți pantofii, și pe burtă!

Provocatorul rămase cu gura căscată.

— Dar de ce? gemu pentru a doua oară în ziua aceea.

Șeful trimise după Tényi.

Apăru comisarul cel roșcat, cel mai temut bătăuș al poliției;

— Matyi! Scoate obrăznicia din gugumanul ăsta. Să-l bați pînă face pe el, pînă-ți sărută picioarele! Înțelegi? spuse șeful.

Tényi era fericit cînd trebuia să bată. Lui îi era totuna pe cine bate și de ce. Luă gîrbaciul din mîinile șefului și-i aruncă victimei sale o privire de îndrăgostit.

— Pe brînci! strigă el.

Lovas le aruncă o privire neagră de ură, dar se culcă pe burtă. Tălpile-i goale se ridicară supuse.

— Dacă te mai priveşte o dată în felul ăsta, scoate-i ochii!

Gîrbaciul se puse în funcţiune.

Lovas ţipa. După vreo zece lovituri, se ridică pe jumătate şi se repezi în genunchi spre şef.

— Îndurare!

Şeful îi întoarse spatele. Coada de topor îi îmbrăţişă genunchii pe la spate, plîngînd.

— Îndurare! N-o să mai fiu obraznic niciodată!

Şeful porni, iar Lovas se tîrî după el. Tényi îl urma şi-l pleznea pe unde apuca.

— Stai pe loc, cîine!

Pînă la urmă îl lovi cu picioarele. Lovas continuă să se tîrască pe pămînt.

— Vai, nu! Doar de data asta. Domnule şef! Domnule şef!

Între timp, şeful ieşi din cameră şi dădu instrucţiuni gardianului de la intrare:

— După ce termină cu ăla dinăuntru, du-l în celulă. Mîine dimineaţă trezeşte-l în ghionturi şi urlete şi condu-l în celula lui Matejka. Înţelegi?

Cei mai mulţi deţinuţi devin urîţi cînd sînt bătuţi. Dar sînt şi din aceia pe care suferinţa îi face frumoşi. Lovas făcea parte dintre aceştia din urmă.

Pe faţa lui osoasă, pielea îngălbenită, de culoarea pergamentului, se întinsese. Sub

fruntea-i înaltă şi sprîncenele arcuite, ochii îi scăpărau de ură. Capul frumos, de ascet, care la timpul său atrăsese şi atenţia şefului, evoca acum, după bătaie, un Crist răstignit pe cruce.

În camera agenţilor îl dichisiră puţin. Îi spălară faţa şi primi, totuşi, un păhărel de rachiu, ca să arate puţin a om". Îi dădură asigurări că nu va mai fi bătut dacă va şti să se poarte ca lumea. Cu toate acestea, ardea de nerăbdare să poată pleca din faţa călăului său, şi abia în dreptul celulei îşi aminti că pleacă dintre prieteni şi se duce între duşmani.

Noroc că poliţaiul îl împinse atît de brutal peste prag, încît se lungi în mijlocul celulei, altfel, tot ar fi scos un strigăt de spaimă.

Cei doi tovarăşi îngenuncheară lîngă dînsul, ridicîndu-i uşor capul. Dar el, cu ochii ieşiţi din orbite, înspăimîntat de moarte, le şopti:

— Asasinilor!

Crezură, bineînţeles, că-i înjură pe agenţi.

— Linişteşte-te, spuse Somos, desfăcîndu-i cămaşa şi scoţîndu-i pantofii. Îţi trece îndată! Ştii, cînd te loveşte la tălpi prima oară te doare după bătaie, pe urmă, în timpul bătăii, apoi e floare la ureche.

„Asta mai lipsea! gîndi Lovas. Te pomeneşti că o să observe că e prima bătaie!"

Micul Kracár îi mîngîie mîna umflată şi oftă:

— Ce viaţă!

Somos i-o reteză scurt:

— Grea, dar frumoasă!

Tînărul se apără:

— Nu m-am referit la a noastră, ci la cea a călăilor. Cum pot suporta să bată, să bată, mereu, mereu? Mă doare, cînd îi privesc în față.

— Și eu mă uit la fețele lor și mă gîndesc cum o să arate cînd vor atîrna în spînzurătoare.

Il ridică ușor pe Lovas și-l duse spre prici.

— Capul! Ține-i capul!

Il culcară pe prici, să se odihnească.

Lovas îi auzea pe cei doi tovarăși, dar nu înțelegea despre ce vorbeau. Ii trecu prin minte că, propriu-zis, nu șeful e de vină pentru bătaia primită, ci catîrul ăsta de Somos, cu încăpățînarea lui. Decît să-l mîngîie plin de înțelegere și să-i toarne apă printre dinți, mai bine i-ar șopti la ureche un nume, un singur nume, și după aceea dă-l dracului! Apoi se gîndi că mîine vine rîndul lui Somos: o să i se frîngă trupul cu lovituri de gîrbaci, iar el o să urle; în cele din urmă, va fi îmbrîncit în celulă, iar el, Lovas, îl va dădăci, dînd impresia că-l compătimește în mod sincer. „Dar eu voi ști că ai fost cotonogit datorită mie, dobitocule! nu ca tine, care nu știi nimic". Gîndul acesta i se păru atît de hazliu, încît, în ciuda durerilor care-l străpungeau, pufni în rîs. La început încercă să se abțină, dar nu reuși. Prinse a rîde din ce în ce mai tare, pînă cînd, hohotind de-a binelea, făcu spume la gură.

— Criză de nervi! spuse Somos.

Auzind aceste sunete înfiorătoare, micul Krajcár, care pînă atunci suportase totul cu eroism, păli și se retrase spre perete. Ochii i se micșorară, buzele i se arcuiră.

Criza de nervi e molipsitoare.

Somos se uită cînd la cel care urla, cînd la băiat. Situația era gravă, și Somos se cutremură. O injecție ar fi prins bine, dar de unde s-o iei? Există o singură metodă cu efect imediat, dar nu-ți vine s-o aplici unui tovarăș. Mai aruncă o privire spre Krajcár și-și luă inima-n dinți. Il plesni cu toată puterea pe Lovas peste față.

— Vai, nu! spuse Krajcár și-l podidiră lacrimile.

Lovas se cutremură, sughiță cu putere, apoi își reveni. Se ridică în coate și privi buimac spre Somos.

Acesta din urmă nici nu încercă să se scuze, atît era de sigur că Lovas, călitul și minunatul tovarăș, era de acord cu ceea ce făcuse în interesul lui. Zîmbi prietenos, și atîta tot. In liniștea ce se lăsă prea brusc, se auziră bocănind cizmele paznicului, care se îndepărta de lîngă ușa unde ascultase pînă atunci. Orologiul bătu 11. De departe se auzi strigînd: „Totul bine!" Micul Krajcár se apropie de tovarășii săi mai vîrstnici: lîngă dînșii se simțea mai în siguranță.

Deodată, Lovas începu să vorbească. Vocea-i suna ca pașii gardianului.

— Fii gata, Somos. Mîine vine rîndul tău! Matejka „a turnat"!

Dimineaţa, celula secretarului raional fu transformată în „celulă neagră“. Aceasta fusese dorinţa lui Lovas, şi şeful îşi însuşise ideea ca foarte ingenioasă. Pe întuneric e, parcă, mai uşor să vorbeşti.

Adevărul era, însă, că Lovas îl visase toată noaptea pe Matejka, şi acum nu îndrăznea să-l privească în ochi.

Imediat ce în celulă se făcu întuneric, Matejka, mult mai vîrstnic şi mult mai experimentat decît tovarăşii săi, se întinse liniştit pe prici şi adormi. Se trezi brusc, cînd cineva fu îmbrîncit în celula lui.

— Cine-i ? întrebă el, sărind în picioare.

— Lovas.

— Minunat ! Aici, Matejka !

Căută prin întuneric mîna lui Lovas şi i-o strînse.

Rîse.

— Vai, ce umflată e ! Cu cîtă energie au risipit, bătîndu-ne pe noi, domnii agenţi ar fi putut să taie un vagon de lemne, şi te asigur că ar fi obţinut un rezultat mai bun, nu-i aşa ? Apoi, deodată, fără să schimbe tonul, îl apucă pe Lovas de piept. Sau poate ai suflat ceva ? Te-au trimis să mă spionezi ?

Timp de o clipă, ca şi cum privirea sa ar fi putut străpunge întunericul. Lovas văzu clar în faţa sa statura scundă şi îndesată, fruntea înaltă, părul scurt, cărunt şi des şi privirea sfredelitoare a lui Matéjka. Fu atît de surprins, încît pe moment nici nu ştiu ce să răspundă.

— Vorbeşte ! Cum ai ajuns aici ?

— Dacă întrebarea asta mi-ar fi pus-o altcineva spuse Lovas recăpătîndu-şi sîngele rece, îl plesneam peste bot.

— Bun răspuns ! Foarte just ! Ei, ia loc lîngă mine. Aici, pe prici. Mi-a rămas o bucată de pîine de ieri. Mănîncă.

Lui Lovas nu-i era foame. Înainte de a ajunge aici se îndopase copios în camera agenţilor. Cu toate acestea, fărîmă pîinea lui Matejka, numai ca să nu-i rămînă.

— Ce noutăţi pe dincolo ? Cum se poartă micul Krajcár ?

— Krajcár ? Ăla-i un băiat foarte destoinic.

— Destoinic ? Dar care nu-i destoinic ?

— Somos. A suflat.

— Ce ? se sperie Matejka.

— L-a turnat pe agentul de legătură.

— Pe Katona ?

Inima lui Lovas bătu cu putere. Dar continuă cu indiferenţă :

— Nu, pe Pincér.

Matejka, furios că i-a scăpat numele agentului de legătură, dar oarecum uşurat, lămuri :

— Katona era numele lui mai vechi din ilegalitate. Desigur, nici ăsta nu trebuie trădat.

Lovas tresări, inima-i era plină de bucurie. Citise prin ziare despre Katona, ba chiar îşi amintea că-i văzuse fotografia în mîinile agenţilor, dar nu-l recunoscuse, fiindcă între timp îşi răsese mustaţa.

Matejka reflectă cu jumătate de glas :

— Somos ! Aproape de necrezut ! La prima arestare s-a purtat excelent. Eşti sigur ?

— Cînd m-au adus aici, l-am auzit pe unul dintre agenţi spunîndu-i celuilalt: „Ei, bătrîne, putem merge după Pincér“.

Matejka răsuflă uşurat:

— Nu te potrivi, bătrîne. Dacă aşa au vorbit între ei ca să auzi şi tu, să ştii că au vrut să te ducă. Au o tehnică teribilă!

— Măcar de-ar fi adevărat! încuviinţă Lovas.

Dar acum nu mai avea ce căuta la Matejka. Işi bătea capul cum să scape din celula lui.

— Tovarăşe Matejka! De ce e atît de întuneric aici? Au dreptul să ne ţină în întuneric?

— N-au dreptul, dar mie personal îmi convine. Cel puţin, pot să dorm şi în timpul zilei.

— Asta nu-i oportunism, tovarăşe Matejka? Noi, comuniştii, nu avem datoria de a lupta împotriva nedreptăţii în orice împrejurare?

Matejka începu să fluiere.

— Pe cinstea mea, straşnic băiat eşti tu, Lovas! Ai dreptate. Şi imediat începu să bată cu pumnii în uşă. Hei, voi, de-acolo! Aprindeţi lumina!

Lovas se duse lîngă el să-l ajute şi rîse în sinea lui.

„Mama lui! Ce-o s-o mai bage pe mînecă!“

După o pauză de două zile, Somos fu adus din nou la interogatoriu. Se aşteptase la asta; în primul moment se îndoise că Matejka ar fi suflat vreo vorbă, dar, cînd Lovas îl întrebase dacă nu cunoaşte vreun tovarăş al cărui frate

mai mare şi-a pierdut în închisoare lumina ochilor, nu mai avusese nici o îndoială.

Dacă i-au pus lui Lovas această întrebare, înseamnă că numele lui Katona este cunoscut. In schimb, faţă de Lovas nu se trădase. Fiecare trebuie să ştie numai ceea ce îl priveşte pe dînsul.

Lovas îi povestise prin ce truc ingenios reuşise să se sustragă de la bătaie — de altfel nici n-ar fi fost de aşteptat altceva — era băiat deştept, şi pace. El, Somos însă, nu se pricepea să-şi apere pielea. S-a hotărît, deci, să tacă, indiferent de ceea ce l-ar întreba.

Deocamdată, copoii o fac pe deştepţii. Nu vor să lase să se vadă ceea ce ştiu. Intreabă doar de numele lui Pincér, căci „el trebuie să-l cunoască“. Şi dă-i cu bătaia.

Cînd s-au săturat de bătut, l-au întors cu faţa spre perete.

— Gîndeşte-te, Gyurka!

De gîndit s-a gîndit el, dar la cu totul altceva, nu la ceea ce ar fi vrut copoii. Obosise. Ar fi vrut să se aşeze. Dar dacă se aşeza, aveau să-l bată.

Şi dacă nu se aşeza?

Il puteau bate şi aşa.

S-a aşezat deci. Apoi au început înjurăturile şi bătaia.

— Nu mai pot sta în picioare! le-a strigat el înnebunit.

— Eşti prea slab? Cine te-a pus să te faci comunist? răsună răspunsul, şi bătaia încetă.

Mare bucurie! Asta se cheamă victorie, oricît de mică ar fi ea.

L-am trimis înapoi, în celulă. După o oră l-au chemat din nou. Copoii se prostiseră de tot. L-au întrebat de fratele orbit în închisoare.

Evident, voiau să afle altceva. Pentru ei, adevăratul nume al lui Katona nu mai e un secret. Nu-i nimic, se va lăsa bătut mai departe! Nu va sufla o vorbă! Disciplina de partid interzice flecăreala.

Ceea ce a urmat a fost bătaie, nu glumă. Din cînd în cînd, între două bătăi, îl şfichiuiau peste boaşe. Ca să-l poată lovi mai bine, l-au spînzurat de braţe.

I-au arătat fotografii, ca să recunoască figurile. I-au vîrît sub nas poza lui Katona. Era fără mustăţi.

Ah, de l-ar putea afla pe trădător!

Seara s-a postat pe culoar un zbir, care-l păzea cu baioneta la armă. Vedea negru înaintea ochilor. Gîtlejul îl ustura de sete. Deodată îşi făcură apariţia doi agenţi tineri.

— Cum te simţi, Gyurka? îl întrebă unul dintre ei.

In timp ce se îndepărtau i-a auzit vorbind:

— Nu-l înţeleg pe şef. Ce mai vrea din moment ce Matejka i-a spus sub ce nume s-ascunde Katona?

Celălalt rîdea:

— Măi fleţule! Trebuie să-l batem în continuare, deoarece, dacă se încăpăţînează să nu-l divulge pe Katona, înseamnă că mai tăinuieşte şi alte lucruri.

Totul se petrecea exact aşa cum calculase şeful. Vorba aruncată de cei doi agenţi îi dădu de gîndit lui Somos. De fapt, de ce ţineau atît de mult la mărturia lui? Katona putea fi arestat chiar numai în baza depoziţiilor lui Matejka. Nu mai ştia ce să creadă.

Seara ceru sfatul lui Lovas şi Krajcár. Lovas nu ştia ce să-i răspundă, dar Krajcár îi spuse fără şovăire:

— Nu trebuie suflat nici un cuvînt.

In timpul nopţii, Lovas fu chemat iar la interogatoriu. Datorită acestui fapt, a doua zi Krajcár fu deferit parchetului, şi astfel rămaseră numai ei doi. Deodată, Lovas spuse cu un aer îngrijorat:

— M-am gîndit bine. Trebuie să mărturiseşti. Acum nu mai poţi face rău nimănui.

Somos recunoştea că Lovas e mult mai deştept decît dînsul, dar nu putea încălca disciplina de partid.

Lovas ridică din umeri. Se aşeză pe marginea hîrdăului, într-un loc de unde nu putea fi zărit printre gratii, şi, cu o mişcare de scamator, scoase la iveală două foiţe şi tutunul respectiv, apoi începu să le răsucească.

Somos întinse mîna după o ţigară, dar o scăpă printre degetele umflate. Lovas i-o puse în gură. Scoase apoi un băţ de chibrit despicat în două şi, scăpărîndu-l de talpa ghetei, aprinse ţigara, dîndu-i şi lui Somos un foc.

— De unde?

Rîse.

— Le port întotdeauna la mine, în tivul cămăşii, pentru orice eventualitate.

Somos se ridică de pe prici şi se rezemă de perete. Stăteau foarte aproape unul de altul. Trăgea cu economie din ţigară, dar se vedea cît de colo ce greu rezistă. Dorinţa de a se înfrupta copios din fumul binefăcător făcea să i se dilate nările.

Lovas îşi stinse ţigara.

— Ţi-o dau şi pe asta. Acum tu ai mai multă nevoie.

Somos îi zîmbi plin de recunoştinţă. Nu refuză. Intr-adevăr, avea mai multă nevoie.

— Cîţi ani ai, tovarăşe Somos?

— Douăzeci şi trei.

— Un copil, rîse Lovas. Apoi, cu tonul unui flăcău mai vîrstnic care se adresează altuia mai tînăr, îl întrebă glumind: Iubită ai?

— Am avut. Nu mai am.

— Te-a lăsat?

— Nu.

— Ai lăsat-o tu? Ia te uită! Nu te-aş fi crezut în stare!

— Nu mă lua peste picior, tovarăşe Lovas, roşi băiatul, nici eu n-am lăsat-o.

Lovas făcu ochi mari. Pe neaşteptate, Somos deveni vorbăreţ:

— Ştii, pe fată au arestat-o. Am suferit mai mult decît dacă m-ar fi dus pe mine. Noaptea nu puteam închide ochii, gîndindu-mă la suferinţele ei. A fost îngrozitor! Cînd ne-am revăzut, i-am spus cu inima zdrobită de durere:

— „Tu nu trebuie să cunoşti asemenea suferinţe, Eva. Căsătoria nu e pentru comunişti. Să ne despărţim.

I se umeziră ochii.

— Nu mă iubeşti? întrebă ea.

— Nu mi-e ruşine că m-au podidit şi pe mine lacrimile. Cum poţi să spui una ca asta? Priveşte-mă, şi ai să-ţi dai seama dacă te iubesc sau nu".

M-a înţeles şi am văzut că e mîndră de mine. A fost de acord cu tot ce i-am propus. De atunci aşa ne ducem traiul.

— Vă iubiţi? întrebă Lovas.

— Da.

— Şi nu vă întîlniţi?

— Ba da, dar nu trăim împreună.

Lovas rîse cu gura pînă la urechi.

Il dispreţuise pe Somos de cînd îl cunoscuse; grozav îl dispreţuise. Dar nu-şi-ar fi închipuit niciodată să fie chiar atît de fleţ. Se iubesc, dar nu trăiesc împreună! Ce măgar nesimţit! Işi aminti că-l întrebase o dată: „De ce eşti tu în partid, Somos?" — „Fiindcă e un lucru minunat, răspusese acesta, căznindu-se să-şi găsească cuvintele. Partidul m-a făcut om". — „Ce ai fost inainte? Animal?" îl apostrofă el. — „Cine ştie? Poate chiar mai rău. Minte aveam destulă, dar nu mă foloseam de dînsa".

Ce-i drept, nici după aceea nu prea uzase de dînsa. Dimpotrivă. Nu se gîndea decît cum să organizeze manifestaţii sau greve. Cînd se vorbea despre lucruri mai serioase, ca, de pildă, o problemă de filozofie, tăcea chitic. Nici măcar nu ştia să-şi mascheze ignoranţa: avea mereu aerul de-a spune că deşi nu se

pricepe la aşa ceva, e foarte încîntat de posibilităţile celorlalţi.

„Cine ar fi crezut că tîmpitul ăsta poate fi atît de sensibil ?" gîndi Lovas. Din moment ce aşa stau lucrurile, n-ar strica să exploatăm această slăbiciune. Începu din nou să rîdă. Somos îl privea mirat cum se prăpădea de rîs. Tovarăşii mai vîrstnici zîmbeau adesea cînd venea vorba despre Eva, dar cu bună-cuviinţă şi dragoste. Nimeni nu-şi bătuse încă joc de el în halul acesta. Cu toate că-i făcea bine gîndul că cel puţin Eva nu suferă atît, ca...

Deodată îşi aminti că există, totuşi, cineva care suferă alături de dînsul, o fiinţă de care este legat prin fire indestructibile. În aceeaşi clipă îl auzi pe Lovas întrebînd :

— N-ai nici mamă ?

Somos scăpă dintre degete mucul de ţigară. Voia să-l calce, dar Lovas îl luă de jos cu un gest de repro̦ş. Scoase un ac cu gămălie de la marginea gulerului, străpunse mucul de ţigară, şi i-l restitui lui Somos.

— Poţi să mai tragi cîteva fumuri.

— Sărmana maică-mea ! Parcă o văd cum stă toată ziua la biserică, rugîndu-se în genunchi, spuse Somos trist.

— La biserică ?! Mama unui comunist !

— Ce să-i faci ? Are şaizeci şi cinci de ani. Am făcut-o să-mi promită că se va ruga pentru sănătatea celor arestaţi. Acum, bineînţeles, se roagă pentru mine.

Lovas dădu din cap înţelegător.

— Sărmana ! De bună seamă că ar răsufla uşurată dac-ar şti că ai ajuns la parchet şi că s-a terminat cu bătăile.

Somas încercă să ghicească tîlcul acestor vorbe. Dar pe faţa lui Lovas nu se putea citi nimic. Îşi permise chiar să ofteze.

— Ştii, Somos, pe mine mă supără faptul că dracii ăştia se lăfăiesc acum la ei în cameră şi rîd de noi. „Ce mai bou e şi ăsta, spun ei, iar s-a lăsat bătut toată ziua şi n-a vrut să recunoască nimic, deşi noi ştim bine că a stat împreună cu celălalt comunist şi că se cunosc între ei. Dar nu face nimic, nu pe noi ne doare !" Pînă aici se aude cum rîd.

— Lasă-i să rîdă.

— Bine, bine, nu de altceva, dar demnitatea omenească...

— Odată, spuse Somos cu ură, o să punem mîna atît pe ei, cît şi pe uneltele lor. Atunci n-o să mai aibă chef să rîdă : gîndeşte-te la asta !

Lovas tresări în sinea lui. Bucuros i-ar fi tras o palmă peste gură. Îi veni o idee diabolică. Făcea mai mult decît o palmă.

— Ai auzit de cazul lui Pákolitz ?

— Nu. Ce-a fost ?

— N-a vrut să mărturisească. Au adus-o pe bătrîna sa mamă şi au bătut-o sub ochii lui.

— Imposibil ! S-ar fi auzit de asta.

— S-a ţinut secret pentru ca oamenii să nu demobilizeze.

— Nu e just, spuse Somos. E un caz foarte grav, şi din moment ce s-a întîmplat, tovarăşii trebuiau pregătiţi.

— Pregătiţi! Pregătiţi! Poftim, pregăteşte-te! Acum ai auzit. Ce-ai să te faci dacă lucrurile se mai tărăgănează şi au s-o aducă aici pe bătrînă?
Somos îl privi îngrozit.
— Asta nu se întreabă, tovarăşe Lovas! Nu glumeşti?
— Cum o să glumesc? La asta trebuie să te gîndeşti. Înţelegi? O s-o aducă pe maică-ta... Or s-o trîntească la pămînt în faţa ta şi or să-i lege mîinile sub genunchi. Sub braţe or să-i vîre un baston cu ajutorul căruia o s-o răstoarne, apoi or s-o lovească peste tălpile rămase în aer. Oasele or să-i trosnească. La vîrsta ei pot chiar să se frîngă. Rochia îi va cădea peste cap...
Somos sări de la locul lui, înfigîndu-şi mîinile în beregata lui Lovas:
— Isprăveşte, sau te sugrum!
Lovas se izbi cu capul de perete.
— Lasă-mă, smintitule! bîigui el sufocîndu-se.
Cu mare greutate izbuti să scape de Somos. Acesta făcu vreo cîţiva paşi şi se-ntoarse cu spatele, ca şi cînd n-ar mai fi vrut să-l vadă în ochi.
— Eşti un om rău, Lovas!
— Cine o expune pe maică-ta la asemenea pericole? Eu, sau tu? Ridică din umeri. — Eu susţin doar atît, că interogatoriul durează de prea multă vreme. Rar se-ntîmplă să ţină pe cineva aşa mult la poliţie. Tăcerea ta încăpăţînată le dă de bănuit că ascunzi cine ştie ce lucruri mari. Vor fi capabili de orice. De altfel, tu n-ai decît să procedezi cum vrei. Mi-ai cerut sfatul, dar nu eşti obligat să-l urmezi.

Se-ntoarse, pentru ca Somos să nu-i surprindă zîmbetul triumfător.
„Bine ai mai dibăcit-o!“ se felicită în sinea sa Lovas.

Greul urmă abia după aceea. Nu fiindcă fu torturat şi mai sălbatic şi nici fiindcă talpa îi fu sfîşiată în bătăi.
În timpul unei asemenea bătăi călăii îşi strînseră deodată uneltele şi dispărură. Somos rămase singur cu şeful.
Nici asta nu era o noutate. Duşul rece ţine de metodele poliţiei la fel ca cel cald. Bătaia era înlocuită adesea cu metoda convingerii între patru ochi, desfăşurată pe un ton „prietenesc“.
Somos ura asta mai tare ca bătaia. Şeful era mai uşor de suportat cu gîrbaciul în mînă decît cu compătimire-n ochi. În ultima postură părea mult mai periculos. Convorbirile aveau un singur scop: să descopere slăbiciunile deţinutului pentru a inventa noi ticăloşii.
— Ei, mă eroule, începu şeful, ce crezi, cît o să mai rezişti? Pînă la capăt?
Nu primi nici un răspuns; împinse un scaun în faţa lui Somos şi-l pofti să şadă.
— Păi, continuă el, nu-i exclus să rezişti. Păcat numai c-o să rămîi infirm pe toată viaţa! Poftim, mănîncă!

Şi puse pe masă, în faţa lui, un măr frumos, roşu şi rotund. Se vedea că fusese lustruit cu grijă, ca-n vitrinele magazinelor de lux. Somos privea fără să priceapă.

— Ţi l-a trimis maică-ta.

— Mama ?

— A trecut pe la mine. M-a implorat să am milă de copilul ei rătăcit. I-am explicat că nu de mine, ci de tine depinde totul. A plîns atît de mult, încît i-am promis că-ţi voi da măcar mărul ăsta din partea ei.

Se întoarse cu spatele spre Somos şi începu să umble de colo-colo, cu o prefăcută indignare.

— Băieţelul o face pe grozavul, iar sărmana maică-sa se tîrăşte în genunchi, cerşind milă pentru dînsul ! Îmi sărută mîinile ! Iată — şi-şi vîră brusc pumnii sub nasul lui Somos — aici m-a sărutat ! Aici !

Somos se făcu alb ca varul. E posibil ca după ce a sărutat mîinile atîtor cucoane biata bătrînă să fi sărutat acum şi mîinile poliţaiului ?

— Hai, ia-ţi mărul, spuse şeful, vîrîndu-i cu de-a sila mărul în palmă.

Somos strînse mărul cu putere. De mila mamei i se umeziră ochii.

— Aha ! A mai rămas puţină simţire în tine. Mă bucur, mă bucur în mod sincer. De altfel, trebuie să-ţi spun că pe maică-ta n-am putut-o lăsa să plece. S-ar putea să fiu nevoit a-i pune şi ei cîteva întrebări. Sper că ai s-o scuteşti de asta.

Somos simţi că-i stă inima-n loc. I se părea că a sosit sfîrşitul lumii. Trebuia să suporte tot ce poate fi mai groaznic pe lume, şi nu-i stătea în putinţă să facă nimic. Il obseda scena aceea oribilă, descrisă de Lovas. Şi, totuşi, trebuia s-o suporte !

Poliţaiul se aşeză pe marginea mesei, urmărind cu un zîmbet răutăcios chinurile băiatului.

După un minut se linişti. Privi duios mărul, apoi îl puse în faţa şefului.

— Nu vrei mărul de la maică-ta ?

— Din mîna dumitale mi-e silă să-l iau !

Şeful se enervase brusc şi zvîrli mărul prin fereastra închisă. Gardianul îşi făcu apariţia, atras de sgomotul cioburilor.

— Luaţi-l ! spuse şeful, silindu-se să se stăpînească în faţa subalternului. Duceţi-l în grabă !

Se holbă în urma băiatului ca după o arătare.

Somos se zvîrcolea pe prici ca apucat de friguri.

De ce ? De ce vor să-i smulgă mărturisirea ? De ce nu-l arestează, pur şi simplu, pe Katona ? La ce le foloseşte asta ?

Şi mai erau două întrebări pe care, oricît încerca să le alunge, nu izbutea. Oare numai întîmplarea făcea ca Lovas şi şeful să fi vorbit despre acelaşi lucru ?

— Şi la urma urmei... De ce nu e despărţit de Lovas, aşa cum se obişnuieşte ? Cum de-i lasă să vorbească ?

Scrîşni din dinţi. Singura explicaţie care-i veni în minte era atît de oribilă şi de necrezut!..

Lovas se perpelea pe celălalt prici. Privea fix în întuneric şi-l auzea pe Somos scrîşnind din dinţi. Noaptea e plină de grozăvii!

Ce oameni îngrozitori! De ce nu vorbeşte?

Katona fusese arestat de mult. Cu Lovas îl şi confruntaseră, de altfel, ca acesta să poată spune că nu-l cunoaşte. Dar dacă lucrurile mai continuau astfel încă două zile, s-a terminat cu el! Va fi demascat! N-ar fi exclus să fie înlăturat chiar de ceilalţi.

Ar fi vrut să strige: Vorbeşte, nemernicule, vorbeşte!

Sări din pat şi alergă în picioarele goale spre priciul vecin.

— Gyuri! Dragul meu! N-ai dreptul, pentru nimic în lume, n-ai dreptul să te sinucizi! Mort... nu aduci nici un folos partidului! Vorbeşte!

Somos îl privi mirat.

— Eu reprezint aici partidul! Iţi dau dezlegare să vorbeşti!

— Reprezintă partidul!

Nu, în cazul de faţă, el însuşi reprezintă partidul. El e singurul în măsură să hotărască ce trebuie să facă, nu Lovas.

Lovas se apleca deasupra lui Somos, din ce în ce mai speriat. De teamă, aproape că nu-şi mai dădea seama ce face. Ii era nespus de

milă de propria lui persoană, aşa încît îl podidiră lacrimile.

Somos se miră. Ce i-a picat peste mînă? Lacrimi? Atinse obrazul lui Lovas. Era umed. Oare pe el îl compătimeşte într-atît? De necrezut!

Il respinse:

— Du-te la tine-n pat şi dormi, spuse Somos rece. Mai vorbim dimineaţă.

Lovas se urcă la locul său şi, de groază şi oboseală, adormi. Somos rămase mai departe treaz, privind în noapte. Işi stăpîni zvîrcolirile trupului. Işi încleştă picioarele, îşi întinse degetele şi-şi apăsă capul pe prici. Nici o mişcare nu-i mai abătea atenţia de la ceea ce era mai important. Trebuia să se convingă chiar în noaptea asta; mîine poate fi prea tîrziu. Duse o luptă teribilă cu febra din mădularele-i zdrobite, cu nervii nestăpîniţi şi cu respiraţia întretăiată, pentru ca, reconstituind amănuntele, lucrurile acelea ciudate şi de neînţeles care i se întîmplaseră în ultimele zile, să poată vedea clar situaţia.

Era aproape sigur, totuşi, ezită să rostească sentinţa, deoarece se pregătea să aducă tovarăşului său cea mai îngrozitoare acuzare pe care un om o poate aduce unui alt om.

Gîndurile i se limpeziră, apoi se învălmăşiră din nou. Ajunsese la capătul puterilor, cînd deodată găsi explicaţia cea mai limpede, cea mai simplă: dacă Matejka ar fi făcut

mărturisiri, l-ar fi confruntat de mult cu dînsul. Lovas l-a trădat pe Katona. E un provocator. De asta vor să-i smulgă lui a declarație, ca să înlăture orice bănuială în privința lui Lovas. Dacă mărturisește, e prea tîrziu; tovarășii i-ar da crezare lui Lovas. Dacă nu mărturisește, îl vor ucide, ca să nu-l poată demasca pe provocator.

Cînd înțelese că trebuie să moară, se liniști, dintr-o dată. Nu mai simți nici o emoție, iar durerea i se topi; pînă și febra îi scăzu brusc. Fu cuprins de o ușurare ciudată. Oftă adînc.

— Nu mi-e teamă! constată el cu surprindere și totodată cu o ușoară jenă, ca și cum ar fi știut că, în nețărmurita-i singurătate și părăsire, va trebui să mai înfrunte o dată, pînă la ziuă, gîndul de temut al morții și că abia pe urmă va putea spune că a trecut peste ce-a fost mai greu.

În acel moment, ca orice om care se află în fața morții, fu năpădit de amintiri, ba chiar ațipi pentru o clipă. Mai tîrziu, nu putu să-și dea seama dacă îl răzbise oboseala și adormise, într-adevăr, sau dacă i se păruse, datorită diferitelor imagini, amintiri și scene din viață, care de obicei abundă doar în vis. Toate acestea îi aduceau mai mult chin decît plăcere. Se făcea că vede chipul drag al mamei sale, care-l dojenea cu privirea în timp ce-i pregătea cina, la ora cînd el tocmai se întorsese de la fabrică.

— Atîta am trudit pentru tine și acum mă lași singură?

— Nu rămîi singură, mamă, mormăi el îmbărbătînd-o, apoi se trezi din somn sau din visare.

O clipă se făcu lumină. Gardianul făcea rondul și, găsind totul în ordine, își văzu de drum. Uitase să-nchidă capacul peste ochiul din ușă, astfel că în celulă se furișă o dîră de lumină tulbure și slabă, care reușea, totuși, să arunce pe pardoseala de ciment o pată gălbuie cît un bănuț.

La fel de neclare erau și gîndurile băiatului, îndreptate spre problemele mari ale vieții. Cînd își dădu seama că „filozofează", zîmbi a mirare și mîndrie. Iată unde a ajuns! El, modestul fiu de muncitor, care pînă acum nu s-a prea sinchisit nici măcar să afle de ce a intrat în partid!

„Ce este moartea? încercă el să-și imagineze inimaginabilul. Trebuie să fie ca acum, dar mult mai rece".

Simți că-i este frig. De unde frigul într-o noapte caldă de mai? Sîngele-i pulsa năvalnic, mădularele sale lovite ardeau și, totuși, i se părea că se află într-un frigider. Ce însemna oare acest lucru? Indolență? Teamă?

Se ridică în capul oaselor pe prici.

— Mi-e frică, recunoscu Somos și nu știu de ce. Parc-ar mai fi ceva pe care nu l-am judecat pînă la capăt, pe care nu l-am înțeles! Nici Evei nu-i pot spune ce proști am fost.

N-am ştiut că înaintea morţii omul regretă doar lucrurile neîmplinite, iar celelalte îi aduc o linişte deplină.

Un val de fierbinţeală îi trecu prin tot corpul. Poate ar fi izbucnit în lacrimi dacă n-ar fi auzit de pe priciul vecin respiraţia agitată a provocatorului.

— Lovas! tresări el, dîndu-şi seama că nu e singur. Ce se va întîmpla cu Lovas dacă mor eu? Oare tovarăşii mă vor răzbuna?

Răspunsul şi-l dădu pe moment.

— N-au cum să mă răzbune! M-au lucrat, nemernicii! Fie că mor, fie că scap, Lovas va activa mai departe. N-am timp să-l demasc.

Abia acum îşi dădu seama ce înseamnă acel ceva de nesuportat. Simţi că se-năbuşă.

— Totuna e! Pentru onoare merită să mori. Eu am renunţat la viaţă.

Ultimele cuvinte sunară atît de înspăimîntător, încît se opri speriat. Sîngele-i pulsă din nou năvalnic şi simţi că fiecare părticică din fiinţa lui protestează împotriva morţii.

— Poate, totuşi, se mai întîmplă ceva! Poate mai am ocazia să-l demasc pe Lovas!

O forţă de neînvins îl făcu să sară din pat. Se înfipse bine în picioare, înălţă capul şi întinse braţele. Respiră adînc. Trebuia să trăiască.

Se crăpa de ziuă. Pereţii mohorîţi ai celulei se luminară. Lovas stătea culcat cu faţa-n sus, acoperindu-şi ochii cu palmele; Somos observă că printre degete îi urmăreşte fiecare mişcare. „Stai că-ţi arăt eu!"

Se repezi la prici. Îl scutură pe Lovas.

— Spune tovarăşilor că mor, dar n-am trădat partidul. Spune-le că a fost o cinste să trăiesc şi să mor pentru partid, deoarece cauza noastră nu moare!

Simţi satisfacţie văzîndu-l pe Lovas pălind şi devenind cadaveric, în timp ce ochii îi ieşeau din orbite.

Asta fu tot ce mai apucă să facă înainte de sosirea gardienilor.

Cînd îl duseră, Lovas trînti gheata în urma lui, înjurînd amarnic, apoi îngenunche în faţa priciului, împreunîndu-şi mîinile pentru rugăciune.

— Doamne-Dumnezeule! Omoară-l! Omoară-l! Nu poţi lăsa să învingă comuniştii!

Veniră să ducă murdăria. Lovas tremura atît de tare, încît vărsă găleata. Gardianul îi trase un picior. Lovitura nu fusese prea tare, totuşi Lovas căzu. Fu nevoit să şteargă pe jos.

O făcu cu plăcere, deoarece în timpul acesta nu trebuia să se gîndească la Somos.

Dacă Somos ar fi cunoscut preliminariile conferinţei-fulger pe care o ţinuseră în noaptea aceea poliţiştii, s-ar fi simţit şi mai tare.

Şeful era foarte încîntat de metodele sale psihologice.

— Pentru mine, obişnuia el să spună colaboratorilor săi mai tineri, bătaia nu este un scop în sine, ci un mijloc de a-l aduce pe delicvent într-o situaţie favorabilă influenţei

psihologice. Cele mai frumoase ore ale misiunii noastre sînt acelea cînd rămînem între patru ochi cu omul „pregătit“ de mîini experte, şi-l orientăm cu multă precauţiune într-o anumită direcţie, de care el nu e conştient; cele mai frumoase ore din meseria noastră sînt acelea cînd deţinutul destăinuieşte ceva despre care crede că nu avem cunoştinţă. Ei, tinere, atunci poţi spune despre tine că eşti un poliţist pur-sînge, cînd vei fi simţit pentru întîia oară această minunăţie.

Şi iată că acum influenţa acestei metode psihologice nu se exercită asupra lui Somos, ci asupra tinerilor detectivi, care rămaseră năuci. Unul dintre ei întrebase: „In cazul cînd ăştia ar învinge, noi am avea oare tăria să suportăm bătaia?“ Şeful îl făcu dobitoc şi-l repartiză numaidecît într-o misiune de exterior, dar îşi dădu seama că asta nu e suficient.

De aceea convocase această consfătuire. Dar şi el îşi urmează oamenii cu o nervozitate neobişnuită.

Cei mai vîrstnici, cocoţaţi pe mese, îşi bălăbăneau picioarele cu nepăsarea omului călit în aşteptări. Cei mai tineri erau neastîmpăraţi şi gălăgioşi, fără să se sinchisească de prezenţa şefului, în faţa căruia altădată n-ar fi îndrăznit să scoată o vorbă. Şeful îi chemă la ordine:

— Ce-i aici? Sinagogă?

Se făcu linişte. Putea începe.

— Aţi făcut pe voi? Proştilor! Vă tulbură minţile copilandrul ăsta nepricopsit? Nu vrea

să vorbească? Ei, şi? Dac-o mai face mult pe nebunul, o să dea de dracul! Praful se alege de el!

Nimeni nu scoase un cuvînt. Aşezîndu-se mai comod, şeful continuă:

— Trebuie să înţelegeţi o dată pentru totdeauna de ce sînt comuniştii atît de neputincioşi faţă de oamenii noştri: 1. Şi cel mai temerar bolşevic se teme cîteodată. Omul nostru nu se teme niciodată, deoarece nu are de ce să se teamă. 2. E mai deştept decît comuniştii, deoarece gîndesc eu pentru el. 3. Unde activează el va fi întotdeauna lipsă de cadre, căci intră în ei ca-n brînză. Inţelegeţi?

Atmosfera se învioră simţitor.

— Bine, băieţi, nu vă mai faceţi griji. Am pretins de la Somos mai mult decît avem nevoie. Dacă mărturiseşte, va fi exclus din partid. Ori noi nu urmărim altceva decît să împiedicăm demascarea lui Lovas. N-o să-i cerem nimic decît ceea ce ne este strict necesar. N-are decît să nu-l divulge pe Katona, dar să-l recunoască la confruntare. Veţi vedea cum se moaie dacă îi dăm speranţa că va putea să se explice în faţa tovarăşilor săi.

— Ce-i drept, Somos va plăti cu vîrf şi-ndesat pentru cele cîteva ore neplăcute pe care ni le-a cauzat. Dacă n-ar fi intervenit asta, aş fi spus: îl demască pe Lovas! Ei şi? Atîta pagubă! dracul să-l ia, o să găsim noi altul în loc. Dar fiindcă-i atît de încăpăţînat, nu vreau să mă las nici eu. Dumnezeul mă-si! Să-şi ia pedeapsa! Ticălosul! Ori crapă, ori

spune tot! O să-i arăt eu cine sîntem noi. Să vadă şi el că atunci cînd vrem să apărăm pe cineva, îl apărăm pînă-n pînzele albe. Am terminat.

Şeful dovedise o teribilă putere de convingere. Cei tineri aplaudară. Aşa se întîmplă că atunci cînd îl aduseră pe Somos, nimeni nu-i tăinui că i-a sosit ceasul. Ori vorbeşte, ori aici pe piatra asta îi rămîn oasele.

Nu primi mîncare nici dimineaţa, nici la prînz. Il bătură fără întrerupere. Călăii cu gîrbace băteau cu schimbul. Pînă la urmă, obosiră cu toţii şi se aşezară gîfîind în jurul băiatului, sfîşiat ca o cîrpă.

Atunci, la porunca şefului, aduseră o rangă de fier.

— Amintire, spuse şeful şi izbi cu ranga în dinţii lui Somas. Cu asta l-am ucis şi pe Hoffman Otto. Acum urmezi tu!

Somos se holbă nepăsător la ranga de fier.

— Iţi mai dăm o ultimă posibilitate. Katona se află aici. L-am prins. Vei fi confruntat cu el. Il vei recunoaşte. Nu trebuie să faci nimic altceva. Il cunoşti, şi atîta tot. Semnezi procesul-verbal. Dar dacă refuzi şi asta, s-a isprăvit cu tine!

Somos îi aruncă şefului o privire care îl făcu pe acesta să creadă că nu-i în toate minţile. Il prinse pe băiat de umeri şi-l scutură cu toată puterea.

— Mă înţelegi? spuse răspicat, ca şi cînd ar fi vorbit cu un surd. Dacă semnezi, te

transportăm imediat la tribunal. La tribunal. Matejka a fost mai deştept ca tine: el se şi află acum acolo!

Băiatul păru că zîmbeşte. Şeful se linişti. „Creierul îi funcţionează încet, dar, totuşi, pricepe. M-a înţeles".

Niciodată în viaţa lui nu raţionase Somos atît de rapid.

Vru să spună ceva, dar nu izbuti să articuleze nici un sunet. Ii dădură să bea.

— Aduceţi-l pe Katona, spuse şeful.

Il aduseră.

Păşea liniştit între doi călăi, ca şi cum n-avea să se aştepte la nimic rău.

Somos se apropie încet de dînsul. Mîna îi tremura, picioarele i se împleticeau, iar limba îi atîrna printre buze din pricina caznelor prin care trecuse.

Katona îl măsură de sus în jos, îi era greu să-l identifice pe Somos cu arătarea aceasta ce se bălăbănea înspre dînsul. Intoarse capul cu dezgust: „A mărturisit".

Somos se opri în faţa lui, arătîndu-l cu degetul.

— Dumneata eşti comunist?

Cuvîntul rostit de gura acestei epave omeneşti răsună atît de poruncitor, încît Katona răspunse fără şovăire:

— Da, sînt!

— Atunci spune celorlalţi că Lovas este un provocator! urlă Somos cu o repeziciune disperată, ca să nu-l poată întrerupe nimeni.

Unul dintre agenţi ridică spre dînsul ranga de fier, înjurînd, dar şeful îl prinse de braţ.

— Prea tîrziu. Nu-i putem omorî pe toţi!

În timp ce Somos şi Katona erau duşi de acolo, agentul care voise să-i lovească în cap pe Somos spuse enervat:

— S-a zis cu cariera lui Lovas!

Dar şeful căzu pe gînduri.

— Cine ştie? Dacă primeşte o pedeapsă destul de serioasă, poate că pe viitor îl vom întrebuinţa din nou ca fracţionist.

OMUL ÎN ALBASTRU[1]

Omul în albastru şedea pe prispă; îşi înfăşura obielele curate şi fluiera cu însufleţire o melodie care începea cu: „Străbunul Arpád"...[2]

— Eşti vesel, vecine! i-am strigat peste gard.

— Crezi? întrebă el, înnodînd capătul obielei. Atunci să-ţi povestesc cum stau lucrurile. Vino înăuntru.

Am intrat şi m-am aşezat pe o roată de car, răsturnată pe jos.

— Nu te aşeza acolo, aia nu-i de şezut pe ea. Ţi-ar place să-ţi pun scaune la căruţă în loc de roţi?

— Asta nu! i-am răspuns îngăduitor şi am trecut dincolo, la măsuţa cu picioare-ncrucişate.

---

[1] Aluzie la uniforma albastră a gardienilor de la penitenciare, în Ungaria.

[2] Titlul unui cunoscut cîntec maghiar.

Vecinul și-a tras cizmele și, fără a mai spune o vorbă, a adus vin.

— Da, domnule, spuse, aici e buba. Dacă nici domnul director nu se ține de regulament, atunci mai bine dau în primire înainte de se prăbușește cerul peste noi. Așa este?

— Așa.

Văzînd că-l aprob, se liniști și începu să povestească.

— Voi, civilii, vă închipuiți, desigur, că gardianul de la închisoare e pus să-i păzească pe robi, ca ei să n-apuce să fugă din celule. Asta-i prostie. La ușile celulelor sînt broaște și zăvoare ce nu se pot deschide pe dinăuntru. Încuietorile astea nu le mînuim noi, „albaștri", ci oamenii de serviciu. Noi învîrtim doar cheia în broască. Treaba asta poate s-o facă orice băbuță, nu-i așa? Ei, vezi! Dar noi am urmat cursuri speciale și, dacă civilii ar avea puțină judecată, și-ar da seama că noi nu stăm pe „pod" numai fiindcă ne-au așezat acolo, ci pentru că acolo e nevoie de un om cu școală.

De pildă, pe vremea cînd făceam serviciul în aripa dreaptă a închisorii „Steaua", aveam în primire etajul întîi: douăzeci și două celule la dreapta, douăzeci și două celule la stînga. În față — podul. Aici stăteam eu și priveam cele patruzeci și patru de uși. În spatele ușilor stăteau robii, vreo sută optzeci sau o sută nouăzeci, și toți își frămîntau creierul cum să încalce regulamentul închisorii. Într-o celulă se făureau cuțite din placheuri, într-alta se fuma, într-a treia stăteau culcați în timpul zilei, sforăind de zor, fără să le pese de regulamentul atîrnat deasupra lor, în care toate aceste lucruri sînt interzise.

Iar eu, domnule stam pe pod, avînd în dreapta și-n stînga patruzeci și patru de uși. Robul nu poate părăsi celula, iar eu nu vedeam ce se-ntîmplă dincolo de ușă. E-adevărat că la mijlocul ușii se afla o ferestruică, numită ochi, prin care puteam privi. Bine... mi-am tras pîslarii peste cizme și m-am furișat pînă la celule; m-am uitat prin ochi în fiecare celulă, dar n-am văzut nimic. Căci, îți spun, domnule, robul e prost numai la lucruri bune, la rele are minte cu carul. Unul se ascundea în colț pe latrină, unde ochiul meu nu mai putea ajunge, altul se așeza în fața ușii în așa fel, încît, atunci cînd mă uitam prin ochi, din toată celula să nu pot vedea altceva decît fundul lui. În asemenea împrejurări întorceam cheia în broască, trăgeam zăvorul, împingeam ușa și săream în celulă. Dar nimic. Fie că-și ascundeau uneltele, fie că nici nu făcuseră nimic, căci de la ăștia te poți aștepta să fi stat în fața ochiului numai așa, ca să mă prostească pe mine. Mari potlogari, domnule!

Ei, dar, așa cum spuneam, eu am urmat cursuri speciale și știu ce am de făcut. Adulmec nițel aerul și zic:

— Cu nasul meu vreți voi să vă jucați? Unde-i fînul? Unde-i amnarul? Aici cu ele, sau vă pun să desfaceți saltelele pai cu pai!

Şi dacă se-ntîmpla ca golanul să aibă minte, îndată scotea tutunul şi amnarul, căci, dacă nu, tot le găseam, şi atunci vai de pielea lor!

Iar cînd nu simţeam miros de fum le ceream pîinea, o învîrteam o dată în mîini şi le spuneam:

— Asta nu e ruptă domnule, asta-i tăiată! Unde e cuţitul? Şi dacă se tocmeau prea mult, numai ce le spuneam:

— Bătu-v-ar Dumnezeu să vă bată, domle! De l-oi găsi eu, vă leg mîinile de picioare pînă vă înnegriţi!

Altă dată eram pe pod, cînd numai ce vine gardianul-şef.

— Ce-i nou, Szekercses?

— Să trăiţi, totul în ordine, doar în celula numărul nouă s-a fumat.

— Să-i scoţi la raport!

— Să trăiţi, nu-i tutunul!

Şeful mă priveşte, ridicînd dintr-o sprînceană.

— I-ai pus să desfacă saltelele?

— Pai cu pai, domle şef!

— Te-ai uitat la picioarele paturilor?

— Uitat, domle şef!

— Şi?

— Nimic, domle şef!

Şi-a aprins nervos ţigara.

— Ascultă, Szerkercses! Măria-sa regentul ţi-a legat baioneta de şold ca să ai cu ce să ciopleşti balustrada podului cînd te plictiseşti, sau ca să ai cu ce asigura respectarea regulamentului?.. Ai înţeles?

— Inţeles, domle şef!

— Atunci, sau faci dumneata ceva cu ei, sau fac eu cu dumneata...

Iau poziţia de drepţi.

— Să trăiţi! N-a sosit încă momentul, căci Lojzi e ocupat în camera de cazne.

— Bine, răspunse şeful, îngăduitor, mă întorc diseară...

Seara l-am chemat şi pe Lojzi.

— Tu ai mai stat în celula numărul nouă. Unde îşi ţin tutunul?

Işi scărpină nasul şi se gîndi. Apoi se lumină deodată.

— Să trăiţi, domle sergent, după horn, în perete, este o gaură. Bagi mîna înainte, apoi în sus şi înapoi...

Am pus să i se dea lui Lojzi încă o lingură de ciorbă şi i-am dat drumul. Atunci gardianul-şef spuse:

— Hai într-a noua...

Am luat din nou poziţie de drepţi.

— Să trăiţi, tot n-a sosit încă timpul!

— N-a sosit? Dar cînd soseşte?

Am pus omul de serviciu să-l cheme pe Kovalik, unul din deţinuţii dintr-a noua. I-am spus că şeful vrea să-i vorbească.

— Eu? Ce să vorbesc cu el? întrebă şeful.

— Asta n-o mai ştiu, domle. Poate vreţi să-l întrebaţi de mătuşica lui.

Mă privi şi zîmbi.

— Dumneata, Szekercses, ai o minte foarte ageră!

I-am zîmbit respectuos, iar şeful m-a bătut pe umăr.

Peste o oră tutunul era în mîinile noastre. Iar pînă dimineaţa, Kovalik a fost bătut la sînge de tovarăşii săi. Toată noaptea l-am auzit urlînd, dar de data asta m-am făcut că am vată în urechi. Dimineaţa i-am spus băiatului:

— Ei, măi ticălosule, nu era mai bine dacă-mi spuneai?

Vezi dumneata, asta este adevărata ştiinţă, să ai în dosul fiecăreia din cele patruzeci şi patru de uşi încuiate cîte un ochi. Atunci poţi sta liniştit pe pod, şi, dacă n-ar fi interzis prin regulament ai putea chiar să cioplești balustrada cu baioneta.

Sigur, nu toţi deţinuţii pîrăsc. Ia-i, de pildă, pe spărgătorii de case de bani şi pe hoţii de buzunare. Aştia au bani şi sub piele. Noi le spunem „prinţişori". Pe ăştia nici nu-i ţinem sub observaţie, că ştim noi ce fac. Chiar noi le vindem cremenea şi amnarul. Putem s-o facem, pentru că ei ştiu să respecte cinstea tîlhărească şi, dacă ar fi să-i prindă şeful şi să-i scoată la raport, n-ar sufla o vorbă.

Deci, deţinutul sau pîrăşte, sau plăteşte. Altă cale nu există.

Bineînţeles, dacă deţinutul nu e comunist. Cu ăştia avem mereu alt bucluc.

Dumneata eşti civil. Dumneata eşti un om fericit, căci nu ştii cum sînt comuniştii. E adevărat că nici eu nu-i înţeleg.

Căci, spune şi dumneata, domle, ce fel de om poate fi acela care nu vrea să priceapă nici cele mai de rînd lucruri?

Nu zic, de spălat pe jos spală în fiecare dimineaţă, de sclipeşte locul. Dar de alte lucruri nu se sinchisesc!

— Măi omule! l-am întrebat o dată pe unul. Cum poţi face una ca asta? N-ai citit regulamentul?

S-a uitat la mine şi mi-a spus:

— Regulamentul te priveşte pe dumneata. N-ai decît să-l respecţi!

— Măi omule! Ai fost arestat de poliţie. Judecătoria te-a condamnat. Ai fost adus aici... Cum poţi spune că regulamentul nu te priveşte?

Dădu din umeri.

— Dacă nu vă place, daţi-mi drumul...

Dar asta nu-i nimic. Stai să vezi. O dată l-am prins pe bătrînul Pereces fumînd şi l-am adus la domnul director.

— Ai fumat? l-a întrebat directorul.

Orice om cumsecade şi-ar fi putut da seama că poate scăpa foarte uşor dacă răspunde: „N-am fumat". Dar bătrînul, îndreptîndu-se de spate, spuse:

— Am fumat!

Răspunsul l-a surprins chiar şi pe domnul director. A ridicat brusc capul.

— Vezi, dumneata eşti om inteligent. De ce faci de-astea? Ştii că voi fi nevoit să te pedepsesc?

— Știu, domnule. Și noi am fi nevoiți să vă pedepsim dacă ați fuma în închisoarea noastră.

— Mă amenințí? întrebă directorul ragușit.

Pereces rămase surprins.

— Da de unde, domnule, se apără el. Nu-i atît de rău acolo unde v-ați gîndit dumneavoastră. E chestie de obișnuință...

Ințelegi unde bătea? Dar nici asta încă nu-i nimic.

Acum cîteva luni, am băgat aici în stînga, la carceră, un țigan care furase o sfeclă. Trei luni de regim sever, mîncare două treimi, și de două ori pe săptămînă celulă neagră...

Să vezi, dobitocul! A găsit pe undeva un cui și, în loc să-l predea domnului plutonier, și-a făcut automutilare. Mai întîi și l-a bătut cu pumnul în cap, apoi s-a năpustit în perete. A tras un răcnet înfiorător. Am deschis repede celula și l-am dus pe țigan la infermerie. Doctorul Kál i-a cusut numaidecît rana și am luat măsuri să-l ducem înapoi.

— Vezi, mă, animalule? i-am spus eu. Nici aici în carceră nu ți-a venit mintea la cap? Și acum calci regulamentul. „Orice fel de tentativă de automutilare este aspru pedepsită". Acum uită-te la tine ce-ai făcut! Mai stai trei luni la carceră!

A doua zi doi comuniști cărau hîrdăul. Cînd ajunseră în dreptul meu, unul spuse:

— Aștia au turbat de tot!

Se făcea că vorbește cu celălalt, dar eu știam că mi se adresează mie.

— Ce-o fi în capul dumitale? l-am întrebat. Nu pricepi că țiganul a călcat regulamentul?

— Nu pricep! mi-a răspuns el. Nu văd decît un singur lucru, și anume, că omul, ajuns la disperare, a încercat să se sinucidă, iar dumneavoastră l-ați trimis înapoi în iad.

Doamne-Dumnezeule! Ce poți face cu ăștia?

De pîrît nu găsești unul să pîrască. Nici de-ar fi să crape.

Altă dată, am auzit niște urlete grozave, care veneau dintr-o celulă de-a comuniștilor M-am uitat prin ochi. Pereces și cu Doszkál stăteau în mijlocul încăperii și, dacă ceilalți nu i-ar fi despărțit, s-ar fi luat la bătaie.

Grozav s-a bucurat domnul director cînd i-am raportat cazul! Pereces a fost chemat imediat.

— Ce aud, Pereces, iar te supără Doszkál?..

Pereces a făcu pe miratul.

— Doszkál? E cel mai cumsecade om de pe pămînt!

Directorul zîmbi.

— Lasă, lasă! Știu că v-ați luat de beregată!

Pereces își răsuci mustața.

— Asta-i adevărat. Dar de atunci am ajuns la convingerea că n-am avut dreptate.

— Cine te-a convins?

— Dumneata, acum.

Așa sînt ăștia. N-ai ce să le faci!

Vezi dumneata, eu am stat şapte ani în aripa dreaptă, şi întotdeauna am ştiut ce se întîmplă în dosul uşilor. Apoi m-am mutat printre deţinuţii militari, în aripa stîngă. Şi de-atunci am şapte uşi despre care nu ştiu niciodată nimic. In cinci celule sînt sîrbi, în două, unguri. Şi ăştia din urmă, dacă vrei să mă crezi, sînt cei mai afurisiţi. Uneori stau noaptea pe pod, privind la cele două uşi, şi deodată îmi vine a crede că nu eu îi supraveghez pe ei, ci ei pe mine. Mă pîndesc, şi, cum întorc oleacă spatele, sînt în stare să dea foc la închisoare. De multe ori simt cum mă furnică prin spate, şi zău dacă mai ştiu cine e, la drept vorbind, deţinutul! Eu sau comuniştii? Intr-o asemenea noapte, sergentul Dósa, care se afla în sala de adunare, şi-a luat arma de pe umăr şi a început să tragă în aer, strigînd:

— Alarmă! Vin ruşii!

Se spune despre dînsul că e nebun, dar eu spun că nu-i de mirare.

Ei, dar nu din pricina asta m-au îmbrăcat pe mine în albastru. Şi nu de asta m-au mutat din dreapta în stînga, ca să mă sperii de comunişti. Nimeni nu le-a venit de hac aşa cum le-am venit eu. Nu-i las nici să răsufle. Dau peste ei şi de zece ori pe zi. Şi dacă nu găsesc nici o contravenţie, le spun:

— Ne-am adunat nas în nas, de parc-am fi cîini, ai? Facem politică, ai?

Iar dacă se întîmplă să treacă pe acolo domnul gardian-şef şi m-aude ce le spun, mă bate pe umăr.

— Dacă scapă vreodată de aici, ăştia te spînzură, Szekercses...

Cînd aud asta, îi zîmbesc respectuos domnului gardian-şef şi ne privim cu înţeles.

Da, domle, ăştia-s nebuni! N-au cum să scape cu viaţa decît dacă nemţii cîştigă războiul. Şi ei, totuşi, ţin partea ruşilor. Deşi, vezi dumneata, dacă ar fi să vină ruşii, noi p-ăştia îi achităm pe toţi. Ii aruncăm de sus, de la etaj, şi-apoi punem pe oamenii de serviciu să şteargă podelele, ca nici sîngele să nu trădeze locul unde au căzut.

Eu nu mă tem de dînşii. Cînd bătrînul Pereces a fost eliberat, am găsit c-a ascuns o scrisoare în geamantan şi am băgat toată şleahta la întuneric.

Cît timp gardianul-şef a respectat regulamentul şi mi-a dat mînă liberă asupra comuniştilor, lucrurile au mers cît se poate de bine. Apoi a sosit fratele Omelka.

La început şi eu mi-am pus întrebarea pe care mi-o pui dumneata:

— Frate? Cum vine asta?

— Face parte din „Crucile cu săgeţi", mi-a răspuns plutonierul. Şi dumneata eşti de-ai lor.

— Nu sînt, am protestat eu, deoarece, conform regulamentului, gardianul de închisoare nu poate face parte din nici un partid politic.

Unul dintre ei trebuie să-i fi suflat ceva lui Omelka în ceea ce mă priveşte, deoarece numaidecît a început să intre în vorbă cu mine.

— Ascultă, Omelka, am spus eu. Să fim înţeleşi. Eu nu-ţi spun dumitale „domnule", şi dumneata să nu-mi spui mie „frate"...

A rînjit satisfăcut. Iar eu mi-am dat seama cu acest prilej că în viaţa mea nu am avut pe mînă un asemenea deţinut. Asta şi plăteşte, şi pîrăşte.

— Bolşevicilor li se dă ulei comestibil, spunîndu-se că e untură de peşte. Numai dopul se unge puţin, ca să miroasă...

„Bună idee", gîndii eu, şi mă repezii îndată la doctor.

Tocmai ţinea în mînă o sticlă de ulei de un kilogram. O scutură, o ridică în plină lumină, apoi mirosi dopul şi-şi scoase pentru el vreo trei sute de grame de ulei.

— Asta e a spitalului, spuse ursuz.

Mi-a venit mintea la cap.

Doctorul Kál este prietenul directorului. Şi dacă el scoate din ulei trei sute de grame, asta înseamnă că toată sticla e cu untură de peşte.

I-am spus lui Omelka să caşte mai bine ochii. Dar nu m-a ascultat şi a raportat şefului. I-am spus şi lui că doctorul îşi opreşte din fiecare sticlă, şi o fi ştiind el ce face. M-a privit foarte îngrijorat.

— Bagă de seamă, Szekercses! Fii foarte atent!

M-am simţit foarte amărît.

— Asta nu-i a bună, domle şef, dacă am ajuns să se amestece în treburile mele orice deţinut împuţit...

M-a expediat.

Două săptămîni mai tîrziu, stam pe pod şi discutam cu plutonierul. Deodată, se aud zgomote şi gîfîieli, venind de jos, de sub noi.

Plutonierul privi în jos:

— Isuse! Vine adjutantul! Asta nu-i a bună!

M-am speriat şi eu, căci domnul Kovarcik, cu cele o sută douăzeci de kilograme ale sale, nu s-a încumetat încă să urce mai sus de etajul întîi. Nu era singur; veneau cu el domnul director şi gardianul-şef.

Ce-o mai ieşi şi din asta?!

Niciodată nu ne-au spălat aşa ca atunci. Au spus că bolşevicii au bibliotecă secretă în celulă şi ei trebuie să afle asta de la Omelka...

— Unde ţi-au fost ochii, Szerkercses? Unde ţi-au fost ochii, plutoniere?

— Imposibil, a protestat plutonierul, dar l-am văzut cum se face alb ca varul.

Mie începură să-mi tremure picioarele de frică. Cu povestea asta păcătoasă puteam s-o păţim rău de tot...

I-am sculat din somn pe bolşevici. Miraţi şi somnoroşi, ne-au pus cărţile în faţă.

— Asta e gunoi! se amesteca comandantul. Arătaţi-ne cărţile secrete... De sub podele...

Lui Doszkal îi pieri numaidecît somnul. L-a privit pe director în ochi şi i-a răspuns:

— Dacă unul dintre noi n-ar fi stat în permanenţă aici în celulă, ne-am fi speriat rău de tot, domnule director. Aşa, însă, n-aţi avut cum să introduceţi ceva sub podele.

Directorul a înjurat şi i-a atras atenţia lui Doszkal să nu se obrăznicească. Apoi a trimis după doi deţinuţi, cărora le-a poruncit să desfacă podelele cu dalta şi ciocanul.

Incepusem să mă linişesc, dar cînd am auzit cum prima lovitură sună ca tunul, m-a cuprins din nou frica. Sub podea era un gol.

In schimb, plutonierul schimbă o privire cu Doszkal şi zîmbi liniştit.

„Să fie, oare, ceva între ăştia ? m-am gîndit. Interesant !"

Intre timp, cei doi tîlhari desfăceau cu atîta sîrg podeaua, că se făcuseră lac de apă. Unul din ciocane s-a rupt şi a sărit în burta adjutantului. Bolşevicii au prins a rîde cu gura pînă la urechi. In sfîrşit, au desfăcut podeaua, dar n-au găsit nimic. Dedesubt era o groapă uriaşă, plină de praf şi murdărie. Doszkal s-a lăsat pe vine şi a strigat:

— Ia te uită! Pui de şoareci!

Dacă n-ar fi fost de faţă ştabii, l-aş fi scuipat.

Ce ruşine! O să ne rîdă şi bucătarii.

Pînă şi faţa directorului se făcuse purpură de mînie. A privit îndelung fundul gropii, apoi i-a spus lui Doszkal:

— Dumneata crezi că aţi scăpat?... Incă nu mă cunoaşteţi! Ştiu eu tot ce se întîmplă aici! Faceţi politică, ţineţi seminarii, îi instigaţi pe ceilalţi deţinuţi. O să sfîrşiţi rău, Doszkal!

De zece ani fac serviciul împreună cu domnul director, şi am reuşit să-l cunosc bine.

Obişnuieşte să vorbească în felul acesta numai atunci cînd nu ştie nimic, dar vrea să-şi păstreze autoritatea. De ruşine, mi-am întors capul şi am hotărît să-i sucesc gîtul lui Omelka.

Atunci, deodată, am zărit ceva, şi inima a prins să-mi bată cu putere.

Cînd au desfăcut podelele, scîndura de lîngă perete s-a mişcat puţin, ieşind ceva mai în afară. Dar nu peste groapă, ci mai departe, spre dreapta. Mi-am dat imediat seama că acolo este ascunzişul comuniştilor şi acum îi am la mînă. Deocamdată, n-am scos o vorbă şi am aşteptat să prind ocazia.

In timpul ăsta, am lăsat să-mi scape cuvintele domnului director; atîta am auzit:

— Şi dacă iar mă întreabă domnul prim-procuror de ce nu vă opăresc cînd faceţi politică, ce să-i spun?

— Aţi putea, i-a răspuns obraznic Doszkal, să-i atrageţi atenţia că noi şi cînd om fi la spînzurătoare vom lupta împotriva războiului · aţi putea să-i spuneţi că dorinţa noastră de pace nu o poate împiedica nici el, nici călăul. Nu există nici o forţă care să ne poată împiedica!

Directorul s-a schimbat la faţă şi nu i-a răspuns. Atunci se băgă în vorbă un alt comunist:

— Sau, dacă asta nu vă convine, spuneţi-i că nu facem nici un lucru interzis.

— Nu ? am strigat eu victorios. Vă pun eu dovada sub nas, chiar acum! Am descoperit ascunzişul!

Domnul director s-a întors spre mine cu faţa strălucind de bucurie şi a strigat:

— Bravo!

Dintr-un singur salt, am fost la perete. Am smuls bucata de scîndură şi am scos la iveală amnarul şi tutunul.

— Voi n-aţi făcut nimic interzis? Dar asta ce-i?

Toţi cei din cameră holbară ochii la mîinile mele, apoi nebunii ăştia de comunişti începură să hohotească şi să strige în cor:

— Cum să nu, domnule Szerkercsés! Recunoaştem, domnule Szerkercsés! Deştept bărbat eşti dumneata, domnule Szerkercsés!

M-am uitat la domnul director, să văd ce zice de nebunii ăştia. Dar el, nu ştiu de ce, mi-a aruncat o privire mînioasă şi n-a spus decît atît:

— Puneţi la loc podeaua.

Atît. Apoi a ieşit din celulă şi a trîntit uşa în urma lui.

Am rămas cu toţii încuiaţi acolo. A trebuit să trimită un om de serviciu să ne scoată din celulă.

Cînd a dat ochii cu noi, ne-a privit crunt şi ne-a spus:

— Ascultă, plutoniere, dacă cineva mai reclamă pe vreunul de la politici pentru simplul fapt că fumează îl bat cu fierul.

Şi a plecat furios.

Noi am rămas pe pod cu gurile căscate. Apoi plutonierul a scos din cui regulamentul închisorii, a citit aliniatul respectiv şi s-a scărpinat în cap.

— Ei, vezi dumneata, civilule, îşi încheie omul în albastru povestirea. Acum, după cele ce ţi-am povestit, îţi mai vine să crezi că am chef de glumă?

CUPRINS

Redactor responsabil : Mazilu D.
Tehnoredactor : Malcaş Sorina

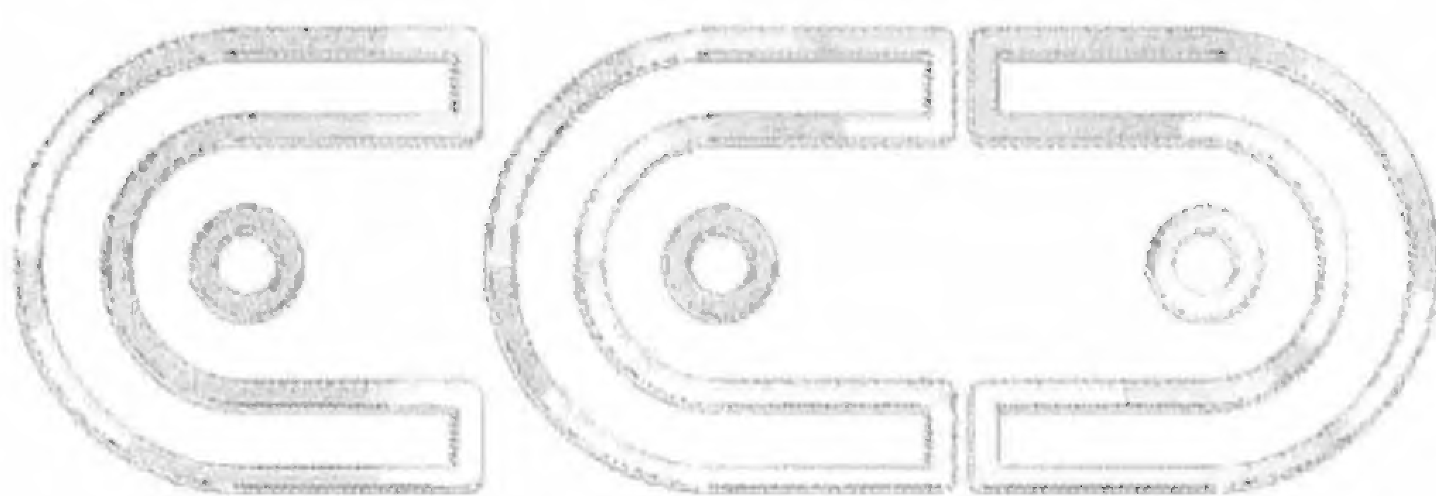
Data la cules 27.06.61. Bun de tipar 03.08.61. Apărut 1961. Tiraj 10.145 ex. Hirtie semivelină mată de 65 g/m². Format 700×920/32. Coli editoriale 10,63. Coli tipar 8,5. A. nr. 0496. C.Z. pentru bibliotecile mari 8 M. C.Z. pentru bibliotecile mici 8 M-32=R.

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"
Str. Grigore Alexandrescu nr. 93-95,
Bucureşti–R.P.R., comanda nr. 1863.

ERATĂ

Pag.	*Rîndul*	*În loc de*	*Se va citi*	*Din vina*
18	1—2	l-a omis internaţional pe maestrul meu, pe Ruskin[1];	l-a omis intenţionat pe maestrul meu, pe Ruskin[1])	editurii
69	25	bătrînului corp	bătrînului corb	tipografiei
108	10	şi rîdea de ei	şi rîdeau de ei	editurii
132	11	s-a reîncărcat	s-a reîncarnat	editurii
133	9	langore	langoare	editurii
134	19	a acceptat ideea	a accepta ideea	editurii
230	3	L-am trimis	L-au trimis	editurii

Scanare și prelucrare digitală

de

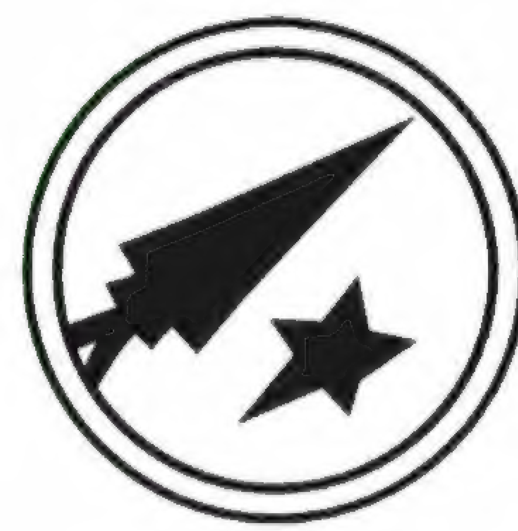

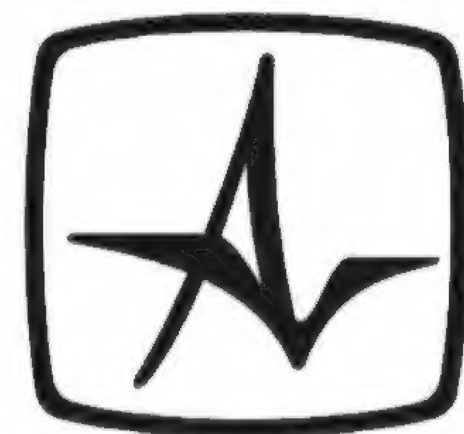
Anonim

și

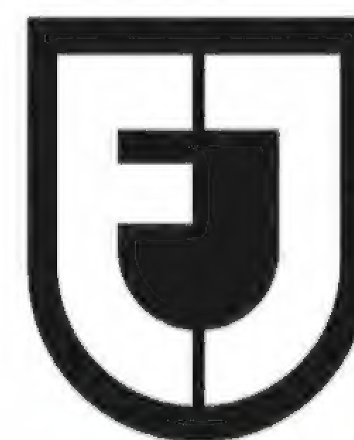

CAT Graur

Antwerpen

2023

